

Revija SRP

oktober 2013, shtevilka 115 – 116

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 21, oktober 2013
shtevilka 115 – 116

Izdajatelj revije	Revija SRP, zavod za založništvo, Ljubljana m.sh.1339427, d.sh.71461965 e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Karol Kuhar: <i>Kaos in Kozmos</i> , 2010
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Tisk	NTD d.o.o., Ljubljana
Uredništvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniški odbor	Ivo Antich Damir Globochnik Rajko Shushtarshich
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana
Izdajo omogočajo	sodelavci v reviji

Vsebina

<i>Aljazh Koprivnikar</i>	Pesnik je mrtev	4
<i>Andreja Jezernik</i>	Sneg v srcu	9
<i>Tone Sbrkjanec</i>	Kruh in voda	13
<i>Matej Krajnc</i>	Medtem ko se sprashujem o posmrtnem zhivljenju	15
<i>Dani Bedrach</i>	She toplo iz moje klavnice	24
<i>Janc Galich</i>	Kaj smo dali Salvadorju	28
<i>B. J. Hribonsbek</i>	Kar je bilo in kar je ostalo	30
<i>Ivo Antich</i>	Pasji dnevi 2013	32
<i>Anja Mugerli</i>	Darja	35
<i>Lev Detela</i>	Panonska elegija	37
<i>Matej Krajnc</i>	Emfizemina pishchal	48
<i>Ivo Antich</i>	Motilec	59
Prevajalnica		
<i>Vittorio Bodini</i>	Otroci zelenih rakov	62
<i>Zdenko Franjich</i>	Ptice	72
<i>John Prine</i>	Shpanska zapohanka	76
<i>Paul Verlaine</i>	Nekdanje jeseni	82
Likovna priloga		
<i>Damir Globochnik</i>	Iskalec likovnega in duhovnega sozhitja	84
<i>Karol Kuhar</i>	Likovna dela /slike/	86
<i>Damir Globochnik</i>	Fran Tratnik – karikaturist	95

Esejnica

<i>Damir Globočnik</i>	Zachetki zgodovinskega slikarstva pri Slovincih	99
<i>Ivo Antich</i>	Geo-ego /Podoba prostora kot možnost simbolichne etnoidentitete/	108
<i>Lev Detela</i>	O literarnih grozljivkah v svetovni in slovenski literaturi	120

Za zgodovinski spomin

<i>Branko J. Hribovshek</i>	»Najbolj nevarna knjiga« (Tacitova <i>Germanija</i> od Rimskega imperija do Tretjega rajha)	123
	Najbolj nevarna dejstva za najbolj nevarno knjigo	126
	O <i>Germaniji</i> bolj ali manj uradno	132
	Razlichno o vsebini <i>Germanije</i>	136
	Kdo je bil ta chudoviti chlovek? Che je neznan, ga ne moremo odkriti?	141

Iz zgodovinskega spomina

<i>Andrej Fekonja</i>	Ogled po stari povestnici slovenski	154
<i>France Podgornik</i>	Misli o dushevнем napredku Slovencev	160
<i>France Podgornik</i>	O prevodih	165

Dokumenti

Dokument 1-2		
<i>Rajko Shushtarshich</i>	Urednishke zadeve 2013	174

Aljažh Koprivnikar

PESNIK JE MRTEV

Pesnik je mrtev

Umirajoch pesnik sedi na piedestalu poezije,

sanjam ga ponoči, ko se mrak spushcha nad topoli,

salonski pankerji mu strezhejo rdeche kaplje vina,

bere Smrt poeziji, nadomestek njegovih zob mi govori,

ne more, ne sme in noče prenehati z branjem,

je zhe vse napisano, je zhe vse izrecheno, chnilo dokonchno prelito?

giljotina je piedestal, odhod iz njega ni mogoch,

zhaluje za izgubo neizrechenih spominov in pozabljenih zgodb,

sence so uzhaljene, nove pesmi nikoli spisane,

kje artikulirati zamolklo umiranje prepevajochih chrk?

kako potovati skozi sanje, kdaj omeniti Sonce?

postmoderni svet je zakrivil smrt poezije, bralec.

zazhgimo tristo izvodov, zazhgimo zalozhnishtva,

sodobni bralec je zakrivil umor poezije, pesnik.

mnozhica podre piedestal, pesnik obmolkne,

zbuditi se v brezglasni svet, neslishni, nevidni.

Oglas

Neznano kam je izginil
moj prejšnji jaz.
Nazadnje je izgledal
miren, tih in svetlolas.

Mar je bil ugrabljen?
Mar je storil samomor?
Mar je stopil po cigare?

Zdaj ga ni.
Kot sreče v
mojem zhivljenju.
Kot sposhtovanja v
mojem ogledalu.
Ni ga kot prihodnosti,
Ni ga kot spominov.

Najditelja prosim
naj ga nika ne hrani
z razvratom in napuhom.
Naj ga ne obdrzhi.
Naj ne spregleda ta
Oglas.

Cheshka spalnica shtevilka 3

Sklenitev popodobe
v zgodnjem jutru,
ko moja brisacha
oblezhi na tleh,
ko odmev
zheli vedeti,
kaj ishchem tu.

Preshushtvo,
umazan vonj
in nich sramu.

Tuja postelja
je pri njem
bolj domacha.
Vonj postanega
sredi rjuh in zadnji
odtisi na pomechkani
postelji, kot bi izginila.

Krashka hisha

Sredi krashke planote,
v prazni hishi
gledam ujeto sol.
Kot okno v svet
tisto svetlikajoče
na obzorju.

Kot si se tistega popoldneva
v hladu osrednjega trga,
v lomu svetlobe svetlikal
tudi Ti.

Prizhgem cigareto,
dim mi zamegli pogled.
Poklicati moram mamo,
zaliti rozhe pred hisho,
lepo pozdraviti neprijazne
krashke sosede.
In navsezadnje
ne smem pozabiti
kupiti vina za zvečer, ko bom
v hishi sredi planote
Sam.

Kot sem tudi tistega popoldneva
moral poklicati mamo,
zaliti rozhe,
pozdraviti sosede.
Za debelimi krashkimi zidovi she
slishim neprijazne jezike,
vendar jih danes ne bo.

Ali sem v trgovini sploh kupil kavo?
Ali smo si ljudje res tako nerazumljivi?

Zadnjih pogledam tisto svetlikajoče,
ki sili na oči in zagrnem ruleto.
skozi temo se premikam, tu zadanem
mizo, se spotaknem
preko v mrak skritega
machka in v rokah zdrobim
Tvoj spomin.

Bar Marsella

Sredi prazne kavarne.
Pred mano prazen list
papirja.
Prazna skodelica kave
pred mano.

V moji glavi zmeda,
v kubichnem prostoru
lobanje presežhek besed.

Nepoznani jezik
zunaj mene,
znotraj mene
kilogram materinshchine.

Okoli mene blede
ljudje.
In blede pogledi
okoli mene.

V krvni chrpalki
kup okrvavljenih
zapisov.

In she vedno nich napisanega.

Istrska simfonija

Daleč stran sem od vseh,
miljoni zvezd osvetljujejo
moj obraz obrnjen Njim.

Dan je odshel,
Luna zmagovito
sveti na kulisi ozvezdja.

Zhejen Ljubezni
pijem Osamelost,
primeshano bevandi.

Sedim pri oknu in opazujem,
le dva cigareta za Lahko noch,
naju bo poletje pozabilo?

SNEG V SRCU

Bi

Bi te zachelo jeziti,
ker zjutraj ne govorim,
ker sem strashno techna,
che mi pade sladkor,
ali ker me obseda predmenstrualni sindrom?
Bi lahko prenesel napade moje jeze,
ko bi mi kakshna stvar dvignila krvni tlak,
ali epizode melanholije,
ki se me vechkrat polotijo,
ko najmanj pričakujem?
Bi zmogel vse to?
Bi tedaj she lahko videl mojo Dusho,
ki si jo tako pogosto opeval,
v vsem njenem sijaju?
Bi she lahko verjel v Naju
in kako lahko premagava vse?
Bi mi she vedno pisal dolga ljubecha pisma
ali bi komunicirala samo she prek sms sporočil,
kot to pochne vechina zakoncev?
Bi mi she vedno pel pred spanjem,
mi ob jutrih kahal kavo,
tudi che bi se zredila za dvajset kilogramov
ali si prenehala barvati lase?

Bi se me navelichal po stotih igrah mlina?
Prej?

Rekel si mi, da nochesh biti konj v moji shtali

Ko sem te vprashala, o chem govorish,
si molchal in si grizel ustnico.
Tvoje namrshcheno chelo me je svarilo,
naj ne drezam dalje.

Vech nochi sem razmishljala o tvojih besedah,
skushala zlomiti kodo,
s katero si jih zashchitil,
ugotoviti,
zakaj si me klical fataalka,
a ti je z obraza sijal prezir.

Pa me kljub temu nisi mogel pustiti pri miru.
Se spomnish, ko sem te sprashevala, zakaj?
Vedno si skomignil z rameni.
Ker te tako mochno ljubim,
si vchasih rekel,
she vechkrat sploh nisi odgovoril,
le tvoje zenice so bile vedno bolj prerashchene z jezo.

Bi bilo kaj drugache,
che bi takoj pobegnila s tabo?
Bi se kaj spremenilo,
che bi ostala v tistem letovishchu,
kjer sva se prvich sreчала,
in zhivela dalje,
kot da nich drugega ni nikoli obstajalo?

Vem, da mi ne bi verjel,
ko bi ti povedala,
da te pogresham.
Da se mi she prevechkrat stozhi po tistem tvojem smehu,
ki je tako glasno odzvanjal po podhodu,
kjer si me prvich poljubil.
Da si zhelim,
da ne bi tolikokrat odmaknila roke,
ko si se me skushal dotakniti ...

Pa vse to sploh ni vech vazhno.
Ko te gledam skozi tanchico,
kako vsak teden polagash rozhe na moj grob
in vchasih zraven skrivaj jochesh,
kako vedno pazish,
da se ne srechasz z njim,
chigar priimek sem nosila namesto tvojega,
imam odgovore na vsa vprashanja,
ki ti jih ne bom imela prilozhnosti zastaviti.

Balada o prichakovanjih

Tisto popoldne si udarjal po mizi in krichal,
da prichakujesh juho, glavno jed in sladico,
in to vsak dan,
jaz pa sem rjovela nazaj,
da ne bom nikoli gospodinja in
da si to chim prej izbij iz glave.
Vseeno nama je bilo, kaj si mislijo sosedi,
zagotovo so morali kaj slishati,
vsaj ko sem zabrisala tisti krozhnik v steno,
kar si mi she dolgo po tem zameril.

Rekel si mi, da lahko spakiram in grem,
in ni mi bilo treba dvakrat rechi,
nisem imela veliko stvari,
shele nekaj mesecev sva zhivela skupaj,
pa she tako razkurjena sem bila,
da bi to tako ali tako naredila.
Pa sem bila chez tri dni spet pri tebi,
cheprav se ni nich spremenilo.
Nich manj si nisi zhelel nekoga,
ki bi skrbel zate in tvoj zhelodec,
jaz pa ne nekoga,
ki me ne bi skushal spremeniti v svojo mamo,
tega me je vedno bilo najbolj strah.

Minila je vrsta nedelj brez goveje juhe z rezanci,
brez govedine, prazhenega krompirja in zelene solate,
nedelj brez marmornega kolacha.
Toliko preprirov, v katerih sem se borila za emancipacijo,
ne da bi sprevidela,
da sem taka zhe vstopila v najino zvezo
in da bolj emancipirano sploh ne gre ...

To razmishljam, ko mazhem kremo med dva tortna oblata,
stepam rastlinsko smetano,
ker jo imash najraje,
in ko skusham napisati *vse najboljše za peto obletnico*
s chokoladnimi mrvicami,
medtem ko ti likash mojo srajco.

Sneg v srcu

Zavita v odejo,
noge v debelih nogavicah,
skozi shipo sneg, veliko snega,
in nek spomin, ki trdovratno vztraja.
Kako topel je bil tisti februar ...
v Benetkah sva na soncu sedela
v kratkih rokavih,
chelist je igral Caruso
in trg Sv. Marka je bil poln golobov –
snega nich.

Aprila si mi pel tisto pesem
o pegastem dekletu,
a skozi tvoj nasmeh
sva oba videla sneg.
Ti si se ga trudil prezreti –
vedno si se tako trudil.

Tvoj paket je prispel avgusta –
Big Ben in drobne kroglice stiropora pod stekleno kupolo.
Postavila sem jo na polico zraven televizije
in mozh me je vprashal,
od kod mi to.
Prijateljica, sem rekla,
ona mi jo je prinesla.
Ni opazil snezhinke,
ki se je utekochinila skozi moje oko.

Tisto pismo,
vesh, she vedno ga nosim v torbici.
Zhe takrat ti je bilo jasno,
da bo vsega konec,
ko bova spet sedla na vlak ...
Kje si? Kaj pochnesh?
Ali v tvojem srcu she vedno snezhi?

KRUH IN VODA

hobotnica

z ene strani posushena stebila koruze
z druge menjave gum in klima servisi.
glasbeni stroj prepeva o slabi kuhinji
in manekenih. menda vsi niso geji.
pogovorna vrednost besed je nizka in pada.
zunaj shushtijo avtomobili. telefon
modro molchi. tak je tale nekam nedokončan
dan, in v njem si jaz ves nedokončan grizljam
ustnice. drevesa so izgubila sence in vevice.
ulice ljudi. počasno nedeljsko modrovanje
na dvorishchu. prah, ki ga dvigujemo,
se vedno znova spushcha.

marelice, na primer

mislím na tri in she nekaj zhivali
vidím dva balona –
eden je rumen, drugi rdech,
slishim vode, ki prasketajo,
potem neko punco, ki hreshchi, vreshchi,
potem spet voda, ki curlja,
pa rdeche in bele odcvetele vrtnice,
pa cel kup, pa she en ali dva
pesnikov, ki vsi tam majhni
in nich lépi opazujejo jezero,
pa ne vedo, da to sploh ni morje.
da je zeleno. samo luch danes
in slabe barve. in prav nich
ne razumemo, da zhe tri dni ne pada,
pa je vseeno mraz. nekaj
ima opraviti s soncem in oblaki.
volitve so v primerjavi
z njimi neopomembne.

kot marelice, na primer.
che niso dobre, so zanich.
avion se od tu pomika pochasi,
in ko odprem hladilnik, zadishi
po gorgonzoli in precej nagniti
ekoloshki zelenjavi.

kruh in voda

danes cvetijo zhelje.
danes bi si zazhelel,
da me chvrsto in brez
vsakih pomislekov
objamesh s svojim
nogama. okoli vratu,
okoli pasu. danes bi si rad
samo malo spochil oči
od nadzorovanja vedno
istih scen. danes ne bom
opazoval temachnih
hodnikov pod garazho.
ljudje nosijo bele maske
pred obrazom, dve svetlobi,
se pochasi priblizhujeta
iz teme. nek pesnik sedi
v izlozhbi, pa ne v ulici
rdechih lucht, tam so
druga telesa, drugachen
je vonj, drugache mehke
obline, tu pach kruh
in steklenica vode.
sicer hrup.

Matej Krajnc

MEDTEM KO SE SPRASHUJEM O POSMRTNEM ZHIVLJENJU

DNEVI DISHARMONIJE

V dnevih disharmonije in benzedrina
trkajo na okno lepenkaste podobe Pink Floydov,
v garazhi se nabira listje
in sosedje so kot oči Tanite Tikaram;
petelini ne zbirajo vech nalepk,
po dopoldanskih kavarnah ne pustoshi vech Javna snaga,
kozarci ne trkajo, ampak razbijajo kamenje
in she Pireshica doni blagozvochno, che nisi sam.

Nagnimo chasho za vzroke in posledice,
za frizuro Roya Orbisona in vse, kar ji pripada,
postavimo se za mikrofon z zreim obrazom,
pozhgimo klopi, da lahko na tla sedejo
dnevi disharmonije in benzedrina,
gradnikovske figure z otozhnimi inshtrumenti,
ki se ne pustijo trepljati po ramah,
ker sami vejo, da bo jeseni brzhchas hladnó ...

Ne motaj se mi med nogami, Gustave Flaubert,
bodi tiho in se fotografiraj za novo povest,
posreduj podatke, pochakaj na plachilo,
ena sama lastovka she ne poravna TV-narochnine!
A v dnevih disharmonije in benzedrina
se da imenitno sedeti ob osuplih rekah,
brati umetnost, klesati umetnost
in chakati, da te umetnost mine.

MEDTEM KO SE SPRASHUJEM O POSMRTNEM ZHIVLJENJU

Medtem ko se sprashujem o posmrtnem zhivljenju,
mimo mene bezhijo polozhnice;
ta ali ona shiba po avtocesti
v nasprotno smer.

Jovan Vesel Koseski se muza,
smehlja se: lahko pomagam?,
odgovorim mu: beri mi svoje prevode
pred spanjem, takole, ko pride vecher.

Medtem ko se sprashujem o posmrtnem zhivljenju,
potrka Donovan Leitch
in hoche vedeti, ali je Jennifer Juniper
zhe vlohila papirje za lochitev.
Ponudim mu stol,
ponudim mu shilce zhganja
in zavpijem: Donovan, kurbin sin,
hoche samopotrđitev!

Medtem ko se sprashujem o posmrtnem zhivljenju,
se strop zaziblje,
pentatonika izgine
na vekomaj amen.
Fender Telecaster ali Stratocaster,
to je zdaj vprashanje,
katera barva se mi bolj prilega,
kaj je pravzaprav bolje zame ...

Medtem ko se sprashujem o posmrtnem zhivljenju,
grozijo ti ali oni metezhi,
ko pognem mizo, da bi pogrkoval,
mi nihche ne prinese zhlice;
pod oknom ploveta v bluetoothovskem cholnu
Elvis in debeli praporshchak
in delita hrepenechemu ljudstvu
kruh namesto potice.

In stene se stisnejo
v betonski zip
in posmrtnemu zhivljenju
se zvisha utrip ...

LONG JOHN SILVER

Long John Silver
skache, skache,
noga pach
ne zna drugache,

a pishtolca
se ogreje,
vrocha zrna
shteje, shteje.

Long John Silver
shale zganja,
nima avta,
stanovanja,
ima pa sabljo
in preseka
z enim mahom
dva chloveka.

Long John Silver
ne razpravlja,
tudi priden
ni kot mravlja,
pach pa goni
hlapce svoje,
ubije vsakega,
ki poje.

Long John Silver,
samotar,
njega briga
zgolj denar,
stari Flint
zaklad je imel,
Long John Silver
ga bo vzal.

Long John Silver,
dolgonog,
njemu je
bogastvo bog,
che funt pade
mu na tla,
pobere in
poljubi ga.

Long John Silver
skache, skache,
noga pach
ne zna drugache,

a pishtolca
se ogreje,
vrocha zrna
shteje, shteje.

PRIKAZNI

Nebesa so blizu
in pekel pozhgan,
prikazni hitijo
iz brezna na dan,
zhelijo si sonca,
pesmi in plesa,
a tezhko je plesat,
che nimash telesa.

Prikazni ne vejo,
da dan zhe mineva,
vecher pa postano
juho pogreva,
da strehe so ostre,
sonce pa jedko,
da jutra so svezha,
prijetna pa redko.

Mogla umreti ni
stara Sibila,
dali so ji
prehuda zdravila,
she vedno zhivi,
she vedno sameva,
spanira si prst,
prikazni preshteva ...

O LETIH SE NE SPRASHUJE

O letih se ne sprashuje,
vsaj ne mladih gospodov,
ki z golimi glavami, v suknjah,
zhe nekaj stoletij iz mode,
korakajo skozi dezhelo
in shtejejo, kar je ostalo.
Nabriti so, mladi gospodje,
momljajo, a vejo bolj malo.

Pesmi nabrusijo nozhe,
rade bi rezale krache,
a letos so redke koline,
she dolgo ne bo nich drugache ...

O letih se ne sprashuje,
kako pa kaj zdravje in zárod?
Zdravje she vchasih potrka,
bledichno, s poceni kitaro,
zárod pa chudezhno chivka
in chaka na vodo in oves
in ve, da bo kmalu odrasel ...
S starostjo ga chaka slab sloves.

ZHENA JE V KUHINJI

Zhena je v kuhinji,
Memphis je dalech,
Elvis je mrtev,
preshtejmo ostale,
na ladjah upori,
na kopnem pa susha;
kaj sploh she sprashujesh,
ukradena dusha?!

Nad mesti polena,
nad hrbti pa bichi,
vsak nov Zvelichar
she bolj jih nashpichi
in Poncij Pilat
se neha umivat
in vpije: o Krishna
in Vishnu in Shiva!

Zhena je v kuhinji,
soba je dalech
in slike na steni
so vmes zhe zaspale,
pirati pa skachejo
z ladij na plano;
zhelijo se, ubozhci,
spet meriti z mano ...

CHEZ PALUBO

Gene Kelly se je pognal chez palubo
 in potegnil s seboj Boba Hopa.
 Skupaj sta zachofotala
 med morskimi psi.
 Nad glavama jima je lebdel oskar,
 zláto se je svetlikal,
 le sezita, mlada junaka,
 preden se jutro zbudi!

She sam se pozhenem chez palubo,
 rad bi pozhgechkal krakena,
 v knjigah sem bral, da se takim
 vse zhivljenje dobo godi;
 a gosta megla pokrije
 ladjo in ocean,
 nekaj zashkrtno, zacvili
 in zhivljenje se pocedi ...

VRECHICA CHAJA

Vrechica chaja
 se v vodi namaka,
 nekoch sem dobil jo
 za bozhich od svaka,
 z namishljeno sestro
 se je ozhenil,
 nasmehnil se je,
 nam hisho zaplenil ...

Krpan se natolche
 s poceni pijacho,
 potem pa napade
 Brdavsa z gorjacho;
 vidi dva, tri,
 pa priblizhno nameri,
 a smola, gorjacha
 se mu izneveri ...

Vrechica chaja
 se v vodi namaka,
 kaj neki se v chudnih
 glavah pretaka,

kdo neki se z dezhjem
ves chas primerja,
namesto da vprashal bi,
kdaj bo vecherja ...?!

DEZHNIK

En dezchnik
ali dva,
te prebode
ali ta,
kri v predsobi,
tepih fuch,
naj nekdo
prizhge zhe luch!

Tocha ali
pa ohlip,
jezero
gre chez nasip,
dezh ne dela
vech razlik,
ne pomaga
ti dezchnik ...

LEBRSHNIK

Lebrshnik ni nikoli kupoval
hish ali stanovanj.
Vedno je rekel: che na kolodvoru ni placa,
nochem niti zhivet.
S tezhkim otroshtvom pod pazduho
je ustvarjal prometne nesreche.
S pazduho pod tezhkim otroshtvom
je skushal napraviti red.

Njegova zhena
pa je hodila v sluzhbo.
Imela je
ime in denar.

Bila je
lepo napihljiva.
Drzhala se je
kakor zhandar.

Lebrshnik se je rad sprehajal
po vodi.
Rad je odganjal rachke
s palico ali cepinom.
Odlochil se je, da nikoli ne bo umrl,
che se bo dalo;
obesil se bo na kak drog
in se predajal spominom.

Njegova zhen
pa je hodila v sluzhbo.
Imela je
ime in denar.
Bila je
lepo napihljiva.
Drzhala se je
kakor zhandar.

PUTIFARJEVE SKRIVNE STRASTI

Lobotomija
se zgodaj zbudi,
ve, kaj so Putifarjeve
skrivne strasti.
Leta so suha,
krave debele,
zgodbe pa se
sploh she niso zachele.

Sedem shivov
na pravih mestih,
Putifar se
odlocha po vesti,
obalna strazha
pochaka na plimo,
shkoljka prepeva,
takoj jo odprimo!

Lobotomija
ima svojo poanto,
gremo v prihodnost
s Townesom van Zandtom,
nedelje so chudno
razporejene,
ob chasu njih cvetja
dekleta, ne zhene ...

Hej, Machiavelli,
opashi si kolt,
potem pa tako,
kot igrajo Son Volt,
potem pa tako,
kot rohni Putifar;
napachnemu bogu
napachen oltar!

Lobotomija
odrezhe kos kruha,
odrezhe si zraven
she koshcek trebuha,
z njim gre na pot,
kot to se spodobi
in spotoma kakshno
oglato zarobi ...

Zunaj
pa tema rohni
in Putifar
moteno spi ...
In Putifar
moteno spi ...

SHE TOPLO IZ MOJE KLAVNICE

MISHJA MRZLICA SVETEGA KOZMIJANA

sveti kozmijan je zbolel za mishjo mrzlico in v turški tovarni avtomobilov so mu zastonj zbrusili muhalnik: na grški meji mu je vanj pihnil napol gol ministrant. v ankari sem si

zvečer najel novo papigo z bozhjim obličjem in jo poimenoval abracadabra; je gostolela kot hudich! s cipra je bilo slishati slabo glasbo in nad bosporjem se je v svetlobnem cholnu

bahal mustafa kemal atatürk. namesto oči je imel borovnice. zaupal sem mu: bolj kot sebe sem ljubil svojo zrcalno sliko, svoj kol, svoje mesarske rokavice. skozi makedonijo

sem jezdil na električnem oslu, dobro mi je shlo! gledal sem bele fasade, ki jih je polizal chas in iskal ljubezen. zharel sem kot Hrvat na vlaku za Bruselj, kot novčich pod jezikom

mrtveca. ob vstopu v shengensko območje sem kozmijanu obrusil rdečo zvezdo in mu za vse vechne chase v srce zapisal sovrashtvo do slovenskih demokratov. postal je satan.

DIMNIKARJEVO SPODNJE PERILO

vsí otroci imajo lepljive prstke, ki jih neprestano vtikajo staršem v zaspane, gomoljaste oči; in vsi starši imajo lisaste mozgane, v katerih navelichano prelevajo zaskrbljujoče vsakdanjosti. kot krote.

vsak dihur ima duh in vsaka lajdra svojo rachunico: a nikogar ni, ki bi jim pisal slavospeve, nikogar ne zanima, kako dimnikarjem dishijo spodnjice! svet je lep, v vesolju se svetlika kot modra pomarancha, le

od blizu pokazhe svoje shkrbine, svojo kurjo polt. in potem se na vsem lepem najde nekakshen nor zvitorepec s slamnato krono in divjim psom, ki

si iz verzov skuje tomahavk in z dolgim mastnim krempljem odstre sedem tanchic z mozoljaste kozhe tiste neveste, ki v kozmichnem kurbishchu igra devico.

V MOJI VASI

v moji vasi so polkna iz lesenih ptic in dimniki iz bolechine: na kozolcih se sushijo otroshki lasje. kadar se jutro potegne chez poldne, lahko vidim, kako v pripeki jochejo elektrichna drevesa. v moji

vasi imajo ure prste namesto kazalcev in kozho namesto shtevilchnic. njihovi spomini so podobni chloveshkim, le ohlapnejshi so: bolj jedki. na robu vasi so ulice tlakovane z mozghanovino in nimajo

imen. po njih se sprehajajo z roko v roki oshabni zajci in podivjane ribe: poezija in lobotomija sta z zakonom prepovedani, chrni chmrlji ju kaznujejo

z ignoranco, s struzhenjem. na vashkem trgu vsako nedeljo obglavimo kakshnega ostrzhka ali partizana, nato pa cele dneve krichimo v svobodnjashki askezi.

BOHEMIAN RAPSOBY

s skorjasto masko na obrazu preshtevam lunine
solze in z vsakim izdihom me je manj. na mizi
sameva strta otroshka ropotuljica: vrochina cvrchi
s prebodenimi ochmi, moja senca se tiho zrashcha

s preznojeno tkanino dneva. v mojih zapiskih
se gobaste niti chrmine lepijo na svetlobo besed,
na razvrednotene arhetipe prezhivetja: kot kache,
kot neme znanilke katatonichne zastrupitve srca.

in sam grem skozi vse to! kot nora prazhival, ki
skozi zapackane shkrge preceja zadnje spomine
na bakrene nochi v privezih predmestnih lagun,

na leporechje, vtisnjeno v vriskajoche kvartine,
na sonchne mostove, na pesmi lagodnih poti:
pijan pustolovec v imperiju mlachne bolechine.

ZDRAVLJENJE SVINJ

s sivim poprom in z mrachnjashko etiko pretkan
kolovratim po evropskem svinjaku: trgovec z
mokrimi sanjami in pochenimi lonci, popotnik
z vrocho kitaro, pesnik s svezhnjem glist. pogan.

moj prostor pod soncem je posut s steklovino,
moje okorne roke so zdrizaste od upanja, moj
radar ima sajaste ochi! sem chlan orkestra mrzlih
tamburic in poslanec v hishi strahov: zamrznjen

prashich na konferenci svobode. a tako nezhen,
moja draga gospal tako prhek in skesan, en
takshen za pod povshter, za na svetovni pokal

v vezenju chipk. pikast po trebuhu, osmojen
po hrbtishchu in za vse vechne chase zaprisezhen
neutolazhljivemu vonju po svezhe obriti pichki.

IN POTEEM

in potem se ti v misli vtihotapi en chorav netopir,
ki se je doslej hranil z govejimi kostmi, s sirom
zvezd in z delfskim orakljem, in te vprasha, zakaj
ne prebirash tistih knjig. in zakrkнеш kot krjavelj,

kot presta. in potem te ima, da bi klel, da bi mu
v kitovem olju sprazhil lenina in pavarottija, da bi
bil kot on: mrachen v nakanah, zagnan kot bichkar.
da bi kot tros v trhlem kapitalistichnem podgobju

dozorel v chrnega lovca, v modrooko prikazen, ki
bi ji julian assange z veseljem prebarval lasuljo,
ji prebichal obisti in jo poslal na prezho v iran. do

svojih chrev bi shel po sluz, po raka v bronhije, po
korobach med demokrate. in potem te ima, da bi
se dal krizhati, pofukati in zapreti do vnebovzetja.

Janc Galich

KAJ SMO DALI SALVADORJU

AMERICAN DREAM

UZDA
BRAZDA
MEZDA

ZVEZDA

SLOVENSKA

SHE WILL SKI SET EAGLE
SUN YELLING WE STOW
KICK EARP IOWA SHELL
EAST EVER THOUGH

CELJE NICH MU NE MANJKA

CELJE NICH MU NE MANJKA
BREZJE NAJLJUBSHEGA POGANJKA
ZAGORJE SE JE ODLOCHIL
KROPA V KOTLJE NI NATOCHIL

HAMLETOVA VREMENSKA NAPOVED

OBLACHNO BO
JUTRANJE TEMPERATURE BODO NIZKE
POPOLDANSKE PA SI BOSTA RAZDELILI
NEMCHIJA IN SHVEDSKA

PREVODI

ZGODBA
TALE
V PESKU PIVO
IN SANDALE

GREH V CHASU
SIN INTIME
LJUBEZEN ZLOCHIN
LOVEC RIME

KAJ SMO DALI SALVADORJU

VECHER SPREHAJA SENCO
ANDALUZIJSKEGA PSA
SPREMINJA SE V ESENCO
KI ZVISHKA GLEDA NA BOGA

CHEZ ROB POLZIJO URE
S TEZHkih PLATEN CHAS BEZHI
SESTAVLJENE FIGURE
PRONICAJO S PALETE V KRI

IME ODRESHENIKA
Z NJIM JE SHLO V DRUGACHEN SVET
BOGA TAM NAJBRZH SLIKA
FIGURO MORDA LE PORTRET

B.J. Hribovshek

KAR JE BILO IN KAR JE OSTALO

Spomin

Bila si kakor bela rozha,
ki jo sončni žarek bozha,
dve rosni kaplji,
v njiju odsev neba,
dve lepi zhelji
na dnu mojega srca –
da bi se ljubila
in nikoli vech ne zapustila!

Vechnost je minila,
nobena se nam ni izpolnila,
srca drugim so ostala,
moje? tvoje?
vendar vsak ljubi svoje ...
je izdaja? je zvestoba?
vse ostane v tishini groba.

Osamljenost

dezh teh dni
ihtí,
chas bezhi,
srce jechi ...

vetra dih,
ves tih,
kakor vzdih,
chasov zlih ...

jaz tak' sam,
ne znam
po njo, kam?
drugam.

Starost

Nočem se ozreti,
che takrat tam bi zopet bil,
vse drugache bi storil!
Nočem se ozreti,
ker vem,
da kljub vsemu
bi vse napake ponovill!

Odpadki in smeti

Poeta nascitur,
orator fit,
kupljen, sit,
ostal je stihoklepec
in debela rit.

Svoboda,
demokracija in pravica –
vsaka ta beseda
je kurba in tatica.

Ivo Antich

PASJI DNEVI 2013

(epigramizmi)

(B)LINK
(Bolnik)

Po tranzicijskem hrupu
spet na gluhem kupu:
po bleshchechem ovinku
znova v mrachnem linku.

SHOLA ZA SHALE

Kaj je znachilno
za balkanske shale?
Vse so servilno
zverski shok postale.

MEGLA NAPRODAJ

Zhe vsak spak se podviza
prodajati zrak v vrechi;
sebe skusha presechi,
cheprav ga zvija kriza.

NEOLIBERALNA RESHITEV

Kdor dopolni sedemdeset let
in je navadna gnida,
tega se humano zazida
in poshlje na drugi svet.

CIPER PERIC

Otok, krona Sredozemlja
za cipe iz podzemlja:
vsem pericam denarja
za »cash« pralni stroj podarja.

PASJI DNEVI 2013

Napoved: poletje bo povprečno.
A pride z vročino nadpovprečno.
Vseeno za socialne reve:
te imajo zmeraj pasje dneve.

DARILO IZ BRUSLJA

Che pride prek desne roke:
nacionalna katastrofa.
Che pride prek leve roke:
nerodno popackana zofa.

ONIOMANIJA

Tudi brez narkotikov
vlada narkomanija:
v beganju nevrotikov
kot oniomanija.

(PRED)KRIZNA (EM)FAZA

»Svetovljansko« nabuhli
trgovski centri:
jarogosposko puhli,
kramarski »gentry«.

KOLÓ ALI KÓLO?
(5200 let)

Znamenje shentflorjansko:
koló barjansko.
Je zgnilo zhe prednamsko
kólo balkansko?

RJA RAJA

Zláto fiskalno
pravilo:
rajsko globalno
(s)lepilo.

MIMO(VO)ZNA UGANKA

Le kako je to mogoče,
da je gluholožno zatishje,
komaj opazno navzoče,
tudi mimo(vo)žno prepishje?

Anja Mugerli

DARJA

Pred tistim dogodkom z Darjo nisem dosti sanjala. Občasno se je sicer zgodilo, da sem se prebudila prepotena in prestrashena, ampak nespečnost je bila mnogo hujša. Ko je bila recimo na vrsti popoldanska izmena in sem se domov vrachala pozno zvečer, sem si na poti v posteljo zmeraj razbijala glavo s tem, ali sem pravilno preshtela denar, ali sem zaklenila blagajno za seboj, ali sem zaprla vrata skladishcha ... Medtem ko sem odshtevala ure do naslednjega dne, so se v moji glavi zvrstile vse mogoče stvari, ki sem jih lahko pozabila ali napachno naredila. Naslednjega dne v sončni svetlobi nikoli ni bilo tako hudo, kot se mi je zdelo ponoči. Vsota denarja je bila pravilna, vrata so bila zaprta, ključ blagajne pa varno spravljen v omarici. Pochasi se je tresavica rok umirila, srce je spet dobilo svoj ritem, ostali so le podochnjaki. V trgovini so nam dnevi minevali med blagajno, skladishchem in informacijskim pultom. S sodelavci smo se radi shalili, da je pri nas delo na blagajni delo virtuozna. Medtem ko smo sedeli v malih kvadratnih boksih, smo morali loviti ravnotezhje med shtepanjem blaga na tekočem traku, ponujanjem petih različnih izdelkov, ki jim je chez tri dni potekel rok trajanja, in biti hkrati ves chas na prezhi, ali morda kakshna stranka ne skriva chesa v torbici, nahrbtniku ali na kakshnem drugem skrivnem mestu. Iznajdljivost ljudi, ki si zhelijo nechesa, chesar ne morejo kupiti, je vsak dan vechja. Ko zhe mislish, da poznash vse pogruntavshchine in si pripravljen na vse, se najdejo stranke, ki te uspejo popolnoma pretentati ali izkoristiti trenutek nepazljivosti. To se je zgodilo Darji, ki sta jo dva mulca tako obrnila, da ni vedela, kdaj. Medtem ko jo je eden sprasheval za nek izdelek, zaradi chesar se je morala za trenutek obrniti proch od njiju, je drugi to izkoristil in si v torbo stlachel polovico izdelkov na tekočem traku. Krajo smo odkrili shele zvečer, ko je bilo prepozno. Che pri nas nekaj ukradejo, mora namrech to plachati tisti, ki je v chasu kraje delal na blagajni. V primeru, da se ne ve, kdo točno je bil takrat zadolzhzen za blagajno, se stroshki porazdelijo na vse v izmeni. V Darjinem primeru ni nihche izmed nas dosti razmishljal. Medtem ko je poslovodja stal pred nami in nas zmerjal z nesposobnezhi, Darji pa grozil, da bo letela, che se ji to zgodi samo she enkrat, je vsak prispeval svoj del. Darja je tisti vecher odshla domov kakor duh. Do takrat je bila najboljsha med nami, plane je izpolnjevala z levo roko, bila je prijazna do strank, vedno je bila urejena in poslovodja se je le ob redkih prilozhnostih spravil nanjo. Po kraji je prihajala delat vedno bolj bleđa in le redko se je she nashminkala, dokler ni postala zhe tako zanemarjena, da ji poslovodja ni pustil vech za blagajno. Poshiljal jo je v skladishche, kjer je morala spravljati robo v red, ki ga ni bilo mogoče nikoli dosechi, saj je vedno prihajala nova roba. Morala je chistiti najbolj gnusne

kotichke, kjer si lahko nashel vse od cen, starih vech kot pet let, do mishjih drekecev, ki jih je Darja vestno pometala v chrne vreche in brez konca nosila v kontejnerje. Med malico sem jo sreчала zadaj pri skladishchu, kadila je med vilicharjem, kupi praznih shkatel in stiskalnikom za karton. Med prsti je komaj she drzhala cigareto, lak na nohtih je bil okrushen, obraz brezizrazen. Ko smo drugi pili kratko kavo na prvih spomladanskih zharkih in pljuvali chez poslovodjo, se je Darja vedno bolj ovijala v cigaretni dim in tishino. Tistega torka sem prishla popoldan in bila zadolzhena za informacijski pult. Vsak od nas je moral v tednu opraviti dve uri dela za pultom in vsi smo s prichakovanjem chakali ti dve uri. Sedenje za pultom, kjer so se ustavljali kupci s kakshnim vprashanjem in kjer si moral le kdaj pa kdaj prijeti za mikrofon in sporočiti, naj se chistilka zglesi na tem in tem oddelku, ker je nekdo spustil steklenico na tla ali razbil kozarce, je spominjalo na pochitnice. Tam je tvoj obraz postal mehkejsi, gibi pa bolj prozhni, in s strahom si odshteval minute, ko si se moral vrniti za blagajno ali v skladishche. Za pultom so bili tudi trije mali ekrančki, na katerih smo morali spremljati dogajanje pri blagajnah, med policami in v skladishchu. Na prvem so se preklapljale podobe med petimi blagajnami, ki so bile kljub gnechi le redko vse odprte. Bilo je toliko drugega dela, in tako kot se je vztrajno daljšhala vrsta pred blagajno, tako vztrajno nam je poslovodja nalagal druge zaposlitve. Tisti, ki je sedel za blagajno, je moral biti hitrih gibov in she hitrejših mozghanov. Na drugem ekranu so se preklapljale slike med oddelki: kozmetichnim oddelkom, prehrabnim oddelkom, oddelkom s pijacho in tako dalje. Tistega dne mi je pogled obstal na ekranu za skladishche. Darja je klechala poleg stiskalnika za karton, ko se je na ekranu prikazal predel za pijacho, nato vhod v hladilnik, potem police, do stropa nalozhene s hrano. S srcem, ki je sililo, da se mi bo pognalo skozi grlo na prosto, sem chakala, da se vrne slika s stiskalnico. Potem sem se pognala v tek. Iz mojega grla je prihajalo krichanje. Ljudje so se obrachali in nekaj jih je steklo za mano, med njimi tudi poslovodja. Ko smo pritekli v skladishche, je Darja napol lezhala na tleh, z roko, vkleshcheno nekam v notranjost stiskalnika. Ochi je imela odprte, ampak ni nas videla. Namesto cigaretnega dima so iz njenih ust prihajali grleni zvoki. Prvi se je odzval poslovodja. Zagnal je stiskalnik, ki se je dvignil in razkril Darjino roko. V skladishche je prihajalo vse vech ljudi in nekateri so se ob prizoru izbruhali na tla. Drugim je uspelo ohraniti razsodnost. Poklicali so reshilca in poplegli Darjo na tla skladishcha. Nekdo ji je pod glavo polozhil jakno. Reshilec je parkiral pred skladishchem, ko sem sama she vedno stala na istem mestu kot ohromljena. Tudi ko so Darjo odpeljali, se she vedno nisem premaknila. Sirena je potihnila v daljavi, blagajne so se ponovno zagnale in delo je steklo naprej. Mimo mene je prishel poslovodja s krpo in z vedrom vode v roki in mi rekel, naj pochistim stiskalnik, ker si ne morejo privoshchiti, da bi nabavljali drugega. Pozneje tistega dne smo izvedeli, da Darji treh prstov niso mogli reshiti. Od takrat sanjam o tezhkem jeklenem stiskalniku. Sanjam, kako me stiska pod seboj, vedno bolj, zmeraj nizhje je, dokler sama nisem le she mali chlovechek, tako majhen kot eden izmed Darjinih prstov.

Lev Detela

PANONSKA ELEGIJA

»Ljudje so slepi. Brez posluha za stvarnost. Ne vedo za srečo.«

Spet slishim strichev hripavi glas, kot da je pravkar ushel iz temne cevi. Iz izpushne cevi njegovega tezhkega motornega kolesa.

Toda stric je mrtev. Vsi so mrtvi.

Le zakaj sem prishel nazaj? Ne vem. Res ne vem. Verjetno sem moral priti. Velika hisha, ki je dozhivela rojstva in smrti vech rodov, me namrech muchi in privlachi in vznemirja. Cheprav ni tu vech nikogar. Samo spomini. Svetli, temni spomini.

V praznih prashnih prostorih se mi hitro zazdi, da sem na pogrebu. Na pogrebu lastne polpreteklosti. Od vsepovsod polzi hlad, nad vrati se je razpredla pajchevina, nad levim oknom odpada omet.

Priznati moram, da sploh nisem vech hotel priti v tako hisho. V to *nasbo* hisho. V zapushcheno hisho, ki je bila pred desetletji prenapolnjena z zhivljenjem. Nikoli vech in amen, sem prisegal v dolgih letih odsotnosti. Kako naj razlozhim te chudne obchutke, ki jih vchasih niti sam ne razumem.

Ampak tu so besede, ki se jim ne morem izogniti. Neprijetne besede. Tista nochna mora po smrti mojih starshev. Zoprne besede, ki se zapichijo vate kot ostra povelja.

»Vstani, mali, predrami se vendar!«

Ja, tako me je stric velikokrat vrgel iz postelje. Samo, da je bilo to pred shestdesetimi leti, ko sem bil she otrok. In zdaj je tudi on mrtev. Toda she vedno se mu upiram. Vedno in povsod se mu upiram.

Le s kakshno pravico me zdaj kliche kar iz groba, naj vstanem in grem v to njegovo zakleto hisho, da uredim, kot je poudaril, poslednje zadeve.

»Preglej belezhke, ki sva jih skupaj nakracala v tistih svinchenih chasih,« moleduje in ukazuje.

»Poishchi nujno potrebne dokumente. Uredi vse sitnosti v zvezi z dedishchino. Pazi, da te ne opeharijo. Vsi skupaj so tatovi, cigani, nesnaga ...«

Nejevoljo se kobacam iz postelje. She bolj sem zaspan kot pred desetletji, ko sem bil star osem let.

V mali sobi je vedno, ko me je vrgel iz spanja, zashkripala zhelezna postelja. Stric je zatrjeval, da je posebna chast, da lahko spim na taki postelji.

»Na taki je spal in umrl Franc Jozhef,« je rekel. »Bil je skromen chlovek. Take politike bi rabili danes. In ne to koruptno bando, ki je opustoshila drzhavo in si bashe v svoje zhepe she zadnje, kar do zdaj niso pokradli. Zhe Marija Terezija je vedela povedati, da je politika kurba.«

Stojim v mrzli, prashni sobi pred nesrečno zhelezno posteljo. Vedno ko sem se v njej obrnil v spanju, so pod mano zashkripale vzmeti. Postelja se je ob vsakem premiku noro zatresla, kot da bi bila bolnik v norishnici.

V levem kotu she vedno stoji temnorjava stara omara. V spodnjem predalu najdem zveshchich z nekajshnimi belezhkami. Očitno moja mladostna pisava. Pravo skrupucalo. Obledede, neurejene chrke.

Stricheva postelja v sosednji sobi je bila drugachna. Vechja in bela. Zraven nje je stala visoka bela omarica, na njej zelenkasta svetilka. Nad njo je visela velika Marijina slika. Mati bozhja v modrem.

Stric je imel navado, da je v postelji zvecher prebiral kriminalne romane.

»Iz takih knjig spoznash, kaj je zhivljenje!« mi je vechkrat rekel.

Preden se je odpravil spat, je vstal iz postelje in odprl spodnja vrata omarice, kjer je bila nočna posoda.

Slishal sem, kako je na poseben nachin zakashljal. Takoj nato je z mochnim curkom zachel polniti nočno posodo. She enkrat je zakashljal in nočno posodo postavil nazaj v omarico.

V tem strichevem vedenju je bilo nekaj obrednega. Nekakshen ritual. Kot da izvaja chudno predspalno sluzhbo bozhjo, je she tretjih zakashljaj, ko se je vlegel nazaj v posteljo.

Zdaj bo ugasnil nočno svetilko, sem si rekel v mislih. Spet se bo vlegel nazaj.

In res. Skozi shpranjo pri vratih sem videl, kako je soba postala temna. Kmalu zatem se je zashlhalo rahlo smrchanje. Stric je torej zaspal.

Ja, in zdaj je seveda mrtev, kar pa ne pomeni, da me bo pustil pri miru. Dobro vem, da bo chez trenutek z mochnim glasom zakrichal naravnost ven iz groba: »Vstani zhe vendar! Ne pozabi na zapiske. In kaj je bilo potem s tisto Marjeto?«

Ja, kaj. Nich ni bilo. Moja prva resna ljubezen se je zhalostno izfizhila. Ampak to je posebna zgodba. Stric nima nobene pravice, da bi mu jo povedal.

Toda zdaj lepo po vrsti.

Zunaj je noch. In mraz. Stric je neizprosen.

Nich ne pomaga, da si z levo roko mencam oči. Od zaspanosti shklepetam z zobmi. Vsekakor sem ubog otrok.

»Se peljeva v Chakovec. Tomazh odhaja k vojakom.«

Kakshna neumnost ta jugoarmija. In zdaj she na poslovilni *susret* sredi zimskega mraza.

Cesta nima ne konca ne kraja. Solze mi polze zaradi hladnega vetra chez lica. Utrujenost me skeli v ocheh.

»Vesh, to ni kar tako. Tista chetrta in peta sovrazhna ofenziva v partizanih,« mi pravi. »Cheprav so potem naredili vse narobe.«

Kdaj vendar prideva v Chakovec?

Na pomechkanem kolodvoru stoji Tomazh kar na peronu. Z lesenim kovchkom. Iz dimnika na lokomotivi se vali para. Smrdi po rjavem premogu iz trboveljskega rudnika.

Stric spodbudno hvali dobrobiti jugoslovanske vojashke kuhinje.

»Vesh, saj ni tako slabo. Se bosh zhe navadil. Za zajtrk dobish *poparo*. Vrocha voda je to, pomeshana z mastjo. To ti da moch, da se prebijesh skozi naporen dan.«

Kljub temu ima stric solze v okeh. Mladi polbrat se mu zares smili.

»Saj ne bo tako hudo. Tudi to mora biti. Vse mine. Bosh zhe prestal.«

Tomazh zhalostno povesha glavo. Stoji ob zidu. Pred lokomotivo. S svojim tezhkim lesenim kovchkom.

In zdaj adijo in naravnost v Srbijo.

Pregledujem chrnobeke fotografije v družinskem albumu. Slike ljudi, ki sem jih poznal v mladosti. Kot da bi bili zhivi, stoje pred menoj. Charovnjia fotografskega aparata jih je iztrgala iz chasa in prostora. Ni jih nachelo in obrabilo zhivljenje, ki se z nami igra na pol za shalo in na pol zares slepe mishi.

Na eni od slik stoji stric v beli srajci in skrbno polikanih hlachah ob svojem znamenitem tezhkem motornem kolesu PUCH 1200 ccm. Glavo je ponosno privzdignil. Jasno je, da se neumno smeji. Zadaj se bochi stena sosedove hishe. Tomazh stoji za stricem in motornim kolesom v kratkih hlachah in bos.

Ochitno je vroch poletni dan. Se morda odpravljata na izlet?

Na levem robu nekoliko poshkodovana fotografija se mi zatrese v rokah. Pade na tla. Zazdi se mi, da je stric spet zhiv. Ochitno je pravkar skochil iz slike naravnost sem v sobo. Zhe stoji, velik kot gora, pred menoj. Ne morem se mu izogniti. Chudna stvar. Le zakaj se tako obeshenjashko spakuje. Rogovili kot kak neumen otrok.

»Vstani, mali! Predrami se zhe enkrat!«

Zhe stoji pri motornem kolesu in me presherno gleda naravnost v obraz. Kaj hochem. Moram z njim. Sedim na trdem zadnjem sedezhu. Stric drvi po makadamski cesti neznano kam. Izpod drvechega ropotala odnasha kamenje naravnost proti mojim nezashchitenim kolenom. Ko me zadene, mochno zaboli.

Vozhnja s stricem je popoln nesmisel. Motor ropota po bregu navzdol. Od njegovih poskokov me bole vse kosti.

Na levi in na desni Panonija. Topli zadah rodovitne obdravske narave zanasha veter naravnost na cesto. V daljavi se raztezajo njive, na katerih zore koruza, pshenica, krompir, grah, buche in fizhol skozi moch opoldanskega sonca. Tam nekje chez za vodnimi vijugami Drave sedijo stari hrvashki pastirji s svojimi kravami in teleti. Za mojim hrbtom se kot velikanski pokrov odpira zelena ravnina s pogledom na Varazhdin in Ivanjchico. Sanjam, da je to samosvoj in drugachen, vase zaverovan svet, ki s svojimi koruznimi polji, vrbami, potoki in zatishanimi, s slamo pokritimi hishami in vasmii, ki so se skrile za rumeni cerkveni zvonik, chaka, da ga bo junak iz pravljice odreshil in popeljal v novo zhivljenje.

Stric obeshenjashko pritiska na plin in se rezhi.

»Daj, daj, mali. Saj ni tako hudo!«

Vchasih je seveda drugache. Prijetno. Che se na primer mudiva v *Zhabjih topicalah*.

»Vesh, potreben je tudi oddih. She posebej ob tako krasnem vremenu!«

Tokrat poganja svoj tisoč dvesto kubični tezhki PUCH kar po kolovožu.

»Po blizhnjici se dalje pride,« mi pravi.

Takega stavka sploh ne razumem.

Izpod koles se prashi susha vročega meseca. Zhe spet meche kamenje visoko navzgor. Najbolj trpijo moja gola kolena.

Konchno Zhabje toplice sredi prekrasne zelenice. Ampak vseeno bolj zhabja mlaka. Vendar je voda baje zdravilna. Od blizu in dalech veliko ljudstva. Strica najbolj zanimajo mlada dekleta. Tu in tam kaka v spodobni kopalni obleki. Vechina pa v glavnem le improvizira. Od koshnje in drugega poljskega dela prihajajo razgrete v ponosheni delovni monturi. Ko se slechejo, jim goloto pri kopanju zakrije dolg moder predpasnik, ki si ga tesno ovijejo okrog telesa. Vchasih se pokazhe tudi kak poseben char.

Lepo dekle hiti proti vodi, za njo pa seveda pogled nadebudnega strica. Stric dviga fotoapar. Ujame v lecho vso lepoto vzpona mladosti.

»Vesh, mali, to je umetnishki motiv. Za tako fotografijo, ki jo morash pri nas skrivati, da se kisl moralisti ne pohujshajo, dobish v Parizu prvo nagrado!«

Pochasi tudi sam kobacam v blatno mlako.

»Voda je vsekakor zdravilna,« mi pravi. »To blato ni od muh. Kmetje zhe vedo, zakaj so tukaj. Uchinkuje proti revmatizmu.«

Ves chas shkili proti dekletu.

Vsi znanci vedo, da je stric navadna trapa. Zelo upam, da se tokrat ne bo spet spozabil in zapil v blizhnji vashki krchmi. Potem naju najmanj do jutri zvecher ne bo domov.

Zhe vechkrat sem moral prestati najhujsho stvari, ko je stric sedel med rdechelichnimi pijanimi kmeti in s pestjo udarjal po mizi, chez katero se je polivalo kot slabo vino njegovo neumno petje:

*Micka Kovacheva,
pila, nich plachala,
pil bi ga vsak hudich,
plachal pa nich.*

Kmetje so se ob teh besedah divje zasmeljali in mu odgovorili s svojo domacho protipesmijo:

*Ocha, vstante, vzemte kljüch,
tema je, prizhgite lüch,
boste nam piti dali,
te zhganjice iz omare
ne zavrzhemo nikdar ...
Mamca naj po jajca gre,
da bomo prazhbli si cvrtje ...*

Ja, to je res vrazhje poletje!

Toda v resnici se je vse skupaj začelo zhe mnogo prej.

Polna luna, tako imenovani shchip, je svetila naravnost na mojo posteljo, ko sem zaslišal njegov ostri glas: »Vstani, mali! Ven morava.«

Kam ven? Zdaj v noč?

Očitno je bil spet pijan.

Usedel se je na stopnice pred hisho. Ves je bil obsijan od mesechine. Mezhikal je z ochmi, kot da je polbog, cheprav je spominjal na padlega angela.

Od zaspanosti sem shkripal z zobmi.

»Izogibaj se krivih poti, mali,« je rekel. »Bodi vedno poshten.«

Zdaj je zhe skoraj jokal.

Mesec se je visoko na nebu, medtem ko je govoril, tozhil in moledoval, dvigal vishe in vishe.

Noch je postala popolnoma modra od njegovih besed.

She vedno je govoril.

»Mali, preganja me avtomobilska nesrecha. Zakaj sta tvoja starsha morala ravno takrat, prvega maja, chez prekleto krizhishche.«

»Ja, stric.«

»In kateri vrag je ravno tisto sekundo zanesel mlado neizkusheno frkljo, ki bi naj bila učiteljica, z avtom chez cesto ... Pomisli ... Ena sama sekunda ... Toda odlochilna ... Shele pred tremi dnevi je dobila voznishko dovoljenje ... Neumna zachetnica ... In potem bum ... Naravnost v tvojega ocheta in mater ...«

Zdaj spet ne bo konchal. Tezhko ga poslusham, ker mi odpira rane in grozno boli.

»Uboga sirota. She dobro, da si lahko pri meni. Rad sem imel svojo sestro, cheprav me ni marala. Ja taka je bila tvoja mati. Od nekdaj ostra in krivichna do mene.«

Stric joka. Je zares pijan.

Vchasih greva s stricem kljub temu do tistega krizhishcha. Na vseh straneh zeleni sochni travniki, zadaj tri ali shtiri drevesa, smreke in bukev. Oziroma nekaj podobnega. Prava idila.

Na parobku stoji preprost lesen krizh z napisom »† Franc in † Marija Kodrich – 1. maj 1958« ... Vchasih prizhgeva svecho, se prekrizhava.

»Bog jima daj vechni mir in pokoj! Vechna luch naj jima sveti! Naj pochivata v miru!«

Ah, moja mama. Pogresham njeno nezhnost in sochutnost. Vedno znova je skushala umiriti ocheta, ko je jezno robantil in se znashal nad mano. Bil sem nemiren otrok.

Z ochetom se nisva nikoli razumela.

»Poglej me v ochi, che govorim s tabo,« so bile njegove prve besede, ko sem ga zjutraj zagledal, kako v pizhami kolovrati v kopalnico.

»Razumesh, moram ti dopovedati, da se tako ne obnasha!«

Jezno je migal z glavo in nevarno zvisheval glas.

Zadaj so se odprla vrata, mama se je histerično približhala in zahlipala:« Pusti otroka vendar pri miru!»

»Ti pa se ne vmeshavaj,« je zarohnel oče in preteče dvignil roko.

»Che me udarish, poklichem milico!»

»Kar daj! Ta tvoj ubogi mamin sinko. Kako trpi.«

Ježno se je zavrtel proti kopalnici in z vso silo zaloputnil vrata.

Ja, to je pach nesrečna zgodba. Ampak znana iz sštevilnih družin.

Tisto stalno krichanje. Napetost. Loputanje z vrati.

Vedno znova ista grda pesem. Ko je bilo zhe vsega vech kot dovolj, je oče divje zakrichal, nakar je mama pograbila kozarec na mizi in ga v hudi ihti treshchila na tla. Takoj zatem je v joku planila v spalnico, jaz pa za njo.

Tolazhil sem jo, kot sem vedel in znal. Konchno se je nekoliko pomirila.

»Vesh, saj oči ni tak. V resnici ti hoče samo dobro. Vchasih se pach malo razjezi, ker ima slabe zhivce. Treba ga je pach razumeti. Dachau mu je natrl zdravje. Vesh, nacisti so ga tam skoraj unichili.«

»Ja, mama ...«

Dejstvo je, da je oče po osvoboditvi kar doma nadaljeval s koncentracijskim taborishchem in vojno. Očitno ga je zaznamovala za vse zhivljenje. Ampak tudi to moramo razumeti.

Mama je zaradi stalnih nesporazumov velikokrat nemo zhdela ob oknu. Sedela je v temnozelenem fotelju, tiho in mirno. Chutil sem, da trpi zaradi ocheta. Bal sem se njene trpke osamljenosti, vendar ji nisem znal pomagati. Bil sem she otrok.

Takrat she nisem nichesar vedel. Nisem vedel, da se na tisoche zhena zhe skozi tisoche let iz strahu zaradi nasilja v družini pa tudi v javnosti zateka v temni skrivni kot. Onemelih od groze. S solzami v okeh. In z upanjem, da bo kmalu bolje.

Ko jih kot otrok skushash potolazhiti, se ti za trenutek nasmehnejo, ker sanjajo, da so zashlestele angelove perutnice. Zdi se jim, da se jim bo dobro nadnaravno bitje vsak trenutek približhalo z mehko nezžno roko. Zachutijo nekakshen dotik, toplo silo nevidnega tolazhnika, in za trenutek je v njihovih dushah ponovno pogum, mir, upanje za naprej.

Mogoche je mati hotela pregnati temne misli, ko se je vedno bolj zatekala k svojim cveticam, ki jih je gojila na vrtu. Poleti se je sklanjala nad vrtnice, begonije, hortenzije in druge rastline, jih negovala, kot da so njeni otroci. Trgala je stare, orumenele liste, chistila plevel, se s kanglo sklanjala nad vode zhejne rastline in jih zalivala, da so rase, zelenele, dehtele, se prevzetno razkazovale v sštevilnih barvnih odtenkih. Vsepovsod so se rastline shopirile s svojimi temno vijolichastimi popki, rjavkastimi stebli in preshero listnatimi krili. Na cvetovih so se izzivalno svetili srebrni odtenki robov. Na zelenkasto prepleskano klop je mati postavila lonchke z modrimi in rdechimi rozhami. Sladki vonj rastlin in lepe barve cvetja so opojno plapolale po zraku. Skoraj ob vsakem cvetu je ocharano obstala. Zdelo se mi je, da se pogovarja z rastlinami, kot da bi bile njene prijateljice. Ob materi sem

zachutil, da so rastline skrivnostna zhiva bitja in vedel sem, da se s svojimi barvami, vonjem in listjem, ki je trepetalo v toplem zraku, na poseben način pogovarjajo z njo.

Velikokrat sem z materjo uzhival toploto domachega vrta, ki je puhtela chez bohотно cvetoche rastlinje. Bozhal sem z ochmi cvet za cvetom, list za listom, ki se je poganjal z vitkega stebela v svoje samosvoje zhivljenje. Skozi topli zrak se je prelivalo rozhnato, rdeche in modro svetlikanje, se zapeljivo iskrilo v soncu.

Stiskal sem se v materino narochnje. Hotel sem se pochutiti na varnem. Biti srechen. To so bili lepi svetli trenutki, ko sem pozabil na ochetove grobosti in jezo.

Mati je bila popolnoma drugachna kot teta, stricheva zhena. Ta je vedno mrko sharila po veliki sobi. Che sem se ji priblizhal, me je strogo pogledala. Ochi so se ji razburjeno zasvetile pod debelimi lechami na ochalih.

»Kaj zhe spet hochesh, mali? Psst! Kaj ne vidish, da stric spi!«

Velikokrat je sedela v temachni stranski sobi, prenapolnjeni z omarami, predalniki in visokima starinskima posteljama z baldahinom. Ta soba v strichevem delu družinske hishe se mi je zdela kot zaklet kraj. Samo na skrivaj sem zashel vanjo. Zhe od dalech sem opazil, da se teta sklanja chez mizico. Ni me zagledala. Skozi rjavo obrobljena ochala je zrla v odprte stare knjige z zapiski o gospodarjenju.

She danes jo vidim, cheprav je umrla davno pred stricem, kako sedi v hladnem zelenem mraku tiste chudne sobe pri svojih knjigah in dela bilanco. Pregleduje rachune, ishche napake in razburjeno lista po knjigi.

»Komunisti so nam vse unichili ... Prej, pred prevratom, je bilo vse v redu. Bilanca naravnost odlichna. Zdaj pa tako.«

V koshari za omaro je ochitno lezhalo vse, kar je bilo teti drago, spomini na mladostna leta, blazina iz svile, okrashena z vezenino njene babice.

Spet jo vidim, kako stika za orumenelimi fotografijami, ki silijo iz velike porumenele kuverte, in bozha zlate verizhice in lepo modro blazino. Ochitno chaka na nekaj, kar bi se naj zgodilo, cheprav se ne bo nikoli zgodilo ...

Vidim, kako osamljeno sedi ob tistih svojih recheh in spominih. Zdi se, da se ne zmeni za stvari, ki se dogajajo okoli nje. Zhivi v nekem drugem svetu, ki mi je tuj. Zato se je bojim in skusham izogibati. Chemim za vrati in jo vznemirjeno opazujem. Njena glava z velikimi ochali niha navzgor in navzdol. Za velikim steklenim oknom v ozadju zeleni ali umira travnik. Potem teta nenadoma razburjeno zatrepeta in se sunkovito zravnava. Ochi se ji rezko zasvetlikajo.

»Ah, strashno,« zahlipa in stopi k omari, v kateri je she nekaj ostankov starega dragocenega porcelana, ki ji pripoveduje o boljshih chasih, ko je strezhnica na velikih srebrnih pladnjih nosila k imenitnim gostom v obednici chaj v skodelicah z zlatimi robovi in rdechezelenimi cvetlichnimi okraski. Tochno opoldne se je oglasil zvonchek. Jedi so servirali fino in z okusom in gostje so ploskali duhovitim domislicama svoje gostiteljice.

Kmalu zatem je teta umrla za rakom. Lezhala je na parah v domachi obednici na isti veliki mizi, na kateri je svoje dni prirejela gostije z imenitnimi prijatelji. Ko smo jo shli z ochetom in materjo kropit in sem jo zagledal mrtvo na veliki mizi, cheprav dostojanstveno obdani s cvetjem in zelenjem, mi je zastal dih. Zazdela se mi je she bolj chudna kot prej v tem nashem zhivljenju. Med rokami je zagrenjeno drzhala rozhni venec s kroglicami iz ametista, ki ji ga je podarila njena stara mama ob birmi. Lezhala je z zaprtimi mrtvimi ochmi sicer hladno in mirno, kot da se ni nich zgodilo. Toda istochasno je, cheprav mrtva, tam med opojno dishechim cvetjem she vedno izzharevala odpor do vsega, kar jo je obdajalo v zhivljenju.

Prevech sem bil prestrashen, da bi jo gledal. Pozneje, po pogrebu, so ljudje govorili, da na pokopalishchu strashi. Nekdo je opolnochi, ko je shel iz gostilne domov, opazil nekakshno svetlikanje nad tetinim grobom. Kot da jo umrle dushe nochejo sprejeti medse.

Oche je rekel, da je to, kar zdaj govorijo, neumna pijanska domishljija. Povedal je, da je teta hvala bogu zhe »chez« in ji bo prihranjeno vse tezhko in hudo, kar nas, ki smo ostali zhivi, she chaka.

Sprasheval sem se, kaj je hotel oche s tistim »chez« pravzaprav povedati. Je zdaj teta mogoche zhe pri Bogu v nekem popolnoma drugachnem in lepssem svetu? Morda se res shele tam zachenja veliko pravo zhivljenje. Ampak kdo ve, kako je s tem, sem takoj podvomil, cheprav so mi domachi zatrjevali, da moramo do zadnjega upati in zaupati.

V nochi po pogrebu se mi je mrtva teta prikazala v sanjah. Pogledala me je na strupen nachin, kot da me hoche unichiti. Skozi velika ochala so se ji zlobno zasvetile stekleno tope mrtve ochi. Ves prepoten sem se zbudil. Od tedaj mislim, da v hishi strashi ...

Toda travnik, mimo katerega drviva s stricem na motornem kolesu, lezhi popolnoma ravnodushno, kot da se ni prav nich spremenilo. Trava cveti in se bohotno razrashcha kot prej v starih, za pokojno teto in strica dobrih chasih, in ptice posedajo kot vedno ob blatnih mlakah in plahutajo s shirokimi krili.

»Ampak kaj je bilo potem z Marjeto?«

Nesrechni stric mi res ne da miru. Vrta in vrta globoko v dusho s svojimi neumnimi vprashanji.

Nerad se spominjam tiste ljubezni. Cheprav je na zachtetku bilo lepo. Nisva se dosti pogovarjala. Marjeta je bila redkobesedna. Bolj zgovorne so bile njene sivozelene ochi. Na veliko sva hodila po samotnih poteh. Veselila sva se na srechanja v kinu in na kepice sladoleda, s katerimi sem ji hotel posladkati dan. Enkrat, ko so njeni starshi bili na nekem potovanju, me je povabila domov. V sobi z velikimi temnorjavimi zavesami je sedela v polsvetlobi prihajajochega vechera v fotelju in se smehljala. Zdelo se mi je, da mi hoche izpolniti vse zhelje. Skozi shpranje med zavesami so prsheli zadnji sonchni zharki na njene goste temne lase. Zares je bila zelo privlachna. Najini telesi sta dehteli v opojnem mladostnem drhtenju. Bila sva ujeta v val sladkih besed, v srecho nemirnih poljubov. Dolgo ni

nobena zoprna beseda motila najinih lepih sanj. Dokler se ni na vsem lepem nekega dezhevnega popoldneva popolnoma spremenila.

»Kaj ne vesh, da se neumno obnashash,« mi je osorno rekla.

»Ne razumem, kaj mislish,« sem ji zmedeno odgovoril.

»Tako okoren si. Chudno, da te nisem zhe prej spoznala. Saj v resnici nisi napachen. Ampak mi ne odgovarjash.«

»Ja?«

»Ja. Z nama je konchano. Navelichana sem te do kraja.«

»Kaj je s teboj,« sem rekel precej zhalostno.

»Nich. Ne zanimash me vech!«

»Lazhesh,« sem zmedeno zastokal in jo hotel z obema rokama potegniti k sebi.

»Pusti me! Do grla sem te sita!« je zakrichala in se mi iztrgala iz objema.

Ja, bilo je strashno! Prevech! Vsega prevech!

Baje je bil za vse kriv moj sosholec Jure, toda to sem izvedel shele kasneje.

In vse to hoche zdaj slishati she moj stric. Le kaj ga brigajo moja chustva in ljubezen!

»Kar na vsem lepem se je umaknila,« rechem stricu, ki she vedno drvi na motornem kolesu neznano kam. »Ni prishla na srechanje, kot sva se domenila ... Ni bila vech dosegljiva ...«

»Zhenske so neprerachunljive,« reche stric. »Sploh ne vedo, kaj hochejo. Nasha usoda. Cheprav sem imel, kar se mene tiche, dobro zheno.«

Podiva se po prashni makadamski cesti. Che se na ovinku pojavi tezhak lojtrski voz s konji ali voli, stric she povecha hitrost. Zmagoslavno dvigne roko, kot da bi bil bog, toda kmet na vozu nejevoljno dvigne glavo, chesar pa stric ne vidi, ker se je zhe zakadil dalech naprej med njive in travnike, chez katere se pretakajo z vrbovjem obrasli pochasni studenci.

Strashno je ponosen na ta svoj tezhki motor, ki si ga je zaradi neprijetne carine z najvehcho tezhavo nabavil v avstrijskem Gradcu.

»Ja, tam je lepo. Avstrija je Avstrija. Pri nas pa tako! Balkan!«

Ampak pravzaprav mu ne verjamem. Stric ljubi svojo domovino. Cheprav je nezadovoljen s polozhajem, v katerem se je znashla.

Kadar je posebno dobre volje, zapoje kakshno vizho kar na motorju.

»Ali poznash tisto, mali, no saj vesh, *chrna kobila in beli konj sta vozila na njivo gnoj ...*«

»Ne, stric, nimash prav ... *Bela kobila in chrni konj sta vozila na njivo gnoj ...*«

»Ne, mali, nimash prav ... *Chrna kobila* je pravilno ...«

Stric jezno pritiska na plin in divje krichi.

»*Chrna kobila*, che ti pravim!«

Ne more se pomiriti. Ampak tudi jaz ne. Stric srborito pritiska na plin. Motorno kolo zanasha na desno in na levo. Che se ne bo pomiril, bova v kratkem imela nesrecho.

Stricu ne smesh nikoli ugovarjati. Vendar je vseeno nekoliko bolj uvideven, kot je bil pokojni oče, ki ga je Dachau na poseben način tako namuchil, da je nato muchil vse zhivljenje sebe in druge.

Ponochi imam chudne sanje. Spet sem na vrtu. Stric stoji za velikim koshatim drevesom. Jablane padajo v ravni vrsti strumno kot vojaki v temo. V prepad. Chisto spodaj ni nichesar. Na drugi strani nicha se rushi svet. Hishe gorijo v ostrih, svetlih plamenih. Zadaj za gozdom divja vojna. Poka iz pushk in bobni iz topov. Tudi gozd postaja krut grozech plamen. Od vsepovsod zhvizhgajo krogle. Bezhim v temo, bezhim v noch in vseeno ne morem zbezhati. Zazdi se mi, da sem se ponovno znashel v vojni, ki sem jo dozhivel v tej nashi družinski hishi kot majhen predsholski otrok. Ves prepoten se zbudim.

Fotografije ... Fotografije ... Fotografije ... Zhivi in mrtvi. Mnogih ljudi, ki jih je stric spravil sem v staro omaro, sploh ne poznam.

V dveh shkatlah lebdijo med izrezki iz dnevnega chasopisja zavoji starih pisem in razglednic ... Na eni, iz Ljubljane, moja chechkarija, naslovljena na teto in strica: *Hvala lepa za kartico. Tu je izredna vročina, tako da kar ževamo. V kopalnici se ves chas polivam z mrzlo vodo ... Sbele jutri grem v Piran. Kako je kaj?*

Neki Alojzij Sitar poshilja *prisrčne pozdrave in žbeli vse dobro gospe in gospodu ... Po dolgi vožnji sem srečno prispel v Ljubljano in chetrt ure po polnochi prishel domov ... Prisrčno se zahvaljujem za izkazano gostoljubje in za dodatne skerbi zaradi mojih ochal. Zame je vse kar prebitro minilo ...*

Vmes neka razglednica iz Splita: *Mnogo Vam hvala za sve sbto ste uchinili za mene ... Jadranka Vas mnogo pozdravlja i zaboraviti ne mozhe Vashu ljubaznost ... Ja Vas opet pozivam da dodjete k meni u Split. Mojim sinovima bi bilo drago ...*

Na levi strani tetini zapiski: *Nisem nikoli mislila, da bom tako stara. Cene vsak dan vislje. Za brano in elektriko odide vech kot tri chetrtine dohodkov. Taka je ta nasha svetla bodochnost*

...

Chisto spodaj najdem *Koledar Osvobodilne fronte Slovenije za leto 1947*. Zamoti me chlanek *O tovarishu Stalinu*. *Vsi poznajo nepremagljivo silo Stalinove logike, kristalno jasnost njegovega razuma, njegovo jekleno voljo, vdanost Partiji, ognjeno vero v ljudstvo in ljubezen do ljudstva ...*

Na porumenelem papirju se zmagoslavno blesti zhe davno obledela rdecha zvezda, generalisim Stalin se dobrodushno smehlja z zhivo bodrimi ochmi in z zvito zavitimi brki drzhavnega ochetovstva in imenitnih postoritev v obchesvetovni blagor in vechni napredek. Na drugi strani se mu je pridruzil marshal Tito v partizanski marshalski uniformi. *Bratstvo – Edinstvo* je strumno na delu.

Ustavim se pri chlanku z naslovom *Nasha naloga: ceneno in hitro oskerbovanje ljudstva*. Nadebudno me vznemiri nori poziv na naslednji strani: *Tudi z zbiranjem odpadkov obnavljamo domovino!* Spomin me vrtinchi dalech nazaj v osnovnosholska leta, ko sem se s sosholci podil po mestnih smetishchih, zbiral staro zhelezo in sodeloval pri obnovi domovine.

Končno najdem težko pogreshani zveshchich s strichevimi belezhkami. Med stvarnimi zapiski o dnevnih nalogah in obveznostih ter dohodkih in izdatkih sporoči v velikih na levo obrnjenih chrkah z zeleno tinto tudi kaj dnevniško osebnega: *Letos ne grem vech na Voje. Meni je zelo zbal po njih, po njih chutim globoko nostalgijo. Ampak zbena pravi, da se je navelichala bivanja v tistem stalnem gorskem mrazu in dezhuju. Naj se raje vozim z motorjem po nashi lepi Panoniji ... Kaj hochem ... Zato pa bo veliko dela s popravljanjem bishe tu doma. Vseposod okvare ... Ampak na Vojah je bilo prekrasno. Kako rad sem odhajal na blizhnje planine, 18. avgusta 1951 sem se povzpel celo na vrh Triglava.*

Bolj pozorno in s hudomushnim nasmehom preletim stricheve zapiske o »protipostavno odvzetih nepremichninah«, katerih pravomochni lastnik sem po sodnijsko potrjenih sklepih o dedovanju. V zvezku so na najbolj obshiren nachin opisane lege in lastnosti njegovih protipravno podzhabljenih njiv, travnikov, vinogradov in gozda, katerih legitimni lastnik sem po vseh v civiliziranih drzhavah in druzhbab veljavnih dolochilih in zakonih.

Ni chudno, da spet zaslishim ostri strichev glas, ko drvi z mano skozi slavno Panonijo na svojem legendarnem težkem motornem kolesu PUCH 1200 ccm.

Mimo naju se charobno zibljejo rumena koruzna polja. Za naselji se leno vijejo motno blatni potoki. Pod belim oblachkom letijo tri lastovke. Svetli dan pripoveduje stare zhivljenske pravljice in izreke.

Ampak v veliki stari hishi očitno res strashi. Kar naenkrat me prestreli chuden obchutek. Porumenela fotografija s stricem ob motornem kolesu mi pade iz rok. Zdi se mi, da so se stene sobe v hipu razmaknile, kot da bi bile iz niche, skozi malto in zid pa se zhe prashi in gosti charovnishki stric. Podoba je, da je narejen iz samih sanj, spoznanj in idej. Zato je vechji kot to nashe celotno konkretno in snovno zhivljenje, v katerega sem po chudni igri usode zashel.

Reche mi, naj ishchem osnovnice bivanja, ki jih bom odkril na dnu, pri koreninah.

»Pogum, mali. Pogum, samo pogum.«

Nichesar vech ne razumem, cheprav vem, da ima stric prav.

»Pojdi h koreninam, popolnoma h koreninam, prebij se na dno!« krichi stric in pritiska na plin, ko vratolomno drviva chez nash prelepi grozni veliki svet.

»Ishchi srecho! V sebi ishchi bolshe zhivljenje!« krichi kot obseden.

»Kje, stric?«

»Tu, doma. Pri sebi. In podari srecho tudi drugim. Doma in povsod.«

Rad bi mu odgovoril, mu pritrdil, a je mrtev.

Vse ostaja odprto, vprashanja terjajo odgovor, toda ni odgovora.

Matej Krajnc

EMFIZEMINA PISHCHAL

I.

Ishtambul 895 ... Takratni priljubljeni popevkar Salim Ali je igral svojo proslulo devetnajststrunsko kitaro/tamburico, ki jo je dobil za doto pet let prej. Bila je grda kot njegova prva žena Saida. Vzel jo je zato, da je dobil to doto.

Gostilnica Mush je bila tiha. Nobenih konjev ni bilo pred njo. No ja, razen mojega.

»Lejla,« sem tiho zashepetal, »ali bi ti bilo zelo odveč, če bi chez vikend shel igrat v Erevan s svojo peto zheno in njenim bendom?«

»Ko bosh tako dober kot Salim,« je shepnila Lejla, »bosh lahko shel. Samo mene bosh vzel s seboj!«

Grumpnil sem. Angazhma je bil res mamljiv. Vsak vecher tristo deset gostov v turbanih in ansambel Sahiba Barija.

»Zakaj mi vedno delash tezhave?« sem zagodrnjal.

»Zakaj mi ne naredish otroka?« je zagodrnjala nazaj.

»Neumno vprashanje!« sem zagodrnjal.

»No vidish!« je zagodrnjala nazaj.

»Ampak kaj je narobe z mojo zadnjo popevko? Kar dobro se je prodajala, saj drugache bi pa ne dobil ponudbe!«

»No, a jo Salim ima v repertoarju?«

»Ne!«

»A vidish?«

»Ampak Salim je idiot! Če za doto ne bi dobil tiste svoje brenkashke shajtrge, bi ga she pogledali ne!«

»Ho!«

»Zakaj mi vedno delash tezhave?«

»Zakaj mi ne naredish otroka?«

Vsak vecher takole. Eno in isto. Okej, bila je lepa, imela je telo, ki bi si ga she zmaj ne upal oplaziti, vedno je bila brezhibno urejena, imela je sorodnike v Perziji, izdelovali so leteche preproge in zelo rad sem na njih shvigal nad chudnim vzhodnjashkim otokom, na katerega bo potem chez stoletja padla atomska bomba. Ampak lepota in telo mineta, technoba pa raste z leti!

»Mimogrede,« se je potem oglasila, »prejle je klicala soproga shtevilka osem. Chez tri ure morash vreshchat na razstavi slik Omarja Rahima. Zhe deset let ima krizo, izmislil si kaj veselega!«

»Ja, aha!« sem zavpil. »Zdaj pa priznash, da imam talent!«

»Talent ja, tu pa tam, pameti pa bolj malo!« je zavzdihnila. »In tudi igrash slabo! Ko bosh igral kot Salim, bosh lahko shel kamor koli!«

»Tudi avtorstvo nekaj pomeni!«

»V teh chasih? Ne bodi no nor!«

»Ti kar sikaj!«

»Sik!«

»Ja, ja, kar sikaj! Ko bom pa izdal novo ploshcho, ti je ne bom poklonil!«

»Sik!«

Kar skozi okno sem skochil na konja in se odpravil proti svojemu skromnemu domovanju, Duplini osmih kazujev. Imel sem sicer devet kazujev, a sem se vedno bal, da bi enega izgubil. She bolj sem se bal, da bi izgubil vseh devet. Potem bi bil ob komicno noto svojih nastopov, ki so vedno privabljali ljudi, sladokusce pa odganjali. Tisti so imeli raje Salima Alija.

II.

Na razstavi je bilo bolj tako-tako. Odigral sem pet pesmi, se igral z orglicami in kazuji in pokazal tudi nekaj iluzionistichnih spretnosti. Naredil sem, da je izginilo osem kebabov na pogrjnjeni mizi, pa tudi pečenih kach je kmalu zmanjkalo.

Ko sem pospravljaj les paula, letnik 866, je k meni pristopil vechji Turek v modrem turbanu in z Jugotonovim odtiskom »diamantna« na chelu. Ni ga bilo v Ishtambulu, ki ga ne bi poznal, Diamantnega Hamata.

Bila sva stara prijatelja. Diamantni Hamat je bil pravzaprav nekakshen moj mecen. Bil je stric moje tretje zhene Arime in izjemno prijazen chlovek. Do prijateljev. Sovrazhnikov ni imel. Tisti, ki so kanili to postati, so bili pokopani na najvechjem carigrajskem pokopalishchu, ki se je takrat izmenichno imenovalo Ud in Mrtvoud.

»Tele zadnje pesmi she pa poprej nisem slishal!« je rumknil.

»Nova je!« sem rekel. »Lejli pa ni prevech vshech. Pravi, da je bridge premalo intenziven. Kako se pa tebi zdi?«

»Hja ... meni se zdi solo na kazuju malce prerezek, glede pesmi same pa nimam pripomb. Kako se pa imenuje?«

»*Emfizemina pishcha!*«

»Hud lirik si!« me je Hamat lopnil po hrbtu. »Pospravi to kitarco, vzemi Voxa, pa te povabim na kaj luskastega!«

»Uha!« sem dejal, si zadegal kitaro na ramo, prijel Voxa in odshepal za Hamatom. Ko sva bila zhe skoraj pred vrati, me je ustavila osma soproga, Elila, tista, ki me je angazhirala.

»Kam se ti pa mudi?«

»S Hamatom greva vasovat!« sem rekel.

»Pridita semle zadaj!« je rekla. »Nekaj imam zate!«

Hamat me je vprashujoche pogledal.

Pokimal sem.

Bil sem radoveden kot zalizci pred nevihto. Elila mi je vedno dajala specialne nagrade, take, ki sem jih potem veselo eliminiral. Enkrat mi je dala pajkovko. Rekla

je, da je edini preostali primerek zlouhark, pajkovk s shtrelechimimi ushesi. Doma sem jo neusmiljeno ubil, ampak njen duh me hodi morit vsako leto obsorej in tisto noč nimam lepih sanj. Zato sem bil vedno malce posebno razpoložen do Elilinih nagrad. Vendarle pa me je zanimalo, s čim me bo tokrat onesrečila.

Do zaodrja je bila dolga pot. Vsaj tako se mi je zdelo. Kljub onim osmim kebabom in pečenim kacham sem bil lachen kot mrtvi klarinetist.

V zaodrju je na tleh sedel chuden suhljat tip.

»Kamir!« je zavpila Elila. Suhec se je zravnal in zachel zhvizhgati.

»Zdaj pa pazi!« je shepnila Elila. S Hamatom sva se spogledala.

»Upam, da ne bosh spet dobil pasti za lisice!« je zamrmral. »Ali pa mutiranega sedemsteznega zhrebca!«

Okoli telesa mi je naenkrat nekaj zagomazelo. Pogledal sem in otrpnil. Okoli mojega zhivota se je ovijala kacha z rozhnatimi ochmi in neznansko hologramskim telesom.

»To je Oliva!« je rekla Elila. »Modra skobra. Zadnji tak primerek na svetu je! Lejta Kamir, e-mol prosim!«

Kamir je spremenil tonaliteto zhvizhga.

Kacha se je v hipu nehala ovijati in zasikala s presenetljivo chistim glasom:

»Hello, hello, baby, love you, love you, baby!«

Hamat je skomignil z rameni.

»Angleshko zna. In kaj?«

»*Amerishko* zna!« je malce uzhaljeno zagodrnjala Elila. »Oliva, izkazhi se! Kamir, d-moll!«

Kamir je zhvizhgal, Oliva pa interpretirala:

No one t' talk with

All by myself

No one t' walk with

But I'm bappy on my shelf

Ain't misbehavin'

Savin' all my love for you, oh yeah, bop bop ...

Ni kaj, bila je dobra. In vedel sem tudi zhe, s čim jo bom ubil.

Modra skobra! Samo Elila lahko prezhivi s takimi idejami. Saj niti modra ni. To sem tudi na glas povedal.

»Che ji zhvizhgash v cis-molu, poje *Sentimental Journey* in postane modra!« se je glasil odgovor.

»Kje si jo dobila?«

»Alif Mufti jo je imel zvito v preprogi za zhelezno zaveso!« je povedala Elila.

»Pobil je vseh tisoč dvesto preostalih modrih skober, Olivo je dal pa meni. Ampak hudichevka ne poje nichesar, kar bi vsaj dishalo po pravem sodobnem popu! Kar ti jo imej!«

Hamat me je pomilujoče pogledal.

»Najlepsha hvala!« sem zamrmral in potem sva smela iti.

Smo smeli iti.

III.

Predstavlajte si zhivljenje ubogega turshkega kantavtorja, ki mora za prezhivetje na plehkih vlechi elektrichno kitaro, ojachevalec in she modro skobro. No ja, okej, vse to je moral na plehkih vlechi she konj, ampak vseeno. Kaj ti pomaga biti na konju, che pa morash, namesto da bi shel vasovat s prijateljem, najprej k Alifu Muftiju.

Oliva je bila talentirana in odlochil sem se, da je ne bom neusmiljeno ubil, ampak vrnil »ochetu«.

Alif je bil ... preprodajalec. Imel je precej velik plac v Ishtambulu, kjer si vedno nashel vse. Stripov s komandantom Markom nisem dobil nikjer drugje. Tudi kitare sem kupoval tam. Imel je precejshnjo izbiro in ravno pred nekaj dnevi je dobil nove Washburnove sunburste. Nisem si mogel privoshchiti take kitare!

»O lejga!«

»Alif!«

»Kaj bo dobrega? Si le prishel po sunbursta?«

Proseche sem pogledal Hamata.

Odkimal je.

»Nimam toliko gotovine s seboj!«

Alif se je takoj vzravnal.

»Hamat,« je zgrabil prilozhnost, pa se mu je umaknila in v roki mu je ostal zgolj kos obleke, »sprejemamo tudi kartice, pa trajnike se da uredit ... Nikar ne reci, da ...«

»Ne bom rekel »da!« je zagodrnjal Hamat. »Nichesar ne bom rekel. Sploh vesh, koliko me stanesh?« je pogledal v mojo smer.

»Vem,« sem rekel in iz zhepa potegnil podroben spisak prejemkov in izdatkov.

Hamat je zastokal.

Proseche sem gledal zdaj enega, zdaj drugega.

»Pokazhi nama te kitare!« je rekel Hamat, ko je videl, da se bom stopil od napetosti. Alif je veselo poskochil in naju peljal v poseben prostor, kjer je bilo mogoche v miru videti, preizkusiti, kupiti ...

»Cela serija!« je vzkliknil Hamat. »Potem pa zhe morash imeti eno, a ne da, prijatelj?«

Nasmehnil sem se, s hvalezhnim podtonom.

»Ampak moj sponzorski kotichek na tvojih singlarh podalshava she za dve leti!«

Niti sekunde nisem razmishljal. Mi je dol viselo, ali da Hamat tja svoj logo. Glavno, da me oskrbuje.

Alif je stal pred nama ves razburjen.

»Katero bosta najprej?«

Hamat je kosharo s skobro postavil v kot, jaz pa sem zhe pri vhodu odlozhil kitaro in Voxa. Na konju si ju nisem upal pustiti. Salim Ali mi je vedno nevoshchljivil elektrichno kitaro, cheprav je sam imel zelo nenavadno glasbeno orodje.

»Tele so polakustichne!« je rekel Alif. »Da ti ne bo treba ves chas zhgati solov gor in dol po vratu!«

Saj sem vedel. Saj sem si zhe pasel oči na njih.

Sedel sem na tla in pograbil tretjo z leve. Alif jo je vklopil v ojachevalec in zachel sem igrati *Emfizemino pishchal*. Zelo dobro se je slishalo.

»Hej,« je rekel Alif, ko sem prishel do druge kitice, »kaj pa je to za ena pesem?«

»Njegova nova jel!« je ponosno povedal Hamat.

»Uha!« je zazijal Alif. »Salim se bo zgrizel, ko jo bo slishal!«

»Salim,« je ogorчено zafrzmuhnil Hamat, »ne zna drugega kot noto za noto krasti turshkih narodnih in nekaterih verskih. To ni nich. Avtorske note nima niti za ped!«

»Avtorska nota vsem dol visil!« je zhalostno zatarnal Alif. »Tistega hudicha ima, ki ga je dobil za doto, in lepshi je kot ...«

»Alif, da ne bi niti pomotoma zinil!« je grozeche siknil Hamat.

Meni je bilo popolnoma vseeno, che je bil Salim lepshi od mene. Imel sem osem soprog plus Lejlo, medtem ko Salim z dvojimi petnajstimi plus nobene Lejle ni vedel kaj pocheti. Samo izkorishchal jih je. In napisati ni znal niti vrstice! Je pa, moram priznati, nekoliko bolje igral. Prva zhena ga je svojchas spravila na konservatorij, jaz sem bil pa ubog samouk! Saj mi je Hamat ponudil akademijo, pa nisem hotel. Jebesh akademijo! Kdo bo pa potem pisal?

»Tole bom!« sem se odlochil, ko sem preshlatal in prebrenkal kakih pet iz serije.

»Mislish, tole bom *jaz* in jo potem dal *tebi*!« me je pogledal Hamat.

»No ja, ja, tako sem mislil!«

Alif naju je vzradoshcheno pogledal.

»Pojdimo zdaj v prednjo sobo, da vama zavijem, pa she porachunamo!«

Preden sem zapustil sobo s kitarami, sem narahlo sunil Hamata v rebra.

»A?«

»Psst!« sem rekel. »Olivo bom pustil tam, kjer sem jo odlozhil! Alif ni nich opazil!«

Hamat je vrgel oko na kosharo v kotu.

»Ahaaaa!«

Malce postrani sem ga pogledal.

»Hamat, saj vesh, kaj se zgodi, che mechesh oko po vechjih prostorih!«

»Mhmja, mhm, ja!« je zagodrnjal Hamat in shel pobrat oko. Medtem je Alif v prednji sobi zhe pisal rachun in spravljaj kitaro v vechjo kartonsko shkatlo.

»Bosta natovorila ali zhelita iluzionistichno dostavo?« ga je zanimalo.

»Iluzionistichno!« sem rekel, ko sem se spomnil, da imam na skrbi she les paula in ojachevalec.

»Tokrat ne bo gotovine, kajne, Hamat?« je nato zamrmral Alif.

»Poslushaj, Alif, koliko pa sploh stane tale kitara?« je zanimalo Hamata. »Nikjer nisem videl nobenih cen!«

»In ravno *ti*, Hamat, me to vprashash!« je uzhaljeno zagodrnjal Alif. »Daj sem kartico in utihni!«

Hamat se je namrdnil in izvlekel Ishtambul Express.

Jaz sem medtem pobiral svoje stvari, ki sem jih poprej odloznil, in se veselil, da sem se reshil she enega odbitega Elilinega darila.

»Modra skobra!« sem godrnjal. »Kaj vse moram prenasat, ker po mnenju nekaterih naj ne bi bil lep kot oni devetnajststrunski dudlar!«

»Kdaj bosh posnel to novo pesem?« je zanimalo Alifa.

»Bom!« sem rekel. »Chakam, da prodajo she kak izvod prejsnjhe!«

»Kupil sem deset izvodov, celo noch sem stal v vrsti, ko je izshla!« se je pohvalil Alif. »Bili sta dve vrsti: v tvoji je stalo kakih petnajst ljudi, v Salimovi kakih tisoč sto osemdeset, ampak to ne moti velikega duha!«

»Hvala, Alif!« sem nafrzmuljeno siknil skoz zobe. »Take informacije mi vedno dobro denejo!«

»Malenkost!« je rekel Alif, she vedno v dobri veri in ponosno. »V nashi družini smo vsi tvoji obozhevalci!«

»Ko smo zhe pri tvoji družini, pozdravi Urbana!« je rekel Hamat.

»O ja, bom!«

Urban Cilenshek je bil Alifov posinovljenec. Hamat mu ga je kupil pred kakima dvema letoma, ko je nekaj trgoval s starimi Slovani. Deček je tako ali tako hotel iti. Takrat petnajstletnik je hotel spoznati malce vech sveta. Doma so ga sicer hoteli na silo porochiti z Zaliko Evans, hcherko uglednega plemenskega drzhavljana, ki bi si, po govoricah, naj bil z Morano na »tik« in she kaj. Urban si je zhelel kake eksotichne lepotiche, Zalika pa je bila precej konvencionalna in tudi stripov ni marala.

Konj se je skoraj doshibil pod tezhko mojega ojachevalca. S Hamatom sva se poslovala nekje na pol poti, nakar sem pichil domov, ura je bila zhe pozna. Zmenila sva se, da bova na kaj luskastega shla kdaj drugich.

IV.

Moj Vox je imel svoj stalen prostorček v Duplini osmih kazujev. Kitaro sem ponavadi obesil na zid.

Nocoj pa ne. Bil sem tako utrujen, da sem videl pred seboj samo penecho se kopel.

Alif je drzhal besedo; pri vhodu me je chakala shkatla s kitaro. Zvlekel sem jo noter. Ko sem prizhgal luch, sem vse skupaj pustil pri mizi in se vrgel na posteljo.

AAAAAAA!!!

Kaj pa je to?

Na postelji je lezhala koshara. In to prav tista z Olivo. Tista, ki sem jo pustil pri Alifu. A se je mogoche zmotil v kakem obrazcu in mi poslal, ponevedoma, she to? Ne verjamem. Hamat jo je lociral na tako mesto, kamor niti obrazci ...

Nich. Poshast moram fentati!

Po nekajsekundnem treznejšem premisleku sem se odločil, da jo bom odnesel na Farukov most in jo potolkel z jedrskim chevljem.

Ha! Kacha, ki poje *Ain't Misbeavin'*!

AAAAAAA!!!

KACHA, KI POJE!!!!!!!

A se mi ni prej posvetilo?

IDIOT!

Najraje bi bil shel kushnit Elilo! In jaz sem hotel ubit svojo zlato jamo!

Telefoniral sem Hamatu, naj se nemudoma oglasi. Moral sem zveneti res razburjeno, kajti prishel je v pizhami.

»Kaj pa je?«

»Poglej na posteljok«

Hamat se je zdrznil.

»Koshara!!! Chisto taka kot ... Pa menda ja ne ...«

Pokimal sem.

»Ampak kako ...«

»Ne vem she! Ampak a ti vesh, da lahko z vsebino te koshare enkrat za vedno dotolchem Selima?«

»Z modro skobro?«

»Z modro skobro, ki *poje!*« sem zavpil. »Kako da se ni nihche od naju *tega* spomnil!«

Hamat je kar prebledel.

»Madona!« je zamrmral. »Pojocha kacha ... Duet ... Madona!«

»Ja, ja, natanko to!«

»Madona!« je she kar mrmral Hamat. »Che se z Olivo spravita k delu ...«

»Chast najvehjega ishtambulskega pevca je zhe mojal!« sem rekel. »In ne samo to! She turnejo bom lahko vzhgal. Sam, neodvisen ...«

»Lejlo raje vzemi s seboj, che ne bo zagnala hudicha in tri chetrt!« je rekel Hamat.

»Njo in vseh svojih osem soprog in she tebel!« sem zavpil, tokrat bolj po basovsko.

»Ampak najprej je treba naredit nachrt!«

»Triba je pogruntat zhvizhge, na katere se odziva!« je rekel Hamat. »Zapomnil sem si: e-mol: govoriti zachne po amerishko, d-mol: *Ain't Misbeavin'* in cis-mol: *Sentimental Journey!*«

»Preizkusil bom vse dure in mole, da vidim, kaj zna!« sem rekel. »Potem bomo shli naprej! Gotovo je kak nachin, da se nauchi she kakshne moje pesmi!«

»Najbolje, da vprashash Elilo!« je rekel Hamat. »Ali pa Alifa, che je on imel te kache!«

Alifa sem zbudil. Revezh je bil chisto zblojen, zbal se je, da hochem vrnit kitaro.

»Ne, ne, Alif, kitara je super, zanima me samo nekaj v zvezi z modro skobro, ki jo je Elila dobila pri tebi!«

»Modra skobra? Aaaa, tochno, to so tiste, ki sem jih pobil, ja, povej!«

»A je kak nachin, da se nauchi kakih dodatnih pesmi poleg tistih, ki jih zna na zhvizhg?«

»Vse je v modulaciji in barvi zhvizhga!« je rekel Alif. »Potem se lahko z njo tudi pogovarjash in ji dopovesh, katero pesem hochesh. Skupaj dolochita vrsto zhvizhga in to je to. Saj vesh, da zna tuje jezike, ne?«

»Ja!«

»No, vidish. Ti jih znash?«

»Nekaj pa zhe!«

»Bosh lahko za silo komuniciral z njo?«

»Za silo!«

»Dobro!«

»Od kdaj pa govorish tuje jezike?« me je zachudeno vprashal Hamat, ko sem odlozhil slushalko.

»Saj ne govorim. Na shpilih sem pobral par besed!«

»Aha!« je pokimal Hamat. Zdelo se mi je, da se je zhe ustrashil, da morda chesa ne ve. Nato se je dejansko ustrashil.

»Hej!« je zavpil. »Od kdaj pa znash *tuje* jezike?«

»Pobral sem na shpilih!« sem povedal. »Najvech pa predlani, ko sem bil predskupina *Rig Driverjem*, a se spomnish?«

»Bezhno!« je rekel Hamat. »Spominjam se, da ste v dodatku skupaj igrali Chucka Berryja!«

»Ja, to so oni!«

»A vesh, da nisi butast, che si *od njih* pobral znanje jezika!« je rekel Hamat. »Jaz znam tudi precej tujih narechij, pa sem jih komajda razumel!«

»No ja, to sva zdaj reshila!« sem rekel, malce uzhaljen, chesh, a prej si me pa imel za tepca?

»In kaj bosh zdaj? Bova obstala tule pri koshari s kacho ali kaj?«

»Olivo bom nesel v jedilnico, potem pa spat!« sem rekel, ko me je Hamatova opazka spomnila na dejstvo, da je pravzaprav zhe zelo pozno in da sem zdelan kot travmatichna replja.

»Drugich, ko me bosh takole nasilno zbudil,« je rekel Hamat, »me prej poklichi – da me bosh poklicall!«

V pizhami je sedel na svojega konja in se odpeljal domov.

V.

Minilo je potem eno ishtambulsko leto in prenekateri dan. Na prvih mestih lestvic sem imel pet zaporednih singlov, shushljalo pa se je tudi, da se Selim Ali uchi za krojacha.

Sedel sem pri Hamatu na vodni pipi.

»Kako vama gre?«

»Kar dobro! Ravnokar konchujem album, ki sem ti ga obljudil zhe pred meseci! No ja, ni she chisto zaključen, a ...«

»Ni she??? Vesh kdaj bi zhe moral iziti? Pet singlov imash zhe zunaj, ljudje se tepejo zanje, tudi med seboj se tepejo, prishel si od petnajst kupcev na sto tisoč sto petnajst, moral bi bit na turneji, ti pa lezherno, jebat ga, koga briga ...!«

»She malo!«

»S turnejo ne bo itak nich, to morash vedet!«

»Zakaj ne?«

»Si morda zaznal, da je vseh tvojih osem zhen umrlo?«

»NE!«

»Aha!«

»Vseh osem?«

»Aha!«

»Ampak kako?«

»Nekakshna fatalna oblika skupnega lishaja na pljuchih. Kancerogenega. In precej nenavadne oblike!«

»Ampak *kako*?«

»Pravijo, da jih je uročila tvoja kacha!«

»KAJ???«

»Aha! Pravzaprav bi te moral jaz predati roki pravice! Zato sem te tudi poklical, da nujno pridi. Zbezhati morash!«

»Kam?«

»Vzemi kacho, kitari in Voxa in pridi ob shestih sem!«

»Ob shestih? Takrat je she svetlo!«

»Prav, pa ob devetih! Dobiva se pred mojim vhodom, spravi te bom iz drzhave. Imam kolega ...«

»Hej, pochakaj! Vsaj Lejlo moram vzet s seboj!«

»Ne!« je rekel Hamat. »Z izjemo Olive ne bosh nikogar nikamor jemal!«

»Kako bom pa zhivel brez tvojega denarja?«

»Dal ti bom izhodishčno vsoto, nekaj zhepnine za prvo silo, za ostalo se bosh pa moral znajti. Tam, kamor gresh, se bo verjetno zhe kaj nashlo zate! Che bo veter spal, glej, da ti ne bosh!«

»*Kam* pa grem?«

»Ne vem she! Lejlo bom poklical, da te pride spremit. Upam, da ne bo privlekla sem cel kup zijal!«

»Hudika!«

»Tako je, che imash smolo!«

»Ampak turneja ne sme odpast, nujno je potrebna, kako bom kdaj ...«

»Bosh drugih dokonchal misel, che se she kdaj vidiva! Ob devetih. Tule pred vhodom. Okej?«

»Hvala ti, Hamat!«

»Zhe prav! Ne bi prenesel, che bi ti oddrobili glavo!«

»Kaj bo pa s teboj? Kaj jim bosh rekel?«

»To le meni prepusti, bom zhe naredil, da bo prav! Potegni she nekajkrat, pa chisto mirno pojdi, kot da nich ni!«

»Kantavtor!«

»She revnejshi kot rocker torej, kaj! HAAA, HAAAA!« In me je z dobrshno mero empatije sunil v ramo.

»V Ishtambulu mi je kar dobro shlo!«

»A ste na turneji?«

»Pravuaprav ne!« sem rekel. »Sploh ne vem, zakaj sem tu! Osem mojih soprog je naenkrat umrlo zaradi rakastega lishaja na pljuchih in posadili so me na vlak!«

Zdaj me je zhe chisto prebudil in mi je bilo vseeno. Vsaj nekakshna prijazna dusha v tej samoti!

»Hudo!« je rekel sprevodnik. »Osem bab ste imeli? Ajajaj, jaj!«

»Osem in Lejlo, ona je prezhivela!« sem rekel. »A sem jo moral pustiti doma!«

»In zakaj ravno v Rubesh?«

»Ne vem!«

»Dober razlog!«

»Kaj pa vem!«

»Kaj pa imate v koshari?«

»Ah, nich, nich! Neseser!«

»Malce nechirnna umetnishka dusha, kaj?«

»Ah ne, pach ... saj veste ...«

»Ja, HAAAA, HAAA, ja, che mi ne bi povedali, da ste imeli osem bab, bi zhe pomislil, da ste buzil!«

»Kaj?«

»Je zhe dobro! A lahko vidim kitaro?«

»Katero pa?«

»Kaj pa imate?«

»Les paula letnik 866 in washburna sunburst, ta je novejsha!«

»Les paul *letnik* 866??? A mislite *model* 866?« je sprevodnik zazhvizhgal od zachudenja.

Nisem mu utegnil odgovoriti. Pokrov koshare se je narahlo dvignil in ven je priplesala Oliva.

No one to talk with

All by myself ...

»Oliva, takoj noter!« sem zavpil in zardel, kar me je bilo. Pochil sem jo z roko po glavi in jo potisnil v kosharo.

»KACHA!!!« je poskочil sprevodnik. »KACHA!!! HUDICHA!!!«

In ga zhe ni bilo vech.

Nasmehnil sem se. Narahlo sem privzdignil pokrov in zashepetal: »Oprosti za bunko po buchi, ljubica, ampak bolje, da te ne vidijo! Bi te she pojedli, kaj bi pa potem jaz pochel?«

Zdelo se mi je, da sem iz koshare slisnal tih »grumpf grumpf«.

Ivo Antich

MOTILEC

(Dva »zenovsko-sokratska« dvogovora)

KNOCKDOWN

- Kaj je vladavina?
- Vlada vina.
- Opiatov?
- In oligokratov.
- Kaj so opiat?
- Referati in rezervati.
- Pridobitne sinekure?
- Prikoritne poziture.
- Kaj je diktatura?
- Neposredna demokracija.
- Kaj pa je demokracija?
- Posredna diktatura.
- Je kakshna razlika?
- Bistvena, cheprav ne velika.
- V chem? V demosu, ljudstvu? V njegovi slepoti?
- Ne, v trdoti.
- V trdoti chesa?
- Tajnega udarnega kolesa.
- Kolesa sistema?
- Da. Vrtenje elise nikoli ne pojema.
- Udarnega?
- Iztrebljevalnega.
- Iztrebljevalca chesa?
- Motechega mrchesa.
- Nekakshna ciklonizacija?
- Tudi deratizacija.
- Kdo je motilec sistema?
- Taka ali drugachna izjema.
- Ker izstopa iz normale?
- Kot izziv morale.
- Tudi che le skusha misliti s svojo glavo?
- Che ima obadovo socialno veljavo.

- Po Sokratu, kajne? Imel se je za obada ...
- Da, to je jedro njegovega zaklada.
- Je tajna elisa skrita elita?
- Vidna in nevidna.
- Perfidna?
- Primitivno zvita.
- Se pravi: zmeraj »boksarsko« uchinovita?
- V diktaturi motilec udarec zachuti takoj, v demokraciji se ga zave shele, ko lezhi »groggy« na tleh in razmishlja, v chem je njegov greh.

IZOBRAZBA

- Pravijo, da je izobrazhevanje temeljna zahteva nashega chasa. Kaj je pravzaprav izobrazba?
- Preobrazba.
- Iz nevednezha v vedezha?
- Ne, bogatasha v revezha.
- Kako to mislish? Saj ne shtudirajo le bogatashi ...
- Shtudirajo le bogati, tudi che njihovega bogastva vsaj na zunaj ni videti ali pa se ga sploh ne zavedajo. Shtudij, zlasti na uradnih vishjih stopnjah, je v vsakem primeru luksus selekcije; tudi shtudenti iz revshchine so izbranci z določeno možnostjo ali podporo. V principu gre za privilegij bega pred neposredno proizvodnjo, pred znojem in umazanimi rokami, pred kmechkim blatom in tovarnishkim obratom. Dirka iz nizhin v smeri vishin. Od tovarne do pisarne. V glavnem je konchni cilj te (avto)dresure – udobje »nadstavbe«, javne uprave, mandarinstva. Prebiti se k eliti.
- To se mi zdijo posploshene, stereotipne, abstraktne ugotovitve.
- Naj omenim primer iz osebne izkushnje. Nekoch sem po mnogih letih srechal znanca, s katerim sva se kot otroka skupaj igrala na dvorishchu med hishami starega predmestja. Jaz sem bil na univerzi, on v tovarni za tekochim trakom. Obema je bilo nelagodno, obema je bilo jasno, da je vsako pretvarjanje odvech: moj polozhaj je bil aristokratski, njegov proletarski, in to kljub tedaj nachelno veljavni socialistichni »enakosti«.
- Kaj pa tako imenovani »intelektualni proletariat«?
- Pojem ima svojo vrednost, toda razlika med intelektualcem in proletarcem ostaja. Klasichna razlika med bralcem in manualcem.
- Ali ni to zastarelo?
- Le deloma. V razvitih drzhavah pravi manualni proletariat »izumira«. Izumirajo pa tudi te drzhave zaradi vse manjšhega bioloshkega prirastka. Zanje gara proletariat v

državah »tretjega sveta«. Tam je ta proletariat na voljo v nepreglednih milijonih, katerih suzhenjsko izkorishchanje vodijo kompradorske klike.

– Kako pa potem »navidezni« bogatashi nekje po končanem shtudiju postanejo »pravi« revezhi?

– Che dojamejo jedro Sokratove lazhi.

– Kaj pa je to – Sokratova lazh?

– Sokrat je (menda) rekel, da ve, da nich ne ve. Starogrshko: oida hóti oudèn oida.

– Mar ni to vrhunec modre skromnosti?

– To je beda vrhunske lazhi. Retorichna finta, sporoehena po Platonu. Kaj je Sokrat zares rekel, ne ve nihche, ker kot eden od pionirjev zena (v zenu je pisanje »za vechnost« brez haska) ni nikoli nichesar zapisal, Platon pa ga je »citiral«. Kako razumeti prirejeni stavek, ki ga v Platonovih spisih sploh ni? Na primer angleshki prevod: I know that I know nothing. Angleshchina pozna le pozitivno zanikanje. Zato ponuja »nihilizem«: Vem, da poznam nich ...

– Sokrat je bil obsojen na smrt kot za družhbo nevaren motilec: zaradi ateizma. Ali ni to drugo ime nihilizma?

– Njegov odgovor na obtozhbo brezboshtva: v sluzhbi boshtva (delfskega) sem prishel do uboshtva.

– Je kakshna zveza med Sokratom in njegovim sodobnikom Gorgiasom, ki velja za utemeljitelja nihilizma in paradoksologije?

– Sokrat se je nedvomno zavedal paradoksa: nemogoche je nich vedeti, kajti vedeti, da nich ne vesh, pomeni, da vesh vsaj to ...

– Ali potemtakem ne velja: to je to – samozavedanje nevednosti?

– Tudi samozavedanje nevednosti je oblika vednosti.

– Je torej govor o (ne)vednosti brez vrednosti? Prazno chvekanje?

– Ne gre za znanje ali neznanje, za vednost ali nevednost. Gre za temeljno bednost, za chlovekovo temeljno pasje stanje.

Prevajalnica

Vittorio Bodini

OTROCI ZELENIH RAKOV

TA ZELENI BRZOJAV MED TRAVAMI

Ta zeleni brzjav med travami
 kaj bo rekel? In suhi list
 kostanja, ki pada, se zdi,
 na davne srčne rane?
 Strmish v divje obrise
 skal, ki se drzno spushchajo
 z vrhov na dno soteske,
 kjer jih potok spreminja v zveneče harfe,
 obrashchene z mahom, in zrak
 se osvezhi ob tem skakljanju
 sredi zhivo rdečih in črnih robidnic
 in med kratkimi krilci brshljana po deblih.

POSHASTI

Vrnili sta se smrt in slaba volja.
 Koze brezglavo tekajo
 po grichu
 in pernata kacha,
 iz gumija, zvita v klobčich,
 lezhi sredi ulice.

NICH V NARAVI NE LJUBI SMRTI

Nich v naravi ne ljubi smrti.
 Niti sraka, ki jo dechki zaprejo
 v lončen vrch, da bi jo nauchili kakšno besedo,
 ki naj jo bedasto ponavlja;
 in ciprese se neverjetno podaljšujejo,
 da je ne bi chule v oledenelem jutru.

Vendar to sveto olje, ki dehti po zadnjem
ali po tem, kar imamo nad sabo,
ali chutimo v sebi, je neizbrisno. (Ko bi vsaj
lastovko zagledali v podobnih dneh.)

TAM, KJER JE UTONILA

Tam, kjer je utonila,
so zhiveli trije povodni mozhje.
Tam, kjer je utonila,
so zhiveli trije povodni mozhje.

Prvi povodni mozh je rekel:
– Pozabi na njegovo ime.
Ona je odgovorila ne.
Ni ga hotela pozabiti.

Drugi povodni mozh je rekel:
– Pozabi na njegovo ljubezen.
Ona je odgovorila ne.
Ni je hotela pozabiti.

Tretji povodni mozh je rekel:
– Pozabi na svoje bolechine.
Ona je odgovorila ne.
Ni jih hotela pozabiti.

Otroci zelenih rakov
so se igrali na skalah
korak z glavo pod vodo
in korak z glavo zunaj.

MINILO JE NESHTETO DNI, NE DA BI SE KAJ ZGODILO

Minilo je neshteto dni, ne da bi se kaj zgodilo.
Morje prazno, prazno obujanje spominov
s kriljenjem rok brez pričakovanja.
In lepega dne se na obzorju prikazhesh ti.
Dve piki, ki se gledata iz daljave. Napeto in
skrivaj se ogledujeva, kot bi shlo za nesmrtno stvari!

SUHI PARADIZHNIKI

Suhi paradizhniki
obesheni na vrstico
in zhenske s cikorijastimi srca.
Suhi paradizhniki in rumeni datlji,
in zhenske, ki nabirajo olive
med divjimi oljkami, z modrikastimi usti;
vse je enoglasno in zgubljeno od samega bivanja.

Kam si skrilo, nebo, ono drugo možnost?
Katera od obeh nam pripada?
Nismo nemara nich drugega
kot nerodne priche golega obstajanja?

POD TEZHKO OMARO

Pod tezhko omaro,
ki je nihche ne misli premakniti,
je pred mnogimi leti padel bel list.

Razdalja med temi hishama in nebom
je enaka razdalji belega lista,
ki lezhi zhe vrsto let pozabljen
pod tezhko omaro, ki pa je nihche
na vsej planoti ne misli premakniti.

O MOJ BOG, V KATEREGA NE VERUJEM

O moj bog, v katerega ne verujem,
prebiram te kakor globoko pesem,
polno skrivnih pomenov in ochetovskih rek.

RAD BI IMEL GRLO MARTINCHKA

Rad bi imel grlo martinchka,
ko na kamniti in senčni dlani
kot otozhna devica slachi svoje telo
in ishche v sebi nemogoche besede in zvoke
nekdanjega jechanja.

POGOVORI S SENCO

Ko bi vprashal senco,
kaj misli o meni, bi
mi odgovorila: Kaj?
Ti mi rajshi povej, kaj
mislish o svoji senci? Kaj
misli tvoj kozav obraz, pleshasto
chelo, rumene ochi kot od machka,
ki je rep ovil okoli tachk.

SENCA

Vasha gnada Sonce,
danes zjutraj
sem si dusho zapacal s senco;
bi mi milostno
nalili
v iztegnjene
dlani
le
kanchek
svojega luchnega eliksirja?

POTOVANJE

Svoje sanje
vodim
nezhno
za roko,
dalech;
kot
iz bleshcheche
izlozhbe
mrshavo
dekletce.

PESEM

Pritajena solza
ujeta
med vezeninami
muranskega stekla.

GOLI MARTINCHEK NA SKALI

Goli martinček na skali,
koliko sonca se je nauzhill!
Sonca ob dveh in treh popoldne,
in lune ob eni ponoči.

JUZH NJAK

Kako naj si juzhnjak
predstavlja boga,
nich drugache od skrivenchene oljke
in vechnega razdejanja.

KO MI IMELA REKE, MOJA APULIJA

Ko bi imela reke, moja Apulija,
bila bi chisto drugachna.

20. aprila 1955

DVE STVARI NIMA JUG

Dve stvari nima Jug:
nima rek, niti angelov,
pach pa farje in kamenje
nad pleshivimi upanji.

Veliko sinje nebo, a brez kruha
ga nihche ne mara;
hishe so majcene
in revne
kot rumene marjetice.

Na hishnem pragu,
le glejte ga, kako sedi
brezroki pirotehnik,
ki je dajal shtevilke za loto:
suhoparen in nestvaren junak
brezupnih pokrajin,
iskalec shtevilk, s katerimi
naj bi spravil na kant drzhavo.

VIDISH, KAKO SI SPRETEN

Vidish, kako spretno znash
metati kamne tu okrog!
Tvoj svet se je zozhil, saj
ni vechji od luchaja kamna
(kjer se lahko vedno branish,
pa she kako in she prevech dobro)

PESEM VOZARJEV

Mesec se v vsakem trtnem listu zrcali,
plazi se kot kacha po senikih.

Vijolichasti oblaki skovika sova.

Kdor ima lepo zheno, okuzhi z vrochino
tudi nozhe v zhepu.

Marca 1945

NA MADRIDSKIH STREHAH

Tu gor sem,
na terasi shestega nadstropja,
omahljiv zhe stoletja,
od srednjega veka,
ko sem se udelezhil boja med svetim Jurijem
z mechem kontemplacije
in grdim zmajem moje strasti,
ki me terja zase.

Spodaj, temne chloveshke mravlje
 ne vedo ne kod ne kam, in nazaj grede
 butnejo spet ob zaprta vrata metroja.
 Nich,
 nihche ne ve,
 kaj se tu dogaja.
 Samo lastovke krichijo
 in svetemu Juriju vlivajo poguma,
 vendar se ga, lete, previdno izogibajo.

1949

ZHELEZNICHARJI SKACHEJO MED VAGONI

Zheleznicharji skachejo med vagoni
 in vpijejo: »23«, »51«.
 Na zadimljenih terasah
 vishnjeva barva palm je skoraj črna.

Noch moshta in vashkih angelov
 z bosimi nogami in do kolen zavihanih hlach
 mosht vre v cementnih sodih.

Tam dol je breg: kjer chrichki chirikajo,
 kjer chrichki pravijo: »Jezhesh, jezheshna!«

KAKO SE BOM ZNASHEL PO SMRTI?

Kako se bom znashel po smrti? She vse zobe imam,
 vendar sem izgubil veliko las,
 prav veliko! kako jih bom nashel vse po vrsti?
 Padali so mi po vsem nashem polotoku
 in nato v Shvici, v Franciji, v Maroku;
 in nich koliko v Shpaniji.

VSA DOLINA V CELOTI

Vsa dolina v celoti si je zhelela,
 da bi se vsaj ena od njenih travnatih bilk
 zapletla v tvoje lase in tam ostala.

GOJIM CVETJE POEZIJE

Gojim cvetje poezije
na njivici dolgočasja.
Ves zamishljen pozdravljam.
Samo kupci starega papirja
me imajo radi.

TALEC

O, ko bi nich ne bil samo nich,
marvech kope oblakov, prah in brozga
na luni,
brez barve
brez nichesar.

Ko bi vam lahko rekel: obrazi, knjige, mesta
dnevne ure, glasba, letni chasi
ali obrisi sveta in koraki, da ga prehodijo.
V vas mi nekaj ostaja: ljubi talec
she majhne hchere.

Che nich resnichno ne bi bil nich,
marvech kope oblakov, prah in brozga
brez barve
brez nichesar.

Oktober 1966

ANTIPOETIKA

Nekoch se je uvodni stih
prikotalil naravnost iz Zeusovega narochja
dovolj je bilo da ga je pesnik prepoznal in po istem kovu
druge pilil potem ko se je zapisal resnichnosti ali sebi
ne pa da se kar naprej blati in namaka
ta njegova obtozhujocha roka
ki ne odreshuje in ne pomirja
ki pushcha vse tako kot je

19. junija 1968

PESNIKOV SPREHOD

Pesnik se sprehaja po tujih zalivih
 po tujih mesecih
 in spotoma se sprashuje o svoji
 chlovershki postavi
 Nezhno krozhijo
 male in velike poloble
 vendar mu ne znajo dopovedati
 kakshen zlochin ga družhi
 z rdenjem vecherne ali jutranje zarje v gozdu

(1969)

ZHALOSTNA PESEM POEZIJI

Poezija, muchno poizvedovanje
 o resnichnosti bivanja,
 izbrali smo tvojo krajshnjico.
 Ni nas popeljala dalech,
 kaj she.
 No ja, vchasih smo okusili opojnost,
 da smo se marsichemu priblizhali,
 a kako poredkoma
 in za kakshno ceno,
 ob nestrpnosti in razkrajanju
 vsakega bolj krhkega zametka ljubezni!
 Sovrazhim celo najnezhnejshe zelenje poletja,
 ki obdaja moja okna.
 Naj le pride roka, ki jo poznam in
 odreshi tesnobe moja prebujenja.

Julija 1967

JAZ SEM TISTI POTNIK

Jaz sem tisti potnik,
 ki sedi ob vashem praznem mestu.

RDECHI ANGELI

Z rožnatih planin
bodo dol prilezli rdechi angeli.
Kolikor se seveda ne premislijo
in ne pridejo chrno oblecheni.

1945

SKLEP

...in prishla bo zima: mehke snezhne
rokavice se bodo zibale na koshchatih
prstih drevja;
mi pa bomo ustrezhljivo zanetili
nashe dushe ...

Prevod Jolka Milich

Jolka Milich, O avtorju: *Vittorio Bodini*, SRP 113/114, 74

PTICE

ptice

skušam preskочhit mavrico
a topim se v rdechi svetlobi

skušam gledat v sonce
a vidim samo chrne kroge
in rdeche obrobļene oblake
ki mi rezhejo zenice

skušam nekam pobegnit
a ustavļjajo me
bodecha zhica
in luchi reflektorjev

skušam na nekaj mislit
a brezoblični glasovi
iz nevidnih mikrofonov
me dekoncentrirajo

v zgodbi vstanem
cheprav nimam obeh nog
v mislih se vracham v posteljo
in spet zamizhim

visoko na nebu
tri velike chrne ptice
lahkotno lebdijo v krogu
in nekaj prerokujejo

morilec iz sanj

nocoj ti bom prishel v sanje
tiho, kot morilec

gledal bom vojne, vojske in borce
ne bom se vmeshaval
videl bom tvojo logiko, absurd in norost
ne bom se nasmehnil

nocoj ti bom prishel v sanje
tiho, kot strahopetec

videl te bom brez vseh tvojih pasti
skrit v mrakobi
izvedel bom tvoje skrivnosti, strahove in lazhi
spoznal te bom

nocoj ti bom prishel v sanje
tiho, kot morilec
potem pa bom odshel in pozabil
tebe in tvoje sanje

sedem veličanstnih

sedem norih izobchencev
sedem chrnih angelov
sedem hudih upornikov
lucifer in šest zlodejev

sedem strasnih izobchencev
sedem razocharanih bogov
sedem lepih zgublencev
lucifer in šest zlodejev

vrata raja za petami
gnev bogov nad glavami
negotovost v srcu
avantura v zraku

sedem peklenških jezdecev
sedem ostrih nozhev
sedem hladnih tujcev
lucifer in šest prijateljev

sedem modrih sanjachev
sedem plasnih morilcev
sedem ledenih brivcev
lucifer in šest svetnikov

vrata raja za petami
gnev bogov nad glavami
negotovost v zraku
avantura v srcu

sedem starih pokvarjencev
sedem utrujenih herojev
sedem neshkodljivih norcev
lucifer in šest kavbojev

baby

je zhe v redu, bejbe
smisel ne obstaja
dobro sem, ja

vrag

nekateri me imejo radi
nasmehnejo se mi
in mi rečejo:
ti si vrag!

ne morem se zadržat

ne morem se zadržat
ko stojim ob tebi
ko ti vidim lice
zize, noge, rit

ne morem se zsrzhat
ko stojish ob meni
ko te gledam, vidim
luknje, luknje, luknje

ne morem se zadržat
moram nekaj naredit
moram nekaj pochet

netopir

in ko pade mrak
sfrfotam na plano

ishchem te in letam
letam sem ter tja

ne moresh mi pobegnit
imam radarske oči

ZDENKO FRANJICH – zagrebški pesnik, glasbenik in založnik. Ukvarja se z najrazličnejšimi področji alternativne kulture. Njegova založba Slushaj najglasnije! je ena temeljnih neodvisnih glasbenih založb na Hrvaskem in prva neodvisna zasebna založba na področju nekdanje Jugoslavije, kjer izdajajo tako domachi kot tuji posamezniki ali zasedbe. Njegov knjižni založniški odsek, Bratstvo duša, se ukvarja z izdajanjem poezije z rokarskim ali splošnoalternativnim pridihom. Franjich pod svoje založniško okrilje največkrat vzame kakovostne, a v širšem medijskem prostoru nerazumljene umetnike, vechkrat pa je tudi obratno; da njegovi varovanci pozneje postanejo velika domacha ali mednarodna imena (Majke, Bambi Molesters ...). Pri založbi snemajo tudi nekateri slovenski kantavtorji in alternativni pesniki in glasbeniki, mdr. Vikingvin (tudi Actooon), Dani Bedrach, Nusha Ilovar, Lokalne pizde idr. V slovenshchini je leta 2012 pri KUD-u Lema v prevodu Mateja Krajnc izshel prvi izbor Franjicheve poezije (Ponosna zhival), v letu 2013 pa pri taisti založbi izide she izbor iz njegove zbirke Ludi pas, iz katere so tudi prichujoche pesmi.

Prevod in zapis o avtorju Matej Krajnc

John Prine

SHPANSKA ZAPOHANKA

KAKO JE KAJ

Hello In There

Imeli smo stanovanje v mestu,
Loretta, jaz in najini,
zdaj pa otroci zhe na svojem so
in naju vech ne potrebujejo.
John in Linda zhivita dalech stran,
Joe pa zdaj je kdo ve kje,
Davy v vojni je zhivljenje dal,
a kaj bi zdaj o tem kdo premishljeval ...

*Stara drevesa so krepkejsa
in reke se skoz leta shirijo.
Stari ljudje pa zgolj venijo,
chakajo, da jih vprasha kdo:
no, kako je kaj, kako?*

Z Loretto bolj malo govoriva,
sedi in v prazen nich strmi.
Novice so zgolj obichaj,
kot sanje, ki jih vech ne bo nazaj.
Vchasih she Rudyja poklichem,
z menoj v tovarni je garal,
a kaj naj rechem, ko pobara me,
kako sem kaj? No ja, bo zhe ...

*Stara drevesa so krepkejsa
in reke se skoz leta shirijo.
Stari ljudje pa zgolj venijo,
chakajo, da jih vprasha kdo:
no, kako je kaj, kako?*

Che kdaj na cesti, na sprehodu,
srechash par starih, praznih ochi,
nikar ne ustavi se in ne zijaj,
kot da ti sploh ni mar,
vprashaj jih vsaj: kako je kaj,
kako?

SHPANSKA ZAPOHANKA

Spanish Pipedream

Bila plesalka je odločna,
alkohol jo je lovil,
jaz pa sem mlad soldatek
v Montreal namenjen bil.
Prsi pritisnila je obme,
ko je juke-box igrat zachel,
ushchipnila me je za vrat
in te besede sem ujel:

razstreli TV,
časopis zavrzi
in na dezheli
zgradi si dom.
Vrtnar postani,
jej veliko breskev,
na samem se zmeni
z Jezusom.

Pa sem obsedel za mizo,
se naredil naivnega,
saj sem vedel: dama golih prsi
nekaj za bregom ima.
Plesála je po baru,
ples bil precej je vroch,
solila pamet s pesmijo
mi je celo dolgo noch:

razstreli TV,
časopis zavrzi
in na dezheli
zgradi si dom.
Vrtnar postani,
jej veliko breskev,
na samem se zmeni
z Jezusom.

Bil mlad sem in zvedav in
ko vstal sem, da bi shel,
se vame je zazrla,
ni pustila me domov.

Sem rekel: »Si preprichana?«
 Je rekla: »Ne, a poskusit ni greh!«
 She danes skupaj sva povsod
 in tole recept je za uspeh:

razstrelila sva TV,
 zavrgla chasopise,
 shla na dezhelo,
 zgradila si dom.
 Otroke sva imela,
 jedli so breskve,
 vsak zase se zmenil
 je z Jezusom.

SAM STONE

Sam Stone je prishel nazaj domov k družinici,
 ko je odsluzhil svoje v vojni dalech stran.
 Tezhka sluzhba je bila, zhivce mu je unichila,
 pa she shrapnel mu v kolenu je ostal.
 Morfij rane je blazhil,
 mu presojo zameglil,
 pa tudi strah, ki prej ga je hromil;
 z ordenom she odvisnost je dobil.

*Skoz lukenjo v roki mu je izginil ves denar,
 Kristus pa, se zdi, da umrl je vnemar.
 Ta ublje ima, spet kdo
 je lep, je pach tako;
 lepe pesmi v starih radijih se hitro izpojejo ...*

Sam Stone doma ni dolgo dobrodoshel bil,
 ko je zapravlil vse, je delat shel.
 Praznini se predajal, vse vechji tat postajal,
 saj nenasitno razvado je imel.
 Bogastvo shlo je v roko,
 vedno bolj globoko,
 mirilo ga takrát, ko je za to bil chas.
 Otroke pa je oblachil karitas.

*Skoz luknjo v roki mu je izgubil ves denar,
 Kristus pa, se zdi, da umrl je vnemar.
 Ta uhlje ima, spet kdo
 je lep, je pach tako;
 lepe pesmi v starih radijih se hitro izpojejo ...*

Sam Stone je sam konchal, kot je zhivel:
 mislil, da pleza v strop, a bil na tleh.
 Predsmrtno pesem si je odigral v temi –
 prevech je vzel, a roko na srce:
 zhivljenje je izgubilo char
 in vse je shlo vnemar,
 she hisha, ki si jo je kupil kot vojak,
 da je na hribu med heroji oblezhal vznak.

*Skoz luknjo v roki mu je izgubil ves denar,
 Kristus pa, se zdi, da umrl je vnemar.
 Ta uhlje ima, spet kdo
 je lep, je pach tako;
 lepe pesmi v starih radijih se hitro izpojejo ...*

ZASTAVA NA NALEPKI NE PRISLUZHI VECH NEBES *Your Flag Decal Won't Get You Into Heaven Anymore*

Ko sem gotal Reader's Digest
 v kotu knjigarnice,
 ena tistih nalepk z zastavo
 iz revije padla je.
 Pobral sem jo in stekel ven,
 prilimal jo na vetrobran;
 che bi ozhivela pred menoj,
 bi to bil najsrechnejshi dan.

*A zastava na nalepki
 ne prisluzhi vech nebes,
 saj imajo tam nas in nashih vojn
 zhe krepko prek usbes;
 Jezus krvi ne mara
 za shalo ne, she manj zares,
 in zastava na nalepki
 ne prisluzhi vech nebes.*

Mi v banki zgodaj zjutraj
 blagajnik je dejal:
 če se vchlanish v nash bozhichni klub,
 ti deset nalepk bom dal.
 Nisem prav nich nasprotoval,
 saj vem, da shiht je shiht:
 polimal sem jih vsepovsod,
 zadnjo pa na zhenin ksiht.

*A zastava na nalepki
 ne prislužhi vech nebes,
 saj imajo tam nas in nashih vojn
 zhe krepko prek ushes;
 Jezus krvi ne mara
 za shalo ne, she manj zares,
 in zastava na nalepki
 ne prislužhi vech nebes.*

Skoz shipo nisem videl nich,
 ko sem se odpeljal;
 zabil sem se v drevo, saj je
 bilo prevech zastav.
 Ko konchno pome so prishli,
 prepozno je bilo;
 chemu le Sveti Peter me
 okaral je tako:

*A zastava na nalepki
 ne prislužhi vech nebes,
 saj imajo tam nas in nashih vojn
 zhe krepko prek ushes;
 Jezus krvi ne mara
 za shalo ne, she manj zares,
 in zastava na nalepki
 ne prislužhi vech nebes.*

ZVOCHNI ZID SAMOTE

Speed of the Sound of Loneliness

Se vrnesh pozno ali zgodaj,
kot velikan, a nebogljjen.
Se vrnesh skushtana in gladka,
vechkrat sploh ne, che sem poshten.

*Kaj te obsedlo je, sprashujem se,
zakaj si naredila krizh?
Moj zvochni zid samote je prebit,
ti kot ubezhnik stran bezhish ...*

Srce imam, ki zate bije,
res, ljubosumen sem, priznam.
Ljubezem, obljudljena za vечно –
mar res je shla neznano kam?

*Kaj te obsedlo je, sprashujem se,
zakaj si naredila krizh?
Moj zvochni zid samote je prebit,
ti kot ubezhnik stran bezhish ...*

Zlobna je tale bolechina,
nje zloba je chez mejo shla –
kako naj ti prihodnost obljudlam,
che se ne pogovarjava?

*Kaj te obsedlo je, sprashujem se,
zakaj si naredila krizh?
Moj zvochni zid samote je prebit,
ti kot ubezhnik stran bezhish ...*

JOHN PRINE (1946) je ameriški glasbenik in pesnik. Sprva poshtar v Chicagu je prvi album posnel za založbo Atlantic, ko ga je okrog leta 1970 na večernih nastopih v kavarnah in barih »odkril«
Kris Kristofferson in nanj opozoril tudi druge. Njegov prvenec *John Prine* je prototip tega, kar naj bi imeli za »uglasbljeno poezijo«; njegove besede na asketski countryjevsko-folkovski zvochni podlagi delujejo brezkompromisno in uchingovito, najsi govorijo o nesmiselnosti vietnamskih spopadov ali klavnih ljubezenskih zvez. Spohstovan in cenjen pri kolegh »kantavtorjih«
si je Prine pridobil kulturni status; sam ni bil nikoli pretirano komercialno uspešen, a njegove pesmi so na lestvice ponesli drugi izvajalci, tako iz vrst countryja, kot rocka, folka idr.

Prevod in zapis o avtorju Matej Krajnc
(Copyright urejen po prevajalcu; op. ur.)

Paul Verlaine

NEKDANJE JESENI

PESEM JESENI

Tozhni vzdih
violin
jesenskih
kot medel dih
mi srce predre,
ki dolgochasi se.

Ves dushech
in bled, ko
ura bije,
mi pretekle dni
spomin razkrije,
da ihtim.

In tako grem
v vetru zlem,
ki me nosi
od tod, od tam,
v vse smeri
kot mrtev list.

MOJE SRCE JOCHE

Nalahko dezhuje na mesto.
(Arthur Rimbaud)

Moje srce joche,
kakor dezh rosi na mesto;
kaj otozhnost hoche,
da srce mi joche?

O nezhni shum dezhja
na zemljo in na strehe!
Za dolgochasje srca –
o, le ta spev dezhja!

Joche brez razloga
v tem srcu, ki se studi.
Kako? Ni izdaje vloga? ...
To je zhalost brez razloga.

To je vrhunec bolechine
ne vedeti tega, zakaj
brez ljubezni in mrzhnje gine
moje srce polno bolechine!

MOJE POGOSTE SANJE

Imam pogosto te sanje nenavadne, obtezhujoče
o neki neznanki, ki jo ljubim, ki me ljubi
in ki ni vsakich ista, a nisem na zgubi,
ko je vsa druga, saj me ljubi razumevajoče.

Ker me razume, in moje srce, hrepeneče,
samo za njo presojno, oh, ni vech tezhava;
samo za njo je moje blede lice, vlazhna glava,
le ona ga osvezhi, ko v joku trepeče.

Je rjavih, plavih ali rdechih las? – Ni mi mar.
Njeno ime? Pomnim ga, ker je milo in zveneče
kot ime Ljubimcev, ki zgubé zhivljenja dar.

Na kip spominja pogled njen mili,
in njen oddaljen glas, miren in tezhak, ima
vzgib glasov predragih, ki so se ubili.

Likovna priloga

Damir Globočnik

ISKALEC LIKOVNEGA IN DUHOVNEGA SOZHITJA

Za likovni opus Karola Kuharja so značilni ciklusi slik, del na papirju in objektov, izdelanih v različnih, največkrat kombiniranih tehnikah. Kljub formalni pestrosti lahko zasledimo nekaj vsebinskih stalnic, ki nas opozarjajo na bistveni ustvarjalni vzgib Kuharjeve likovne izpovedi. V ospredju njegovega likovnega delovanja je razumevanje slike ali likovnega objekta kot dozhivljajskega okna, v katerem je mogoče tako zajeti konkretno pripovedno vsebino kot udejaniti intuitivne, podzavestne impulze in neoprijemljive slutnje. Karol Kuhar likovno izražanje razume kot način pripovedovanja o odnosu do sveta, na primer do duhovne dediščine bližnjega okolja ali pa do duhovnih tezhenj, iskanj in bivanjskih stisk sodobnega človeka.

Vsebinskemu izrazu je prilagojena formalna komponenta likovnih del, ki se postopoma spreminja, saj je Karol Kuhar naklonjen likovnemu eksperimentiranju. Prizadeva si za sintezo med različnimi likovnimi pristopi. Pri tem je nekatere postopke celo izpopolnil in prilagodil lastnim hotenjem (polaganje tankega papirja ali pločevine na površino platna, prekrivanje z barvo in njeno postopno odstranjevanje, oblikovanje likovnih objektov iz papirja in zhice). Pri kombinirani tehniki izdelave likovnih podob na platno ali papir in likovnih objektov je Karol Kuhar uspel smiselno združiti prvine slikarstva, risbe, grafike, kolazha in kiparstva.

Pri ciklusu velikih platen je Karol Kuhar razumsko urejanje posameznih sestavin slike povezal z intuitivno gradnjo kompozicije. Na platnih so se pojavile posamezne, delno še vedno »skrite« predmetne, simbolne ali abstraktne oblike, ki jih Kuhar zameji in barvno poudari. Likovnik uposhteva tudi element naključnosti, na primer pri oblikovanju vodilnih kompozicijskih poudarkov, ki nastajajo z lepljenjem zgubanega papirja na površino platna. Skorajda reliefne oblike lahko zazhivijo shele v povezavi z barvo. Karol Kuhar na platno nanese po vech plasti barve, ki jih ponekod delno odstrani. Pripovedne in znakovne strukture, figurativna jedra ter neoprijemljive oblike se na kompozicijah postopno formirajo v asociativne celote. Nekatere izmed tako nastalih oblik spominjajo na chloveshke ali zhivalske like, skrivnostne privide in duhove, dele pejsazha, na pretakanje vode ali lave. Kljub nedolochljivosti in prepletenosti prikazanih oblik z likovnim tkivom celotne kompozicije Kuharju uspe na zanimiv nachin ustvariti iluzijo poglobitve likovnega prostora, ki nas vchasih lahko spominja na domishljjski pejsazh. Morda nam na ta nachin zheli predstaviti občutek enotnosti

z naravo, ki pa jo očitno dojema na romantichen način – kot neukročeno, divjo naravo. Vendar nas pazljivo obravnavanje posameznih detajlov in dolgotrajni postopek izdelave kompozicij opozarjata, da likovnik ne priznava zmage kaosa nad redom.

Po likovni plati harmoničen značaj sanjskih prizorishch Kuharjevih likovnih kompozicij krepi tudi izbira barvne palete s prevladujočimi modrimi, rjavimi, sivimi in zelenimi toni (v njej včasih lahko zaslutimo prisotnost lunarnega pola kozmosa). Toplo-hladni barvni kontrasti so morda znanilci bolj optimističnega vrednotenja Kuharjevega fantazijsko-simboličnega likovnega sveta. Tudi nove podobe velikih dimenzij in ciklusi del na papirju ali platnu v manjših formatih prichajo, da je Karel Kuhar občutljiv iskalec likovne harmonije, čeprav v slikah vidi predvsem možnost za posredovanje vsebinskih, marsikdaj dramatično zavezujočih sporočil.

Karol Kuhar

LIKOVNA DELA /SLIKE/

- 1 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 160 x 120 cm
- 2 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 70 x 100 cm
- 3 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 82 x 122 cm
- 4 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 150 x 200 cm
- 5 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 120 x 160 cm
- 6 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 180 x 130 cm
- 7 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 220 x 170 cm
- 8 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 170 x 220 cm

Naslovnica

- 9 Iz ciklusa Kaos in Kozmos, 2010, meshana tehnika na platnu, 130 x 180 cm

Karol Kuhar je bil rojen leta 1952 v Spodnji Besnici pri Kranju. Od leta 1972 razstavlja doma in v tujini. Imel je zhe vech kot 50 samostojnih razstav, v zadnjem chasu med drugim: 2006 – Kleiner Atelier v Fürthu v Nemchiji, 2008 – Atelje Puhart in Makedonsko kulturno drushtvo sv. Ciril in Metod v Kranju, 2010 – Galerija Mestne občine v Kranju. Sodeloval je na vech kot sto skupinskih razstavah v Sloveniji, Avstriji, Nemchiji in Franciji. Udeležuje se umetniških srehanj in likovnih kolonij. Prejel je shtevilne nagrade in priznanja (mdr. 1981 nagrada na Ex-temporju v Piranu, 1987 Velika Preshernova plaketa gorenjskih obchin, 1995 in 2006 nagradi na Slovenskem bienalu mesta Kranj). Je chlan Drushtva slovenskih likovnih umetnikov in Likovnega drushtva Kranj. Zhivi in ustvarja na Peshnici blizu Kranja, kjer si je uredil atelje in galerijo Kolo-dvor.

Damir Globočnik

FRAN TRATNIK – KARIKATURIST

V zhivljenjsko in ustvarjalno zgodbo enega največjih domačih risarskih talentov Frana Tratnika (1881–1957), ki je bil rojen v kmečki družini na Potoku ob Dreti v Savinjski dolini, nas lahko popelje anekdota. Petnajstletni Tratnik je med odmorom na sholsko tablo narisal Prehod skozi Rdeče morje in kot zaostalega Izraelca karikiral učitelja Zhagarja, ki pa ni bil uzhaljen. Ocheta je opozoril na sinov talent, zato ga je ta poslal v uk k podobarju Iv. N. Gosarju v Celje. Gosar naj bi Tratnika leta 1897 spremljal na Dunaj in v Prago, kjer naj bi se pripravil za sprejemni izpit za akademijo. Do Prage nista prispela, saj ga je Gosar pustil samega v dunajskem hotelu Stadt Trieste (po: »Slikar in grafik Fran Tratnik«, *Jutro*, 1929, sht. 228).

Fran Tratnik se je leta 1898 samostojno odpravil v Prago. Za vpis na tamkajšnjo likovno akademijo je bil premlad. Eno leto se je izobrazheval sam. Sprejet je bil naslednje leto. Prvi semester je slikal pri slikarju J. Roubaliku, drugi semester je modeliral pri profesorju E. Halmannu, nakar se je vpisal na specialko pri profesorju Václavu Brožhíku. Zaradi skromnih družinskih razmer shtudija v Pragi ni dokončal. Oche, lonchar, splavar in trgovec z lesom, je zhelel, da bi Fran Tratnik postal cerkveni slikar. Tratnik se je nekaj chasa prehranjeval pri kapucinih v Celju, kjer se je spoznal z advokatom Josipom Sernecem, ki mu je s pomočjo Celjske posojilnice omogočil nadaljevanje shtudija na Dunaju v letih 1902–1903. Tratnik je obiskoval specialko pri profesorju A. Delugeju. V kavarnah Goldene Kugel in Wien se je družil z Vesnani, vendar ga njihov narodno-likovni program ni pritegnil. Na Dunaju se je spoznal tudi z Ivanom Cankarjem in Otonom Zhupanchichem. Ker je zanemarjal predavanja, mu je Serneec leta 1903 odpovedal shtipendijo. Istega leta se je vpisal na münchenško akademijo (profesorja K. Marr in A. Janck). Tratnikova slika »*Pogorelci*« (pogorishche rojstne vasi) iz leta 1905 je na razstavi v münchenškem Kunstvereinu naletela na ugoden sprejem. Azhbetov znanec Göricke je na razstavi odkupil vseh Tratnikovih del. Z Azhbetom, ki je Tratniku tudi finančno pomagal, se je sestajal v kavarni Simplicissimus.

Tratnik se je istega leta vrnil v Prago in se vpisal v specialko Hanusha Schwaigerja, ki je moral imeti o učenecu dobro mnenje, saj mu je omogočil popolno svobodo, priskrbel poseben atelje na akademiji in prepustil naročilo za dunajski list *Der liebe Augustin*. »*Prof. Schwaiger je bil dushevno krasen chlovek in vse zhivljenje bom branil lep spomin, kako me je sprejel k sebi kot prijatelja,*« je poudaril Tratnik, ki je leta 1906 naročilu ustregel s perorisbama »*Grobar na pokopalishču*« in »*Izguljeni dnevi*«. Prvo je urednik, pisatelj Gustav Meyrink (1868–1932) poslal belgijskemu pesniku Emilu

Verhaerenu (1855–1916) v Pariz, da ji je pripisal primerne verze, drugi pa je dodal pesem »Zgubljeni dnevi« Danteja Gabriela Rossetija (1828–1882), chlana pesniskih skupine Prerafaelitov. Pisatelj Otto Häuser (1876–1934) je obe pesmi prevedel v nemščino (po: »-bg-«, »Pred jubilejno razstavo Frana Tratnika«, *Ljudska pravica*, 1951, sht. 169).

Kmalu zatem je Tratnika k sodelovanju povabil münchenski satirichni list *Simplicissimus*. Sštevilni evropski slikarji so si prizadevali, da bi sodelovali s *Simplicissimusom*, toda med redne sodelavce se je uspelo pred prvo svetovno vojno uvrstiti edino Karlu Arnoldu in Rangvaldu Blixu. Med izbranimi se je za kratek čas znasel tudi Tratnik, ki je v München poslal perorisbo »*Grobar*«. Tratnikove risbe so bile objavljene tudi v *Münchener Zeitungu*.

Po vrnitvi v Ljubljano je Tratnik narisal karikature za *Oso*. Od karikatur drugih sodelavcev *Ose* se nekatere Tratnikove karikature lochijo po izrazitejših grotesknih poudarkih. Leta 1905 je nekaj časa stanoval v hotelu Ilirija in ponujal slikarske usluge »onim, ki se hočejo dati za nizko ceno, a umetniško dovršeno portretirati«. Obljubljal je, da »prevzame, ker se nahaja v slabem gmotnem položaju, saj nashim umetnikom itak nikdar ne cveto rozhice, z veliko hvaležnostjo vsako najmanjšhe delo« (»Ugodna prilika ...«, *Slovenski narod*, 1905, sht. 182). Tratnik je s honorarjem, ki ga je prejel za Valvazorjev portret, poplachel dolgove in se vrnil v München.

Znova je sodeloval s *Simplicissimusom*, ki je sprejel njegovi risbi »*Iz norishnice*«* in »*Iz bolnice*« (1907, gvash, grafit). Risba »*V bolnici*« je bila objavljena v 30. shtevilki *Simplicissimusa* iz 1907. Zhena ob mrtvem mozhu: »*Was habie Sie mit meinem Mann gemacht? Geben Sie mir meinen Mann wieder.*« Odgovor: »*Etwaige Beschwerden sind im linken Seitenfügel zweiter Stock, Zimmer Numer 57 vorzubringen.*«

Za *Simplicissimus* je bila zasnovana tudi risba »*Z bozhje poti*« (1907). Objavljena je bila v dunajskem satirichnem listu *Die Muskette*, s katerim Tratnik kasneje ni hotel vech sodelovati, ker je list gojil protislovansko, she zlasti protisrbsko usmeritev.

Sredi leta 1907 se je Tratnik iz Prage vrnil v Ljubljano. Spotoma je na Dunaju obiskal urednika chasopisa *Der liebe Augustin* Gustava Meyrinka. Od oktobra istega leta do zacetka leta 1909 je bil znova v Münchnu. Med letoma 1909 in 1912 je zhivel v Pragi, kjer so ga poleg Jozheta Plechnika kot edinega Slovenca sprejeli v cheshko umetniško drushtvo Manes. Prijateljeval je z urednikom lista *Kopřivy* J. Stivinom, ki mu je objavil vrsto risb. Sodeloval je tudi z drugimi cheshkimi, zlasti humoristichnimi listi: *Zlata Práha*, *Shvanda Dudák*, *Karikatury* (1907, 1909–1911), *Rudé Květy*, *Humoristické Listy*. Risbe naj bi objavljal tudi v *Cheshke kvety* in *Obrazkova revue* (po: »Petdesetletnica slikarja Frana Tratnika«, *Jutro* 1931, sht. 131). Kolikor dostopno gradivo o cheshki karikaturi omogocha primerjavo, so bile Tratnikove karikature, objavljene v cheshkih humoristichnih listih, dokaj sorodne karikaturam O. Strimpla in R. Placheka. Med vzornike za Tratnikovo satirichno risbo spada tudi sodelavec *Simplicissimusa* Rudolf Wilke (1873–1908). Tratnik se karikaturi kasneje ni vech posvechal.

Leta 1911 je na razstavi cheshkega Mánesa v Hagebundu na Dunaju razstavil risbo »Slepca«, ki je naletela na dober sprejem. Dunajska *Neue Freie Presse* je Tratnika primerjala s španskim slikarjem Goyo, *Arbeiter Zeitung* pa je zapisal: »Tratnikova risba je pretresljiva. V njej je tolstojska prasila« (po: »bg-«, »Pred jubilejno razstavo Frana Tratnika«, *Ljudska pravica*, 1951, sht. 169).

Prashko obdobje se je končalo, ko je Tratnik zbolel za tuberkulozo. Iz Prage je na povabilo Bogomila Voshnjaka in drugih narodnokulturnih delavcev odshel v Bilje pri Gorici. Leta 1914 se je preselil v Ljubljano. Leta 1917 je izdelal ciklus o beguncih iz Gorishke. Do leta 1921 je imel status svobodnega umetnika, nato je bil umetnostni konsultant pri Pokrajinski vladi Slovenije in restavrator v Narodnem muzeju (1926 do 1947). Posvechal se je oljnemu slikarstvu (npr. slike »Slepa«, 1921, »Jelica«, 1924, »Vedezhevalka«, 1935), pri katerem so opazni tudi vplivi domachega in cheshkega impresionizma. Največkrat je razstavljal na skupinskih razstavah. Prvo samostojno razstavo (retrospektivo) je imel leta 1951 v Moderni galeriji v Ljubljani. Leta 1952 je za zhivljenjsko delo prejel Preshernovo nagrado.**

Tratnik se z ilustracijami in karikaturami uvrshča na zacetek slovenskega ekspresionizma. V dobrshni meri se je sicer she vedno opiral na risbo, znachilno za pozno 19. stoletje, kateri je pridruzhil tudi secesijske stilizacije. »Tratnik je priznan risar, ima tehniko v oblasti ter je ustvaril svoj nachin, ki je v sebi dovrshen, ki pa prehaja vchasi zhe v maniro, ekstrem in karikaturu,« je poudaril Josip Regali (»XV. slovenska umetnishka razstava v Ljubljani«, *Dom in svet*, 1919, str. 47).

Tratnikov mrachen, pesimistichen pogled na svet, ki ga je najbrzh poglobilo bolehanje za tuberkulozo, se je pogosto odrazil tudi na njegovih motivih. Zgovorna je omenjena risba grobarja ob odprtem grobu (alegorija smrti). Na risbi »V ateljeju«, ki je leta 1904 nastala v Pragi, se slikarju v ozadju prizora rezhi okostnjak, kronan z lovorovim vencem.

Tratnik se je v zrelem obdobju razvil v globoko socialno chutehega ekspresivnega risarja, satirika in slikarja, ki je prisluhnil tudi vplivom domachega in cheshkega impresionizma. V Tratnikovem »socialnem slikanju« bi lahko videli likovno vzporednico literaturi Ivana Cankarja, »pesimizmu njegovih zacetkov, nekaksbno svetobolje njegovih junakov, obup in zavest, da lezhi nad sedanjim rododom usodno prekletstvo ...« Tako je menil pisatelj bratranec Izidor Cankar. »To so prvi pchetki umetnostne kritike druzhbe in reakcije na druzhbeno stanje, ki se je sprva morda zdela nenavadna, tuja, a je sedaj zhe sploshna last civiliziranega chloveshtva.« (Izidor Cankar, »Slovo na Zhalah«, *Nashi razgledi*, 1957, sht. 8)

Socialna tematika in formalni nivo zrele risbe Tratnika povezujeta tudi z nemshko graficharko Käthe Kollwitz (1867–1945), cheprav je sam tovrstno primerjavo zanikal (po: France Stelè, »Slikar Franc Tratnik«, *Dom in svet*, 1927, str. 270).

Na risbah je pogosto z znachilnimi temachnimi toni upodabljal prizore iz norishnic, bolnishnic, beznic, sodishch, kaznilnic, pokopalishch, hudodelce, potepuhe, pijance, izmozgane zhene in rahitichne otroke v proletarskih mestnih

chetrtih. Blizu so mu bili tragika ljudi z dna družbene lestvice in družbenega obrobja, socialne krivice, begunci, izgnanci in brezdomci, pa tudi simbolni motivni poudarki, mistika in poglabljanje v chloveshko dushevnost z nekaterimi njenimi patoloshkimi manifestacijami.

V ateljeju, 1904

* Model za sedečo figuro je bil slikar in karikaturist Fran Podrekar (1887–1964), za stoječo figuro pa prashki ilustrator nemshkega rodu Walter Trier, 1890–1951 (po: Karel Dobida, »Ob Tratnikovi monografiji«, *Nasha sodobnost*, 1953, str. 259–260).

** Biografski podatki po: Zoran Krzhishnik, *Fran Tratnik*, Moderna galerija v Ljubljani, 1952, brez pag., in Asta Znidarchich, »Tratnik Fran«, *Slovenski biografski leksikon*, 12. zvezek, Ljubljana 1980, str. 153–155.

Esejnica

Damir Globočnik

ZACHETKI ZGODOVINSKEGA SLIKARSTVA PRI SLOVENCIH

Slovenski slikarji so le redko in precej pozno prejeli velika javna naročila za izdelavo historičnih kompozicij. Tovrstne mnogofiguralne kompozicije z zgodovinskimi prizori so v tradicionalni slikarski hierarhiji zasedale prvo mesto, sledila sta portret in pejsazh, medtem ko je bilo zadnje mesto namenjeno tihozhitju. Historično oziroma zgodovinsko slikarstvo se je v 19. stoletju uveljavilo v Zahodni in Vzhodni Evropi, v Ameriki, celo pri vechini jugoslovanskih narodov, v Sloveniji pa ga ne srečamo še globoko v 20. stoletju.

Pomemben dejavnik pri razvoju monumentalnega historičnega slikarstva in alegoričnih prizorov je bila gospodarska razvitost naročnikovega okolja. Na Cheshkem je npr. Antonín Machek lahko že leta 1820 izdal prvi zvezek »cheshke zgodovine v podobah« (litografijah). Vrhunec je cheshko historično slikarstvo dozhivelo z deli Vaclava Brozhika in Jaroslava Chermáka, ki sta delovala v Parizu, ter z deli Frantishka Zheníška in Mikuláša Alesha. Jurij Shubic (1855-1890) je Brozhiku pomagal dokončati sliko »Jan Hus« (po: Vatroslav Holz, »Jurij Shubic«, *Slovan*, 1886, sht. 8). Pod Zheníškovim nadzorstvom sta Janez Shubic (1850-1889) in G. Roubalik izdelovala kompozicije za prashko Narodno gledalishche. Janez Shubic naj bi prizor »propada« naslikal tako mojstrsko, da so cheshki chasniki veliko kompozicijo soglasno ocenili za »umotvor« (umetnishko delo). Sledilo je obsežno Shubichevo delo v Obrtnem muzeju v Kaiserslauternu s shtevilnimi prizori iz svetovne zgodovine (»I.«, »Janez Shubic«, *Dom in svet*, 1892, str. 195). Historično slikarstvo se je v 19. stoletju razvilo tudi pri Poljakih in Madzharih.

Poznamo vech zvrsti historičnega slikarstva, npr. historično sliko verske vsebine, historični zhanr, upodobitve vojaskih dogodkov, zlasti zmag, anekdotični zhanr, ki je upodabljal družinske in podobne prizore, etnografski zhanr in historični realizem. V prvi polovici 19. stoletja so bili v Franciji, Italiji in Nemchiji poleg prizorov iz zgodovinskih romanov (npr. romanov sira Walterja Scotta in Alessandra Manzoniija) priljubljeni tudi namishljeni prizori iz zhivljenja znanih umetnikov.

Tezhnja po oblikovanju historičnih likovnih kompozicij z dramatičnimi dogodki, ki jih je moch nazorno upodobiti, ima paralelo v leposlovju, v literarnem zhanru zgodovinske povesti, ki pri Slovencih po vrsti zglednih poskusov v 19. stoletju doseže enega vrhov v Finzhgarjevem romanu *Pod svobodnim soncem*, objavljenem v *Domu in svetu* v letih 1906 in 1907.

Historično slikarstvo je v Avstro-ogrski monarhiji veljalo za uraden umetniški stil v dobi vladanja cesarja Franca Jozhefa I. (prvi upor proti historizmu je predstavljalo secesijsko gibanje na Dunaju). Ker se med Slovenci za razliko od nekaterih drugih slovanskih narodov zaradi odsotnosti visokega umetnostnega pokrovitelja oziroma naročnika (izoblikovanih narodnih ustanov in velikomeshchanstva) historično slikarstvo s prizori iz domače preteklosti ni uspelo uveljaviti, so njegovo vlogo delno prevzeli spomeniki knjizhevnikom in drugim pomembnim osebnostim ali celo njihove upodobitve. Spomeniki so namenjeni chashchenju posameznikov in njihovih dosežkov ter povelichevanju političnih ali narodnih idej. Pobude za spomeniške plastike in zgodovinske figuralne kompozicije so pogosto prihajale iz istega naročniskkega okolja.

Poskusi historičnega slikarstva pri Slovencih sicer segajo globoko v 19. stoletje. Ko se je Matevzh Langus (1792-1855) vrnil s študijskega potovanja po Italiji, je zhelel slikati historične kompozicije, toda njegova zhelja na Kranjskem ni naletela na primeren odziv. Ivan Kukuljevich Sakcinski takole opisuje Langusovo soochenje s kranjsko stvarnostjo: *»Prem da je iz Italije donio sa sobom mnogo prekrasnih snimkah od najslavnih umotvorah, to ipak nije bio kadar u svojim sugradjanih kroz dugo vreme probuditi okus za velichastvene historichke slike, vech se je morao baviti jedino sa radnjom podobah i slikanjem teatralnih kortinah, dok nije napkon sveshštenstvo slovensko, kojemu i slovenska knjizhevnost jedino svoj obstanak zabvaliti ima, pochelo obrajtati svoju pozornost na svog domorodnog umetnika, pa uz sveshthenichtvo, pristali su – shto che se mnogomu neverojatno viditi – i prosti slovenski saljaci, koji su kod svoga po plemenu brata, pocheli naruchivati one lèpe i pobožhne slike, shto se sada u svakoj skoro lèpshoj i vechoj cèrkvi slovenskoj viditi mogu.«* (Ivan Kukuljevich Sakcinski, *»Zhivot Matie Langusa, slikara slovenskog«*, Zagreb 1852, str. 5-6)

Med prve primere historičnega slikarstva izpod chopichev slikarjev slovenske narodnosti sodijo kompozicije neoklasicista Franca Kavchicha (1755-1828), enega najpomembnejših predstavnikov dunajskega historičnega slikarstva, ki pa so nastale na tujem, prav tako zgodovinski in mitoloshki motivi Janeza Shubica (npr. karton z motivom Rafaelove smrti). Mihael Stroj (1803-1871) je zhe na zacetku svoje slikarske poti leta 1828 po Grillparzerjevi tragediji naslikal motiv Otokarjeve smrti na Moravskem polju. Pri prizoru zadnjega izpada Nikolaja Zrinjskega iz trdnjave Siget je kopiral sliko lastnega učitelja na dunajski akademiji Johanna Petra Kraffta. Z izkushnjami, ki sta si jih pridobila v tujini, bi bila za slikanje historičnih kompozicij med slovenskimi slikarji najbolj primerna brata Janez in Jurij Shubic.

Redki naročniki historičnih kompozicij na Kranjskem so pripadali nemshkemu plemstvu. Ljubljanski slikar cheshkega rodu Pavel Künl (1817-1871) je leta 1863 za kneza Auersperga naslikal kopijo obsezhne kompozicije na baker (z 2428 osebami), ki prikazuje bitko pri Sisku leta 1693, prihod Andreja Auersperga v Karlovec in padec Petrinje. Glavni namen kompozicije je bil najbrzh okrepitev

spomina na enega slavnih prednikov Auerspergov, zato je bila lahko takoj po nastanku na ogled v ljubljanski chitalnici (*Novice*, 1863, sht. 12).

Aktualne naloge slovenske likovne umetnosti so bile za Antona Ashkerca povezane z nadomestitvijo zamude pri osvajanju tem historichnega slikarstva. Leta 1898 v kritiki razstave danes skorajda pozabljenega slikarja Josipa Germa (1869-1950) poudarja, da mora biti dober portretist tudi »slikar historishkih slik in pa zhanrist«, ter nashteva teme, ki naj bi jih obravnavala slovenska umetnost, te pa naj bi bile v prvi vrsti »slike iz nashe zgodovine« z raznimi motivi za »historishke« slike. »Kot zvest rodoljub bi g. Germ gotovo rad posvetil svoj kist narodu svojemu ter slikal zhanreslike iz nashega narodnega zbhivljenja. Vse to je she umetnishko neizchrpano, vse she chaka charovnega chopicha, ki nam pokazhe nashe zbhivljenje, kolikor je v njem kaj posebnega, ki nam pokazhe nasbo zgodovino v barvah. Ali ni dovolj hvalezhnih snovi iz nashe reformacijske dobe, iz te vse premalo in preenostransko ocenjene dobe, ki je rodila nasbo kulturno slovensko individualnost?! Kak velikan je Trubar! Kako plasticno se s svojimi vrstniki, z Dalmatinom, Vergerijem in drugimi vzdiguje izra zgodovinskega obzorja, visoko drzbech svobodno zastavo nashega prepioroda ... In turshe vojne in 'stara pravda' s pestrimi bojnimi prizori, s srditimi bitkami in tragichnimi katastrofami ... ali ni tu dovolj snovi historishkemu slikarju? Potem nash drugi prepiorod pod vplivom francoske okupacije ... simpaticna podoba Vodnikova, Zoisova ... Dalje nashe tretje 'vstajenje' sredi tega stoletja ... Presheren in Bleinweis in Slomshek. Kje ste slikarji slovenski, ali vse to miche vashe fantazije?

O, verjamem, da je zhe marsikateri izmed nashih mladih slikarjev, umrlih in zbhivechih premishljeval o vsem tem. Toda che bi bil tudi sposoben umetnik – rojak, da bi bil slikal nam lastno zgodovino, upasti mu je moral pogum, izgubiti je moral veselje do dela, ko je videl, da Slovenija nima bogatih mecenov, ki bi take slike, take nashe umotvore kupovali. Ali mislite, da bi Neslovinci ali celo Neslovani hoteli kupovati 'nasbo zgodovino'?« (Anton Ashkerca, »Razstava Germovih slik«, *Ljubljanski zvon*, 1898, str. 636-637)

Podobno zgovoren je bil »dobrohoden nasvet« Slovenskemu umetnishkemu drushtvu, ki ga je v recenziji I. slovenske umetnishke razstave v podlistku »Korak za korakom naprej!« v kranjskem liberalnem listu *Gorenjec* objavil »Fr. Selski«. Pisec namrech povezuje zgodovinske kompozicije z upodobitvami slavnih mozh: »Pozno smo se Slovenci zdramili iz narodnega spanja ter se zacheli zavedati, da smo tudi mi narod in da imamo tudi mi v sebi vse pogoje za narodno zbhivljenje in prosveto. Zato pa zdaj toliko bolj hitimo z napredkom, da bi prej dosegli, kar smo zamudili v dolgi vrsti stoletij pod jarmom mochnejshih tujih narodov. V nekaj desetletjih ochistili smo si jezik tujih vsiljenih besedi, si nakopichili vsakovrstnih leposlovnih in znanstvenih knjig, in zdaj zhe imamo svoje umetnishko drushtvo, ki je 15. t.m. priredilo razstavo slik in kipov v Ljubljani. Naj bi rodoljubni rojaki prihiteli od vseh strani v velikem shtevilu si ogledat ta veseli in pomembni pojav domache umetnosti, in kdor le more, naj tudi gmotno nekoliko pomore v prospeh te umetnosti s tem, da kupi kak umotvor na razstavi, ker so, kakor znano, vsi naprodaj. Posebno naj bi se nashi narodni zavodi in nasha drushtva zanimala za nakup razstavljenih predmetov ter si zbh njimi okrasila prostore, v katerih bivajo in delujejo, ker tudi mrtve slike na stenah nam pozbhivljajo

duba ter nas vzpodbujajo k vztrajnosti v narodnem delu. Zlasti slike iz slavne narodove zgodovine in podobe znamenitih ter za narod zaslužnih možh blagodejno uplivajo na gledalce ter jim s ponosom in zavestjo navdajajo rodoljubna srca. Vsakdo se tudi zbe po slikah, katere ima razobeshene v stanovanju okoli sebe, kolikor toliko spožna, kakega stanu in mishljenja je, in malo je menda danes takih ljudi, da bi jim z zanimanjem ne obvisel pogled na lepih slikah, osobito če mu tiste kažejo znane domače prizore in obraze. Toda Slovenci se dosedaj sbe nismo mogli ponashati s takimi slikami, ker smo imeli le neznatno shtevilo svojih slikarjev in sbe ti so morali vsled premajhne podpore domaćinov vechinoma bivati v inozemstvu ter tam to delati, kar jim je narochil tujec. Ali sedanja umetnishka razstava v Ljubljani je dokazala, da imamo zdaj tudi v tej stroki dovolj svojih mochi in treba bode toraj, da stopi nasha umetnost za korak naprej ter nam preskerbi omenjenih narodnih slik. /.../

Upati je tedaj, da bi se nasbe ljudstvo zanimalo tudi za umetnishke narodne slike domaćih umetnikov ter jih rado kupovalo, ako bi se mu tiste ponudile v ponatisu, seveda po nizkih cenah. Izvirniki pa bi se zbe kako razpechali med imovitejsim obchinstvom in med raznimi narodnimi drushtvi.« (Fr. Selski, »Korak za korakom naprej! / Dobrohoten nasvet 'Slovenskemu umetnishkemu drushtvu'«, Gorenjec, 1900, sht. 38)

Na zacetku leta 1901 je bila v *Gorenjcu* objavljena nova, izrazito anahronistichna ocena I. slovenske umetnishke razstave. Anonimni pisec je ugotavljal, da bi vechino slikarjev lahko oznachili za »*moderne dekadente*«, saj je bilo najvech slik naslikanih na povrshen, »*dekadentichen*« (t.j. impresionistichen) nachin, tri najvechje slike (portreta cesarja in Strossmajerja ter Kobilchino Poletje), nekaj manjsih portretov in drugih slik pa je bilo izdelanih »*s staro natanchnostjo in naravnostjo*«. Obiskovalci razstave so si najraje ogledovali te chastitljive, staromodne slike, zato se je kritiku v *Gorenjcu* zapisal predlog, naj bi moderni slikarji namesto pokrajinskih slik, med katerimi je bilo nekaj prav neznatnih in majhnih, kot da bi zheleli z njimi pomnozhit shtevilo razstavljenih del in pokazati, da znajo zadeti barve in obrachati chopiche pri slikanju, naredili nekaj vechjih slik z zanimivejsjo in obsezhnejsho predmetno vsebino. »*Zaman pa je gledalec iskal na razstavi vechjih in znamenitejsih slik iz slovenskega narodnega zhivljenja. Slike, povzete iz slovenske zgodovine, ali iz slovenske pesmi pa ni bilo na razstavi nobene. In vendar nudijo nashim slikarjem toliko slikovitih prizorov samo tursbki boji in Preshernov 'Krst pri Savici'. Sicer so taka dela tezhavna, ker se pri njim umetnik ne more tako prosto gibati, kakor pri namishljenih slikah; ali vendar obchni napredeke zhabteva, da nashi slikarji zachno ustvarjati tudi take slike ter jih dado potem pomnozhit tiskarskim potom, da se bode mogel ves narod oslaviti in okoristiti zh njimi.*« (»S.«, »Spomin na I. slovensko umetnishko razstavo«, Gorenjec, 1901, sht. 4)

Tudi katolishki politik in knjizhevnik dr. Evgen Lampe je v oceni II. umetnishke razstave, ki je bila leta 1902, izrazil zheljo po »*domorodnih in vishjekulturnih idejah*« v domachi likovni umetnosti, ki naj »*nastopi kot kulturna in splošnoizobrazhevalna sila s slovenskim ljudskim in narodnim znachajem*«. Poleg obzhalovanja zaradi odsotnosti del z religiozno tematiko ni mogel skriti negodovanja nad »*brezsnovno*« (impresionistichno) umetnostjo. »*Vso chast dajemo svojim umetnikom, dokler prouchujejo moderne bolj ali manj opravichene umetnishke struje. Z veseljem sledimo vsakemu njihovemu poizkusku, da z urnim*

ksihotom pridružujejo na platnu razne prirodne pojave. A pri tem bi jih vendar opozorili, da naj se ozró tudi na globokomiselné in umetnostno dovršene umetnike v drugih slovanskih rodovih, kateri so s svojimi iz narodnega duha zajetimi slikami postali močni kulturni faktorji. Sicer ni tudi pri njih vse posnemanja vredno, vendar ako omenimo poljskega Matejka, Brandta ali Styka, ruskega Vereshchagina in Répina, hrvaškega Medoviča in Bukovca, chesbkega Brozhička, Alesha in Manesa, ali slovashkega Úprka, mislimo, da smo dovolj oznachili smer, v kateri bi si zheleli slovensko umetnost. Ne posnemati – pach pa delovati v podobnem dubu narodne umetnosti, bodi nam geslo za bodochnost!» (Evgen Lampe, »Druga slovenska umetnishka razstava«, *Dom in svet*, 1902, str. 695) Reviji *Dom in svet* sta tedaj objavljali reprodukcije del omenjenih slovanskih umetnikov.

Med kritikami na rachun impresionistov na II. slovenski umetnishki razstavi je bil tudi ochitek, da njihovo slikarstvo ni slovensko. »Mi pa si zhelimo velike, idealno vzvishene, narodne, programske umetnosti slovenske. Dajte nam jo!« je zahteval katolishki Slovenec (*Slovenec*, 27.9.1902).

Liberalni Anton Ashkerc pa je poudarjal: »Kdaj bodemo videli na razstavi kako veliko platno iz nashe slovenske zgodovine? Ali nikogar ne miche 'Stara pravda' in slovenska reformacija? Da se dasta združhiti zanimiva snov in umetnishka koncepcija, to potrjujejo slavna imena slavnih slikarjev: Rjepina, Matejka, Siemiradzkega, Brozhička in dr. Zhelimo narodnih snovi, zhelimo, da postane nasha umetnost narodna in vishjem pomenu besede. Preprichani smo, da imajo sedanji nasbi umetniki mochi v sebi, da stopijo v shirji svet, da nam podado vechjih perspektiv.« (Anton Ashkerc, »II. slovenska umetnishka razstava v Ljubljani«, *Ljubljanski zvon*, 1902, str. 715)

Katere velike zgodovinske teme bi sploh lahko upodobili slovenski slikarji, kateri so bili tisti pomembni zgodovinski dogodki in osebnosti, ki so v preteklih stoletjih krojili usodo Slovencev? Nekateré je nashtel pesnik Anton Ashkerc. Mnogi pa so bili, podobno kot anonimni pisec v *Slovenskem narodu*, preprichani, da tovrstnih velikih zgodovinskih tem Slovenci skorajda ne poznajo: »Zgodovina slovenskega naroda ni drugega, kakor porochilo o mukah in o trpljenju suzhnjev. Zgodovine pravzaprav nimamo. O dogodkih in razmerah v prvih stoletjih po prihodu Slovencev v sedanjo domovino ne vemo skoro nichesar. Kar se nam porocha o teh chasih, so skoro le kombinacije. Slovenska zgodovina se zachenja tedaj, ko so pridrveli Nemci v slovensko domovino in, drzhbech v eni roki mech, v drugi pa znamenje vere ljubezni, vkovali slovenski narod v verige suzhnosti.

Te verige je nosil slovenski narod od chasov Karla Velikega do konca minolih dni, do konca pretekelega stoletja in se jih tudi she do danes ni povsem osvobodil. She dandanes nas zbulijo in zadržhujejo v nashem razvoju verige dushevne, politichne in gospodarske odvisnosti od Nemcev in Lahov, od Dunaja in od Rima. Slovenske dezhele so imele v teh dolgih stoletjih od Karla Velikega pach svojo zgodovino, ali slovenski narod je bil skoro vedno samo orodje tujih, dostikerat sebi sovrazhnih interesov.

Slovenska preteklost je preteklost siromaka, ki je bil vedno vprezhen v jarem suzhnosti. Zdaj je ta jarem nosil z vechjo, zdaj z manjsbo potrpezhljivostjo. Chasih se je pa tudi zgodilo, da ga je ta potrpezhljivost docela minila, da je v njem zavrela kri, da je zbral svoje enerzhije in poskusil streti verige suzhnosti ter postati ravnopraven chlan chloveshke družhbe.

Slovenska povestnica ni družega, nego poročilo o trpljenju slovenskega naroda in o njegovih poskusih, se resbiti iz svojega položaja in se emancipirati od svojih tlachtiteljev in izkorisbchevalcev. («Primozh Trubar», *Slovenski narod*, 1905, sht. 7)

Ne glede na prichakovanja in napotke likovne publicistike konec 19. in na začetku 20. stoletja slikanje prizorov iz slovenske zgodovine ni bilo mogoče. Ne samo da Avstro-Ogrska ni bila naklonjena slovenskim narodnim zahtevam in likovnim oblikam njihovega manifestiranja ter utemeljevanja, zanje tudi ni bilo primerne narochnika. Pred likovno umetnostjo je – kot v dobrshnem delu 19. stoletja – prednjachila literatura (npr. natehaj za najboljšo slovensko povest iz slovenske ali slovanske zgodovine leta 1862, leta 1870 je dezhelna vlada razpisala natehaj za dramska besedila, ki naj snov zajemajo iz slovenske in slovanske zgodovine ...).

Polozhaj se je temeljito spremenil po prvi svetovni vojni, ko so politichne razmere dovolile upodabljanje izbranih nacionalnih tem, ki pa naj bi po mnenju Izidorja Cankarja, kar zadeva likovni, ustvarjalni oziroma umetnishki domet, vechinoma sodile v sklop »umetnosti povrsbnosti in teatralike« (Izidor Cankar, »Zabavna knjizhica«, *Dom in svet*, 1912, str. 153).

Ob razstavi slovenskega novinarstva leta 1938 v Ljubljani so dvorano, v kateri so bili na ogled slovenski chasniki in chasopisi, popestrili s slikami, ki so ilustrirale posamezna zgodovinska obdobja. Poleg vrste starejših del (Herrleinova dela, portreti Zoisa, Vodnika idr.) sta največ pozornosti vzbujali veliki kompoziciji Mateja Sternena (1870-1849), ki sta bili zamishljeni kot osnutka za freski. Prva Sternenova slika je prikazovala prizor iz leta 1575: tiskar Janzh Mandelc v svoji tiskarni z Jurijem Dalmatinom izrocha grashchaku s Fuzhin in mecenu slovenske knjige Janzhu Kislu prvo v Ljubljani tiskano slovensko knjigo, Dalmatinov prevod »Jezusa Siraha«. Zgodovinski svechanosti prisostvujeta rektor Adam Bohorich in mecenov sin Jurij Kisel z odtisom svojega letaka *Herbarta Turjashkega zhibljenje in smrt*. Na drugi sliki »1797« je upodobljen trenutek, ko sta Blazh Kumerdej in njegov svak Friderik Eger s krtachnim odtisom prve shtevilke *Lublanskih Novic* ob novem letu 1797 presenetila barona Zhigo Zoisa, Valentina Vodnika in Jurija Japlja. Ante Gaber, ki je v *Kroniki slovenskih mest* opisal razstavo, je predlagal: »Naj bi se baronoma Janzhu Kislu in Zhigi Zoisu pridruzil she tretji mecen ter stopil k mojstru Sternenu in mu narochil, naj podobi naslika na steno nove palache Univerzitetne knjizhnice! Tam bo po dvoranah in na stopnishchu gotovo dosti primernega prostora tudi she za fresko z Akademijo operosov ali za prizore iz Presbernove dobe, iz leta 1848 itd.« (Ante Gaber, »Razstava slovenskega novinarstva«, *Kronika slovenskih mest*, 1938, str. 31-32)

Na Sternenovih prilozhnostnih kompozicijah ne bi mogli zaslediti epske shirine in formalne obsezhnosti, ki ju zahtevajo velike historichne teme in sta odvisni od monumentalnosti izdelave in lokacije. Nova prilozhnost za dosledno realiziran primer historichnega slikarstva se je ponudila zhe oktobra istega leta, ko je ban dravske banovine dr. Marko Natlachen razpisal natehaj za okrasitev notranje

stene glavnega hodnika v reprezentančnih prostorih banovinske palače v Ljubljani. Kompozicije so morale prikazovati najbolj markantne prizore ali trenutke iz slovenske zgodovine. Prizora v dveh stranskih poljih sta morala biti vsebinsko usklajena z glavnima prizoroma, pri supraportih pa so slikarji imeli proste roke. Natečaj velja za začetek historičnega slikarstva v slovenskem prostoru. Udeležilo se ga je 11 umetnikov, članov Slovenskega umetniškega društva. Prvo odkupno nagrado in s tem tudi naročilo je prejel Gojmir Anton Kos (sin zgodovinarja Franca Kosa), ki je velika platna dokončal leta 1940, drugo nagrado Maksim Sedej in tretjo Fran Tratnik, shtirje nadaljnji odkupi so bili namenjeni osnutkom Toneta Kralja, Marija Preglja, Alberta Sirka in Rajka Slapernika. Na predloženih osnutkih bi le s tezhavo lahko ugotavljali zapletene ikonografske programe, značilne za tovrstno slikarstvo.

Maksim Sedej je za glavna prizora izbral Ustolichenje koroshkega vojvode ter Sv. Ciril in Metod med Slovenci. V stranskih poljih je zhelel upodobiti celopostavni figuri Primozha Trubarja in Franceta Presherna, v supraportah pa prizore Bitka s Turki, Bog vas sprimi, kraljeva Venus!, Kmečki upor in Kmet v boju s plemichem. Satirični kronist Hinko Smrekar se je odločil za realističen koncept in si za glavna prizora izbral Prihod sv. Cirila in Metoda h knezu Koclju in Napoleon v Ljubljani leta 1797. Druga varianta je predvidevala prikaza ustolichenja koroshkega vojvode in prihoda regenta Aleksandra I. Karadzordzhevicha v Ljubljano. Stranska prizora: francoski vojak zhene zvezanega slovenskega kmeta, kmečki fant v narodni noshi, ki ponazarja Svobodo. Supraporte: Sv. Ciril in Metod ter Rastislav, Trubar in Hren, Presheren, Cankar in Zhupanchich.

Sasha Shantel si je za enega glavnih prizorov izbral kneza Koclja, ki sprejema sv. Cirila in Metoda, na drugem, ki ga je zasnoval kot triptih, pa je zhelel prikazati Slovenski preporod. Upodobljene osebe je razdelil v tri skupine: razsvetljeni Zoisov krog iz leta 1794, Preshernov krog iz leta 1843 in Bleiweisov krog iz leta 1860. Stranska prizora: Kralj Samo in general Maister. Supraporta: Sv. Ciril in Metod pri pisanju slovenskih knjig v Kocljevem gradu ob Blatnem jezeru, Trubar si v tiskarni ogleduje pravkar natisnjeno delo, Koroshec, Krek in Zherjav med vojnim posvetom o ukrepih za združitev Slovencev z Jugoslovani. *»Smrekar in Shantel sta izmed natečajnikov spravila v svoje predloge največ literarčnih motivov, Shantel zlasti v sliki preporoda. Literarčni motiv v umetnosti je zagotovo velik problem in je ta natečaj dal priliko umetnikom, o njem razmisljati,«* je poudaril Rajko Lozhar.

Prvonagrajeni Gojmir Anton Kos (1896-1970), slikar s suverenim slikarskim slogom, ki se je v dvajsetih letih posvečal predvsem figuraliki in portretu, se je odločil za umestitev koroshkega kneza ob knezhjem kamnu na Krnskem gradu v 13. stoletju in Bitko pri Krškem (5. februarja 1573). Stranska prizora je namenil prihodu Slovencev v novo domovino in osvobojenju 29. oktobra 1918, supraporte pa dekorativnim kompozicijam.

Najpogosteje upodobljeni motivi so bili: ustolichenje koroshkega vojvode, kmečki upori, sv. Ciril in Metod v Panoniji, osvobojenje, alegorični prizori in prihod

Slovanov v novo domovino. Izstopal je motiv ustolichenja koroskih vojvod, »poglarje iz nashlega drzavnopolitichnega in organizatorichnega zhivljenja, drzavno – in politichnopravna starina, katera sodi v nashem zgodovinskem repertoirju na prvo mesto« (Rajko Lozhar, »Zgodovina Slovencev in nasha upodabljojcha umetnost«, *Kronika slovenskih mest*, 1939, str. 28)

Obred ustolichevanja koroskih vojvod na knezhjem kamnu pri Krnskem gradu je potekal v slovenskem jeziku. Knezhji kamen, ki je danes v muzeju v Celovcu, naj bi bil poleg vojvodskega prestola eden redkih materialnih ostankov Karantanije, pradavne samostojne drzhave Slovencev, ki so jih v 8. stoletju podjarmili Nemci. Motiv je torej dokazoval slovensko zgodovinsko tradicijo. Kot ugotavlja zgodovinar Bogo Grafenauer (1916-1995), je spomin na Karantanijo in obred ustolichevanja koroskih vojvod Slovcem predstavljal nadomestek drzhavnega prava in zgodovinske mitologije, ob kateri so na temeljih jezika in kulture nastajali moderni evropski narodi, ki niso imeli svoje drzhave (Bogo Grafenauer, Janko Pleterski & Janko Prunk, »Slovenska pot do osamosvojitve«, *Borec*, 1992, str. 277). O dotedanjih upodobitvah ustolichenja koroskih vojvod je v *Mladiki* leta 1935 pisal slikar Sasha Shantel.

Motiv kmechkih vojn naj bi bil »gospodarsko – socialnega znachaja, vendar pa najtesneje zvezan s politichnim zhivljenjem nashlega kmechkega naroda v preteklosti«. »Dokumentarichnemu dejanju umeshchanja, ki je po svoji naravi statichno, stoji tu nasproti dejanje pozitivne volje, dinamike. Oba ta dva motiva sta se nebote objektivno ustalila kot stalni sestavini repertorija zgodovinskih snovi nashe upodabljojche umetnosti.« (Rajko Lozhar, »Zgodovina Slovencev in nasha upodabljojcha umetnost«, *Kronika slovenskih mest*, 1939, str. 28)

Banovina je leta 1939 razpisala nov natehaj, z namenom, da »dobimo Slovenci sliko ali kip, motivno vzet iz nashe zgodovine, ki ga bo mogoche (in tudi vredno) reproducirati in v domoljubne namene razshiriti kot ilustracijo« (Stane Mikuzh, »Razpisa banovine za umetnostne podobe iz slovenske zgodovine«, *Dom in svet*, 1939, str. 296-297). Razpisa sta se poleg nekaterih omenjenih slikarjev udelezhila tudi Miha Malesh in Nikolaj Omerza ter kiparji (Tone Kralj, Tine Kos, slednji je dobil prvo nagrado za plastiko Puntarjeva prisega), vendar uspehi prizadevanj umetnikov za pridobitev slovenske zgodovinske podobe niso dosegli nivoja prvega razpisa.

Po vojni so slikarstvo s tematiko iz starejshe slovenske zgodovine skushali nadaljevati Gvidon Birolla, Riko Debenjak, Boris Kobe, Marij Pregelj, Maksim Sedej idr. Vrsto motivov iz novejshe slovenske zgodovine je pobudila druga svetovna vojna (narodnoosvobodilna borba in ljudska revolucija), npr. v opusih Bozhidarja Jakca, Franceta Mihelicha in drugih partizanskih umetnikov.

Vrh zgodovinskega slikarstva na Slovenskem predstavlja slikarski okras vezhe pred poslansko zbornico v prvem nadstropju nove Skupshchine, kjer je Slavko Pengov (1907-1966), ki je slovel kot slikar z najvechjim znanjem historichnega in monumentalnega mnogofiguralnega slikanja, leta 1959 s freskami okrasil zgornji pas celotnega ostenja (Stane Mikuzh, »Zgodovina Slovencev / Freske Slavka

Pengova v novi palachi Ljudske skupshchine LRS«, *Obzornik*, 1959/7, str. 298-312). Pengov je pred vojno deloval kot cerkveni slikar, po vojni je prisluhnil sorealističnim napotkom, kar pa ne moremo imeti samo za prilagajanje naročniku, temveč tudi za zvestobo realistični usmeritvi.

Prostor in razmeroma ozek stenski pas sta Pengovu narekovala neprekinjen način prikazovanja prizorov, podoben filmskemu pripovedovanju – »Mislimo si gledalca z nevidno knjigo nasbe zgodovine v rokah: počasi, list za listom, prebira dogodke iz nasbe preteklosti in sedanjosti.« – »Na shtirih stenah se pred nami odvije slovenska zgodovina, prenesena v likovni svet,« o Pengovovi poslikavi pishe Stane Mikuzh. Tok pripovedi se začne s preseljevanjem narodov. V skupino »prosvetlencev« je Pengov poleg Zoisa, Linharta, Vodnika vtaknil tudi Langusa (op. med ustvarjalne chlane razsvetlenskega Zoisovega krozhka bi poleg Linharta in Vodnika sodil tudi Kopitar). Sledi personifikacija Ilirije (Ilirskih provinc), ki je zaspala, kajti nastopil je Metternich, pa tudi Presheren v spremstvu Chopa in Smoleta, Bleiweis, revolucionarno leto 1848, Levstik ... Zgodovinski tok sega do najnovejšega chasa, ko se je s tematiko iz polpretekle zgodovine (NOB in revolucije) na svojevrsten način naposled uveljavilo historichno slikarstvo.

Sasha Shantel, Slovenski preporod, 1939

Slavko Pengov, Zgodovina Slovencev, Skupshchina v Ljubljani, 1959

Ivo Antich

GEO-EGO

(Podoba prostora kot možnost simbolichne etnoidentitete)

Za sodobno literarno vedo vprasanje determinizma precej chasa ni bilo ravno priljubljena tema. Tradicionalni pozitivizem z raznimi radikalizacijami (naturalizem, socrealizem, teorija odraza ipd.) je bil zlasti po drugi svetovni vojni v chasu razcveta modernizma in (neo)avantgardizma, ki sta kot prenovljeni ekspresionizem predvsem v odporu do (ideoloshkega) determinizma forsirala tendenco antipozitivizma, v znatni meri postavljen v oklepaj. Toda v obzorju t. i. »(post)postmodernizma«, ki je nadvse širok pojem (nekak *shintetizem* – izraz uporabljal cheshki lit. kritik F. Shalda; tudi *integralizem* ali »integral theory« Kena Wilberja itd.), zajemajoch vsakovrstne diskurzivno-literarne prakse od »pre(d)hodnega« strukturalizma-konkretizma (ta je pravzaprav sklepna faza eksistencializma-modernizma) do variant retrogarde in »WEnew age«, se med drugim ponuja tudi nova aktualizacija pozitivizma z determinizmom, seveda ne v smislu socrealizma, pa tudi ne povsem v smislu t. i. dunajskega neopozitivizma (in njegove veje analitichne filozofije).

Tej »prenovi« pozitivizma je po svoje pripravil ta strukturalizem kot formalizacija, matematizacija, kibernetizacija literarne teorije in deloma tudi prakse, a ta nachelno radikalna usmerjenost v statichnost sinhronije (z zanemarjanjem diahronije) se je kmalu pokazala kot kabinetna nezadostnost v zatishju t. i. hladne vojne pred njenim »koncem«. Prichujocha skica tega dogajanja seveda izhaja iz svoje mitropsko-balkanske perspektive, vendar ima epohalna zgodovinska (tj. diahronichna) prelomnica na zacetku 90-ih let XX. st. tudi splošno evropske in globalne razsezhnosti, katerih skrajno zgoshcheni povzetek bi bil: zdruzhitev Nemchije, ki postane hrbtenica EU, razpad »rdechih federacij« (sovjetske, cheshkoslovashke in jugoslovanske; to ni isto kot »konec socializma«, ker vsaj kot formalno dejstvo she obstajajo nekatere kompartijske drzhavne tvorbe – LR Kitajska v nobenem pogledu ni zanemarljiva), »teoretichni« konec medblokovske hladne vojne se v praksi (zahodnega) Balkana razpre kot izbruh vechletnih pravih (»vrochih«) vojn med (»fevdalnimi«) enotami nekdanjega »Titovega imperija«. V literarni zavesti narodov, zapletenih v nove balkanske vojne, to apokaliptichno dogajanje ni moglo ostati brez odmeva: soochenje z neizogibnim eksistencialnim izzivom v kontekstu konkretnega »kronotopa« (termin iz Bahtinove teorije romana; rus. hronotóp, iz fiziologije A. Uhtomskega) je porodilo nekakshen postmodernistichni »novi realizem«, ki se v teoriji nakazuje kot, recheno seveda prilozhnostno provizorichno, novi pozitivizem/determinizem. (V evro-globalnem kontekstu se »balkanski sindrom« kazhe kot gospodarska kriza, ki je najprej zlomila »kraljico Balkana«, Grchijo; trenutno se zdi, da ji sledi Slovenija, ki ji je po dveh desetletjih samostojnosti izpuhtel »balon uspehnosti«, prenesen iz Jugoslavije; nenehnih lokalnih vojn v razlicnih »interesnih« predelih sveta in novega pregrupiranja v razmerjih med velikimi silami tukaj niti ni treba posebej navajati.)

Kronotop je pojmovni binom, ki v nelochljivo enoto združuje pojem chasa in pojem prostora (analogno: Zeitraum, spacetime, prostorchas ipd.); elementarna bivanjska izkushnja spoznava dialektično nelochljivost diahronije (chasa kot zgodovine) in sinhronije (prostora kot geografije) kot neizogibnega ontološkega presechishcha, v katerem si chlovek she posebno dramatično ob kriznih prelomih zastavlja »sfingino uganko« ali temeljna vprashanja, kakor si jih je – izjemno ilustrativno – zastavil Edvard Kocbek v kaosu druge svetovne vojne: »Kje sem? Kdaj sem? Kdo sem? Kaj naj storim?« (Listina, 1967). To so shtiri ključna vprashanja miselno intenziviranega individuuma na sledi delfskega napotila k spoznavanju sebe (gnóthi seautón): o prostoru, o chasu, o lastni identiteti, o lastnem dejanju (za slednje je analogna prav tako Bahtinova »filozofija dejanja« ali, natanchneje, »filozofija ravnanja, delovanja«, rus. izv. »filosofija postúpka«; tudi govorna izjava je svojevrstno dejanje). Kocbek je zhe pred drugo svetovno vojno ustanovil in urejal revijo s »simptomalnim« imenom *Dejanje*, temeljito pa je vprashanje chlovekovega (»donkihotskega«, prevratnishkega, upornishkega) dejanja reflektiral tudi drugi markantni udelezhenec partizanstva in revolucije – Dushan Pirjevec; ta je v svojih radikalno doslednih filozofskih analizah evropskega romana izpostavil tudi zlochinsko razsezhnost t. i. »konstitutivnega ali absolutnega dejanja«, s katerim se individuum konstituira kot avtentichni subjekt (razprava *Zloch in Julijana Sorela* kot spremna beseda k Stendhalovemu romanu *Rdeche in chrno*).

V literarni vedi je pojem »literarna zgodovina« povsem obichajen, tako rekoch samoumeven, precej bolj nenavadno pa zveni izraz »literarna geografija«. Namrech, jedro prichujočega zapisa je naravnano v izpostavitev prostorske, geografsko-ekoloshke strani »kronotopa«; ta stran je za literarno teorijo na splošno dokaj obstranska, obrobna, drugorazredna, toda v luchi radikalneje reflektirane bivanjske empirije (npr. nihche si sam ne izbere toposa svojega rojstva; ta ga tako ali drugače dolocha tudi, che odide v drugo okolje) je usodna pomenljivost tudi te determinante vsaj enakoredna chasovno-zgodovinskemu chlenu pojmovnega binoma. V tej zvezi sta znachilni dve znani Goethejevi misli: prva pravi, da je pesnjenje in pesnika mogoche razumeti le tako, da se odide v njuno dezhelo, druga pa, da tisti, ki pozna sebe in druge, spoznava, da sta Zahod in Vzhod nelochljivo povezana (tukaj le prozni povzetek zadevnih verzov iz zbirke *Zabodno-vzhodni divan*). Nedvomna validnost »geografskega faktorja« v obzoru pesnistva kot eksemplarichne literature je v teh mislih vsekakor dovolj razvidna.

Na Goethejevo dramsko pesnitev *Faust* se neposredno, tudi s citiranjem verzov v nemshchini, navezuje Dushan Pirjevec v svoji partizansko-memoarski noveli *Most*, objavljeni v reviji *Novi svet* (1946). Besedilo *Most* kot tudi celotna revija s svojim imenom vred imata znachilen pechat svojega chasa (»novi svet« takoj po nastopu realsocializma; na naslovni strani revije citat iz pesmi Iga Grudna: »V pomladi, ki prishla je iz Rusije, / so v srcih vzknila nam semena zdrava.«). Nekoliko bolj nenavadno pa je, da ta novela, chetudi mladosten in znotraj Pirjevchevega pisanja obroben spis, kot nekakshen strzhenski zasnutek vsebuje tako rekoch vse bistvene komponente, avtorsko znachilne za njegov celoten opus: prevladovanje esejstichnega komentarja nad chisto (fikcijsko) literaturo, skrajna konsekventnost

(avto)refleksije, vrtajoče v osebno in kolektivno (za)vest, radikalni patriotizem, neizprosno moralistično zavezan dolžnosti borbene aktivnosti (cit.: »da mora spoznanju o pravici slediti dejanje, dejanje za vsako ceno«), posluš za usodno pomenljivost poezije, faustovski demonizem (citat iz sklenitve pakta Faust-Mefisto; izrecna omemba preloma s Hamletovim »kunktatorskim vprashanjem«), zmožnost simbolizacije dokumentarnih dejstev v luchi superiorno predirnega intelektualnega elitizma (ta je glede na chas in prostor objave novele dovolj izzivalno izpostavljen, saj citiranje najvišje klasične nemške poezije v izvirniku in brez prevoda nikakor ni nekaj običajnega ne za t. i. partizansko literaturo ne za tedaj veljavni socrealistični literarni imperativ).

Tako chas kot prostor dogajanja sta v noveli *Most* določena s faktografsko, tj. datacijsko-topografsko natančnostjo zhe v prvem stavku, ki se glasi: *Bilo je v shvabski ofenzivi na Shtajerskem pozimi 1944/45*. To vojashko-operativno natančnost kakor tudi zgoraj zhe omenjeno zmožnost simbolizacije (konkretni most in njegov vizionarni moralistično-idejni ekvivalent premoshchanja/premeshchanja v »novi svet«) naj dopolnilno osvetli she naslednji odlomek z značilnimi citati iz novele:

Preiskali smo ves gorski kompleks, ki ga na eni strani oklepa Savinja, na drugi ozka dolina Podvolovljeka, proti jugu pa cesta: Kamnik – Gornji Grad. (...) Edini izhod je bil, prebiti se preko Savinje v Mozirске gore. Toda chež Savinjo je vodil v tem koncu samo en most. Ostale so podrli. (...) So ljudje, ki nimajo ne mochi ne poguma, da bi šbli preko mostu chež sebičnost. (...) V teh letih borbe, ki so uzakonila novo moralo, se je spremenil obraz chloveka in družbbe. Chas nas je z mogočnim vžvodom prestavil z mrachnega in zavrženega Balkana na tisto mesto v svetu, kjer se ustvarja zgodovina. Trst – Vladivostok, to je os sveta.

Po premiku dogajanja na Primorsko se novi geografski kontekst eksplicira z naslednjimi besedami, ki ponazarjajo avtentichen lirsko-razpoloženjski intermezzo sredi vojne kalvarije:

Spominjam se, kako se je cela brigada v zgodnjem poletnem jutru, vsa utrujena od celonočnega poboda, pochasi vzpenjala proti vrhu Matajurja. (...) Hribi in doline, vasi in ceste, megle nad rekami in valjjocha polja – vsega tega zaradi brezbrežnosti nismo videli – chutili smo domovino. Tedaj se je nekomu prav narablo izvilo »Domovina« ... in za vse je povedal.

To je eden svetlih trenutkov Pirjevchevega partizanstva, ko se je lirski posluš za hip razkril kot individualno-kolektivna pozitivna identifikacija med posameznikom in skupino. Da je imelo to partizanstvo tudi svojo temno stran, je razumljivo zhe po običajni logiki vojnega konteksta; različna prichevanja o Pirjevchevih medvojnih ekscesih bodo brez ustrezne dokumentacije ostala v okviru »negativne legende«. Z danashnjega vidika se zdi, da mu kot markantni kulturno-intelektualni in kot organizatorsko-vojashki figuri v kontekstu slovenskega partizanstva pripada mesto v ključni trojici na obeh straneh: v prvi ob Vidmarju in Kocbeku, v drugi ob Kidrichu in Kardelju. Slednje bi veljalo predvsem za zacetke partizanstva, pozneje je Pirjevec sicer videti »odrinjen«, vendar podatki kazhejo, da je ves chas vojne zavzemal vodilne poveljnishko-politichne funkcije na najbolj izpostavljenih geografskih tochkah slovenskega etnoteritorija, ki ga je zajemalo partizanstvo. Od teh tochk (med njimi Dolenjska, Bela krajina) sta najpomembnejshi Koroshka in Primorska, saj imata za slovensko zgodovino prav posebno tezhno.

Obrobja ali robovi so mejni vidiki »marginalne ekonomije« mishljenja ali (rečeno po Derridaju) specifične »zaloge mishljenja«, ki na poseben, tudi provokativno-inovativno (dekonstruktivno) izostren način osvetlijo ne le lastne pozicije, temveč tudi dotlej prevladujoča sredishča ter jih včasih, vsaj deloma, celo nadomestijo (ali pa sovpadajo z njimi; npr. postrevolucijsko pomeshchanjenje delov proletariata, v literaturi pretvorba nekdanje »nekvalitete« v »najvishjo kvaliteto«) in tako »sklenejo nov krog«; to krozhenje je za samoosveshcheno teorijsko refleksijo zmeraj predvsem spirala sprashevanja, cheprav govori v stilu »odgovorov«. Kot tovrstno (»heideggerjansko«) sprashevanje, ki v nekem smislu skorajda postaja »literatura ob literaturi«, je tudi Pirjevec, kakor kazhejo njegovi poglavitni spisi, razumel funkcijo svojih poudarjeno filozofskih raziskav literature, kajti brez temeljitega razmisleka o njeni usodni pomenljivosti tako za posameznika kot za etnokolektiv je ukvarjanje z literaturo le eskapistično ljubiteljstvo ali shomoshtrsko obrtnishtvo. Izshel je iz dedishchine tradicionalnega pozitivizma, ki jo je prejel v podobnem levicharsko liberalnem intelektualnem okolju kot Boris Kidrich (oba sodita med tisto meshchansko mladino, ki je izstopila iz svojega razreda in se postavila v sluzhbo proletariatu, da bi ga kot »njegova glava« vodila do revolucije); ocheta obeh sta med utemeljitelji slovenske pozitivistične literarne zgodovine, oba ocheta sta na Dunaju shtudirala slavistiko, pri obeh je opazna določena »ruska sled«, France Kidrich je shtudiral tudi v Rusiji, Avgust Pirjevec je prevajal iz rushchine ter je utemeljitelj slovenskega znanstvenega bibliotekarstva (kvintesenca pozitivizma). Strokovni zacetki Dushana Pirjevca so v 50-ih letih v znamenju marksistichno-pozitivistične slavistike/slovenistike (prevodi iz rushchine: Plehanov, Chernishevski; urejanje Murna, Zhupanchicha), prek razshirjanja vidikov s komparativistiko (Ivan Cankar in evropska literatura, 1964) pa je, sicer »formalno« ostajajoch v njenem okviru, presegal tudi to s pomochnjo filozofije (shtudije za »Sto romanov«). Silovita filozofska eksplikacija ga je privedla v navskrizhje z njegovim učiteljem in predstojnikom na fakultetni komparativistiki Antonom Ocvirkom, ki je bil klasični polihistorični pozitivist z elementi psihologizma. (Tudi poskusi »psiholoshkih portretov« avtorjev so ena od oblik preseganja labirinta golih empiremov.)

Pirjevcheva eksistencialistichno-filozofska analiza epohalne usode junaka evropskega romana nikakor ni le abstraktno teoretiziranje, temveč je temeljito soochenje med znanostjo in literaturo v luchi lastne skrajno dramatične bivanjske izkushnje, ki vsebuje tudi določeno identifikacijo z don Kihotom kot prototipom tega junaka v presechishchu pasivizma in aktivizma: kot pozhiralec knjig (to je pach vsak raziskovalec literature) je nekak »knjizhni molj« ali »knjizhničar«, kot namishljeni vitez pa s konkretnimi dejanji izstopa iz zavetja refleksije v osvajanje kronotopa (zgodovine in sveta). Opazno je, da Pirjevcheva enkratno markantna filozofska osvetlitev usodne pomenljivosti literature naposled nakazuje (zaradi prezgodnje smrti ne povsem dodelan) prehod v bolj pomirljivo »nevtalisticni«, poudarjeno znanstveni strukturalizem s kibernetiko in informacijsko tehnologijo (razprave o t. i. strukturalni poetiki). Kolikor je strukturalizem po svojih zgodnjih zacetkih (F. de Saussure: sinhronija – diahronija, pomen geografije in tochke zrelishcha, jezikovni akt znotraj sistema) dedich pozitivizma, bi pri tem shlo za določeno Pirjevchevo

»sklepanje kroga«, znotraj katerega so tudi njegova zgodnja, zhe predvojna marksistichna izhodishcha (psevd. Vlado Kersnik: *Poglavja iz filozofije*, LZ 1940). V določenem smislu bi za ves Pirjevchev opus ustrezal naslov *Estetski odnosi med umetnostjo in stvarnostjo* po razpravi Chernishevskega (Pirjevchev prevod, 1952), predhodnika marksistichne obravnave umetnosti (ena od njegovih tez: umetnina je proizvod tal, na katerih zraste). Avtenticno zastavljena in domishljena refleksija pach neredko zarishe določen krog z izhodishchem, v zadnji konsekvenci pa se zmeraj pokazhe tudi nepresegljivost »zheleznega repertoarja« pozitivizma kot temelja za vse spekulativno-hermenevtichne avanture. (V tej zvezi velja dodati, da je posebne pozornosti vredno raziskovanje naturalizma, kot ga je vztrajno gojil Evald Koren, tretji chlan »prvotnega triumvirata« na komparativistiki ljubljanske FF.)

»Ruska sled« pri obeh Pirjevcih, ki sta Primorca (kakor Ocvirk iz vala emigrantov po prvi sv. vojni; matichni Sloveniji so, cheprav ne povsem dobrodosli, prinesli izjemen napredek na vseh področjih), simptomalno evocira znatno tradicijo primorskih panslovanskih in liberalistichno-rusofilskih tendenc, katerih najvidnejshi zastopnik v drugi polovici 19. st. je bil France Podgornik, izdajatelj revije *Slovanske svet* (izhajala tudi v Trstu; prav tam Slavjansko drushtvo izdajalo *Slavjanski rodoljub*, *Jadranski Slavjan* – priredba ruskega izraza za Slovana). Podgornik je tudi s svojim poudarjanjem filozofskega racionalizma izzival nasprotovanja s strani uradnega katolishtva, ki je tedaj »pokrivalo« Primorsko (1889-1893 polemika z Mahnichem, ki je izganjal liberalizem in racionalizem, Podgorniku pa ochital, da kot ruski plachanec uvaja pravoslavje; Podgornik je sicer predlagal staroslovansko »cirilometodijsko« bogosluzhje v okviru rimokatolishtva), tako da se je naposled moral umakniti na bolj svetovljanski Dunaj (1895). V 20. st. so omenjene tendence vech primorskih intelektualcev, morda bolj iz patriotsko-narodnoobrambih kot zgolj ideoloshkih razlogov, privedle do aktivnega sprejemanja komunizma in tudi do bivanja v Sovjetski zvezi (med drugim se je ateistichni komunizem zdel tako rekoč idealna reshitev vseslovanske katolishko-pravoslavne aporije); v tem smislu je po svoje ilustrativna zgoraj zhe omenjena pesem primorskega pesnika Iga Grudna, iz katere izvira moto revije *Novi svet*: gre za sonet z naslovom *Sofija*, nastal ob avtorjevem obisku v bolgarski prestolnici marca 1945, v katerem je upesnjen vizionarni analogon geslu »Trst – Vladivostok« iz novele *Most* (sonet je objavljen v istem zvezku revije). Gruden v *Sofiji* svojo juzhnoslovansko eksaltacijo ob koncu vojne izrecno povezuje z Rusijo; pri nekaterih Primorcih pa je imela naslonitev na slovansko zaledje tudi kakshen bolj jugo-unitaristichni prizvok (npr. zachetki gibanja TIGR so deloma povezani z Orjuno, tudi zato dosleden pridrzhek KP glede tigrovcev). Podgornikov sodobnik in »vzporednik« Matija Majar Ziljski, duhovnik, tedaj vodilni koroshki slovensko-slovanski aktivist in izdajatelj revije *Slavjan* (Celovec), pa se je iz nekoliko drugache nevzdrzhnih razmer na Koroshkem umaknil v Prago (nekaj chasa je mislil na selitev v Rusijo); njegovemu somishljeniku in sodelavcu Andreju Einspielerju (tudi duhovnik, imenovan »oche koroshkih Slovencev«) je celovshki shkof zagrozil z odvzemom sluzhbe.

Kot je razvidno tudi iz zgoraj navedenih citatov, je v noveli *Most* po eni strani eksplicitno navzoča panslovansko-rusofilsko-komunistichna naveza pod geopolitichnim

geslom »Trst – Vladivostok, to je os sveta«, in to z odmikom od »mrachnega in zavrženega Balkana«, po drugi strani pa notranja, »chisto slovenska« vsebinska naveza med koroshkim in primorskim (beneshkim) obrobjem. Savinja s svojim izviro »kazhe na Koroshko«, medtem ko vzpon na Matajur, opisan v noveli, opozarja na Beneshko Slovenijo. Ta implicitna evokacija Koroshke v noveli in eksplicitna v avtorjevi partizanski biografiji ter omemba Matajurja, ki je simbol Benechije, kazhejo zunanji rob kot topografski lok aktivnosti partizanskega gibanja, ki je skushalo s predvideno zmago popraviti tisto, kar je bilo izgubljeno tako s koroshkim (1920) kot z beneshkim plebiscitom (1866). Ob obeh plebiscitih kot tudi v zadevnem geostrateshkem obzorju partizanstva (z zaledjem do Vladivostoka) je shlo, recheno naravnost in ne glede na mozhne »blu-bo« (Blut-und-Boden) geopolitichno-mitoloshke implikacije, dobesedno in stvarno – za zemljo in kri. Mimo vseh razlag in opravičil z ozirom na takratne okolishchine namrech ostaja golo dejstvo, da se je v obeh plebiscitih, od katerih je koroshki dovolj znan, njegov beneshki »predhodnik« pa je praktichno potisnjen v pozabo, slovenski etnos pravnoveljavno odrekel delov ozemlja, ki jih ima she danes za svoja vsaj v kulturno-etnoloshkem smislu (t. i. »skupni kulturni prostor«).

To seveda zastavlja vprasanje o odnosu tega etnosa do samega sebe; za nekatere je glede tega kljuchen znani Pirjevchev izrek: ni pomembno, kaj drugi pochnejo s Slovenci, pomembno je, kako Slovenci ravnajo sami s sabo. Ta retorichna figura pa zamolchi Pirjevchevo lastno oznako slovenskega naroda: »da je opredeljujocha struktura nashega nacionalnega bivanja takshna, da jo smemo imenovati blokirano ali zavrto gibanje« (cit. Vprasanje o poeziji, 1978); to je veljalo nekoč, toda: »Slovenski narod se je kasneje seveda razvijal in okvirji njegovega bivanja so se shirili, kljub temu pa je bil ta razvoj ves v znamenju temeljne strukture, saj je vendar potekal v smislu sprostivte zavrtega gibanja v gibanje in preoblikovanje gibanja v drzhavo, kar pomeni, da je potekal v smeri, ki jo omogocha prav temeljna struktura sama, zaradi chesar je na dolochen nachin v celoti od nje zaznamovan.« (cit. ibid.) Pri tem Pirjevec kot izhodishche za to analizo omenja »splošno evropsko normo razvitega naroda«, v smislu katere vsak nedrzhavni narod povsem naravno in nujno tako ali drugache tezhi za tem, da se konstituira kot *nacionalna* drzhava: »Nacionalna drzhava so najprej nacionalne institucije kot sredstvo socialno zgodovinske prisotnosti in bivanja naroda; to so poshtni urad in zheleznica, shola in gledalishche, sodishche in davkarinja, policija in armada itd.« (cit. ibid.). Tukaj Pirjevec, ki v glavnem govori o narodu, omeni njegovo dopolnitev v smislu nacije, ki je po klasichnem evropskem razumevanju z lastno drzhavo samouresnichen narod, ter pri tem navaja chisto praktichne, vsakdanje, konkretne, »banalne« dejavnike te dopolnitve.

Iz gornjih citatov se z najvishjega filozofskega vidika razkriva temeljni empirichno-pozitivistichni determinizem, ki ne dolocha le literature (slehernega) etnosa, temvech tudi celoten razvoj njegove bivanjske situiranosti v svetu. Ta elementarni determinizem vsebuje chisto naturalistichno-biologistichne in geografsko-konkretistichne implikacije. Etnos z dvema milijonoma pripadnikov, nahajajoch se na »zatishno-prepishnem« krizhishchu skrajnih opozicij kronotopa (Slovenci: Alpe-Jadran-Balkan-Panonija), v tej svoji temeljni blokadi ne more »ravnati sam s

sabo» tako kot kak drug, ki k temu sštevilu dodaja eno ali dve nichli; to se je pokazalo na primer ob dokončnem zlitju slovenske partizanske vojske z JA malo pred koncem vojne (1. 3. 1945; po pričevanjih so partizanski poveljniki, tudi Boris Kidrič, to sprejeli s solzami). Na ta izbris etnovojske, odrejen s pozicij širše drzhavotvorne premoči, se neizogibno navezuje tudi vprasanje povojnih množičnih pobojev na ozemlju Slovenije; za nosilce visokih političnih in vojashkih funkcij v slovenskem partizanstvu gre za problem odgovornosti in krivde. Kocbek kot ekspliciran katolishki vernik je, po vsem sodeč, to breme obvladoval »sub specie aeternitatis«, se pravi, da je pach vse, tudi vsakršno zlochinstvo, del bozhjega nachrta (prenos krivde na zhrtev nakazuje Dostojevski, tudi Werfel z romanom *Ne morilec, umorjeni je kriv*, 1915, naslov po alb. izreku na ozadju »krvne osvetke«). S tovrstno kompenzacijo, ki ni brez prizvoka konformizma, se Pirjevec, zhe pred vojno kompartijski aktivist, cheprav v istem pretezhno katolishkem kulturnem kontekstu, očitno ni mogel zadovoljiti; tudi do sebe neizprosno je vztrajal v razprti aporiji (avto)refleksije in z radikalnim sprashevanjem vrtal v svoj bivanjski razkol, ker je na vsakem spoznavnem nivoju, s katerim je nadgradil predhodnega, »shel do dna«, vchasih do kontradiktornih konsekvenc (npr. sprva zavracha Heideggra, nato mu postane glavni miselni vodnik). Brez dvoma so bili tudi povojni poboji razbitih in vrnjenih nasprotnikov partizanstva odločilno zasnovani zunaj Slovenije, v centralnem partijsko-vojashkem vodstvu nove Jugoslavije, kot geostrateshko-operativni ukrep v interesu samoohranitve titoistichne proletarsko-revolucionarne oblasti v celotni (od burzhoazije podedovani) drzhavi, ki je bila na Jalti (»pod mizo«) predvidena za delitev »fifty-fifty« v zahodno in vzhodno sfero. Osnovni razlog za to nachrtovano delitev »jugoprostora« je bila z medvojnimi strahotami izprichana nezdruzhljivost hrvashkega in srbskega nacionalizma; po tem nedorečenem osrednjem hrvashko-srbskem shivu je bolj ali manj pridusheno pokala tudi socialistichna Jugoslavija in se po njem, v ustreznih zunanjih okolishchinah, naposled razklala; slovenska in albanska vloga sta bili pri tem bolj obrobni, chetudi sta bili obchasno bolj v ospredju; za integral-centraliste je bilo razbitje skupne drzhave protiustavna »veleizdaja«, za branilce »pravega« hrvashkega drzhavnega prava pa je bila zhe SHS nezakonita »izdajalska« intruzija, ki je ob nastanku ni potrdil hrvashki sabor.

Chetudi mikroetnos ustvari lastno drzhavo, s tem sicer eksponira in formalizira svojo navzochnost v svetu (v OZN), vendar pa to ni »charovnjica«, ki bi hkrati avtomatsko uresnichila tudi preskok v povsem novo kvaliteto v smislu preroda (nedrzhavnega) naroda v »pravo« drzhavno nacijo, ker taka nacija kot polnovredna entiteta zahteva dolocheno »bioloshko maso«. Demografska statistika namrech empirichno ugotavlja, da narod lahko funkcioniira kot po celotni paradigmi poglavitnih kriterijev zadostna (eno)drzhavna nacija ali nacionalna drzhava, che ima vsaj okoli deset milijonov pripadnikov. Narod je narojeno, nacija je narejeno: to je aksiomska razlika med narojeno entiteto kot naravno danostjo, ki je lahko zgolj etnoavtonomija brez lastne drzhave, in narejeno entiteto kot sistemsko-drzhavotvorno organizirano »voljo do mochi« v obliki polnovrednega obvladovanja dolochenega geografskega prostora. Ker noben etnos ne kot narod in ne kot drzhava ne visi v zraku, temvech je situiran v konkreten geografski prostor z

različnimi oblikami sosedstva drugih etnosov, gre za sobivanje kolektivnih subjektov kot permanentno rivalstvo, za »volhji biologizem«, za plemensko zaznamovanje (demarkacijo) prostora, v katerem so dostopni energetske resursi za prezhivetje. Država je voluntaristično izpopolnjeni socialni mehanizem za funkcioniranje v boju za obstanek; kolikor nižje je število njenih pripadnikov pod magično mejo desetih milijonov, toliko bolj omejena je, vsaj nacheloma, njena operativnost (izjemna naravna bogastva ali »davčne oaze« to nachelo nekoliko relativizirajo). Mikroetnosi imajo »na izbiro« le dve možnosti: ali se utopijo v vechjih sosedih ali pa se kot (ne)države zadovoljijo z vztrajanjem v svoji »invalidnosti«; tudi posamezni pripadnik mikroetnosa je »pred izbiro« oblike samoukinitve: strokovna uveljavitev na mednarodnem nivoju zahteva »izdaj« lastnega funkcionalno omejenega etnosa, radikalna zvestoba etnosu zahteva »izdaj« samega sebe kot odpoved popolni strokovni samouresnitvi (o tem tudi Pirjevec). Vztrajanje v sebi in zase je za kolektivni subjekt, ki je interesna skupnost ustrezno osvешchenih individualnih subjektov, ontološko-et(n)ična kvaliteta sama po sebi kot radikalna zvestoba posebnostim lastne identitete, obenem pa pomeni tudi specifično, deloma sakralizirano preseganje determiniranosti v konkretumu.

Seveda obstaja tudi t. i. misel o koncu naroda (Ivan Urbanchich govori tudi o »koncu nacije«); po marksizmu je narod zgolj zgodovinski pojav epohe kapitalizma, zato sta tako narod kot kapitalizem določena za hkratno izginotje (o tem Pirjevec: *Vprasanje naroda*, 1978); po vsem, kar se je ob koncu 20. st. zgodilo v prostoru evrazijskega drzhavnega socializma, je jasno, da ta »reshitev« nikakor ne bo tako preprosta; pokazalo se je, deloma podobno zhe med francosko revolucijo, da se internacionalizem praktično neizogibno konča z različnimi reakcijskimi oblikami nacionalizma. (Pojem »nacionalizem« je na splošno negativno konotiran, vendar poleg njegove poglavitne velikonacionalne imperialistične eksplikacije obstajajo tudi lokalno omejene modifikacije; sicer pa vsake povsem naravne skrbi zlasti manjših in izrazito ogroženih etnosov za lastni obstanek ni mogoče preprosto enachiti z nacionalizmom.)

Vsaka refleksija, naj se tega zaveda ali ne, zlasti na določenih robovih »uhaja sama sebi«, sega prek sebe; to je elementarna nuja kot nenehno, neogibno, naravno, spontano in zmeraj le poskusno preseganje (transcendiranje) realnosti v metaforizacijo, simbolizacijo, mitologizacijo. Tu gre za mitologijo brez podcenjevalnega prizvoka, za njen izvorni pomen kot »govor zgodbe« (mythos – zgodba) ali fabulizacijo, kot ljudsko ustno-obredno izročilo, ki se na vishjih razvojnih stopnjah modifizira v variante t. i. nadstavbe (religija, literatura itd.). Tako individualni kot kolektivni subjekt svoje bivanje reflektira kot posebno zgodbo v določenem času in določenem prostoru; to je »mitologija identitet«, ker se posameznik in etnos povezovalno identificirata s svojo zgodbo (zgodovino) in s svojim bivanjskim prostorom na način mitološkega samozrcaljenja. Zgodba pa je zmeraj (kriminalna) drama kot dialektična opozicija dveh imanentnih antagonizmov (po Dostojevskem: chlovek za sedanost proti chloveku za prihodnost, tj. pragmatik proti vizionarju; prim. Sancho Pansa – Don Kihot; v drugih mitoloških kontekstih: Kajn – Abel, Romul – Rem, monarhija – republika itd.; etnoidentiteta se dokončno, drzhavotvorno konstituirata skoz notranji obracun; prim. Lenin: v

vsakem narodu sta dva naroda) in prostor je zmeraj bojno polje, na katerem se sosedne »volchje tolpe« spopadajo za plen in za obseg tega prostora. Primordialni arhetipski agonizem znotraj subjekta in med subjekti je »logika sam po sebi« kot chista neovrgljivost konkretuma, ki jo psiholoshki in drzhavnopravni (dobrososedski, diplomatski) humanizem lahko le omili do dolochene zachasne znosnosti, ne more pa je odpraviti »enkrat za vselej«.

Vprashanje obsega prostora je vprashanje njegove oblike ali podobe. Realni prostor etnoidentitete je geografski kompleks, ki je lahko zgolj dolochena oblika (etnicne, ljudske) narodne avtonomije ali pa je zhe formirana nacionalna drzhava; v obeh primerih je geobioloshki organizem. Usoda vsakega subjekta, individualnega ali kolektivnega, se ultimativno zgodi le znotraj lastnega telesa, ki je nuklearni prostor njegove drame; pogled drugega od zunaj na to dramo je zhe odmik v »kompromis« objektivizacije. Neminljiva zasluga naturalizma je, da je literaturi radikalno zastavil vprashanje chlovekovega telesa v dolochenem okolju (chlovek-zver in »sac-à-fiente«, svet kot »beznica«): hereditarno-ekoloshki determinizem kot specifichna »mehanika« zakonov evolucije, ki jih lepodushni (kvazi)humanizem lahko spregleduje, ne more pa jih ukiniti (slikovit primer Hegla: um filozofskega giganta koncha v koleri). Refleksija prostora prehaja v patriotizem, postaja zavest o domovini, ochetnjavi, domachi ali rodni zemlji; mitoloshko transcendiranje identifikacije zajema tudi razlicne oblike rivalstva med etnoidentitetami.

Mitologija je normalna komponenta literature zhe od antichnih chasov; Gea, personifikacija ali »ego« Zemlje, je »po zhenski liniji« v ozadju vsega mishljenja: muze so hchere Zevsa in Mnemosine (spomin, hchi Urana in Gee); to velja tako za umetnosti kot za filozofijo (Kaliopa) in znanosti (Klio zgodovina, Uranija astronomija). Za konceptualnost literature, ki je zapisana in z »molkom pisave« deloma pervertirana, profanirana modifikacija primarno ustnega izrochila mitologije, se danes zdi primerna oznaka »novi realizem«, natanchneje »magichni realizem« ali »novi/magichni naturalizem«, ki mu ni tuje nich chloveshkega in nich nechloveshkega, nich komichnega in nich tragichnega, nich fizichnega in nich metafizichnega, nich realnega in nich sanjskega, stvarnost se lahko kar mimogrede sprevrzhe v fantastiko (povsem v skladu z »imantentno harmonijo nasprotij« ali z nedolochljivostjo subatomske realnosti v fiziki; tudi rachunalnishka vezljivost »vsega z vsem«; navidezni paradoks absolutnega determinizma je njegova odprtost v »absolutno svobodo«). Eminentna oblika avtorefleksije subjektovega ega v prostoru je poezija (prim. Gaston Bachelard: dialektika zunanjega in notranjega kot prvotni mit; *Poetika prostora*, 1958; prim. Derrida: znotraj-zunajtekstualnost); gre za besedo kot dolocheno prostorsko naravnost (W-Ort), deloma sorodno konkretistichni »uprostoritvi« besede; v tem smislu se trenutno zdi nadvse aktualno »geopoetichno« ozaveshchanje o okolju, kot to practicira shkotsko-francoski pesnik in profesor literature Kenneth White (r. 1936, zhivi v francoski Bretanji), ustanovitelj inshtituta »Geopoetika« in avtor zbirke pesmi *Open world* (2003).

Brez geografije ni mogoche razumeti zgodovine, nobene njene zgodbe. Najbolj obichajna podoba geografskega prostora je zemljevid (geografska karta). Kartografija

je danes v osnovi eminentno racionalen (ob)likovni postopek, ki pa glede na okolishchine in potrebe podobno kot vse druge oblike (avto)refleksije transcendirava »mitološko projekcijo« ter dobiva funkcijo simbolizirane vizije aspiracij in interesov. Ne le v literaturi, celo v filozofiji je opazna sled lokalpatriotične geoidentitete kot specifične reakcije zoper izenachevalnost internacionalizma, univerzalizma in globalizma; npr. Heideggrova nelochljiva umeshchenost v »gozdne poti« Schwarzwalda; Derrida zlasti proti koncu vse bolj reflektira lastne geografsko-rodovne korenine v Alzhiriji rojenega Juda, z istim severnoafriškim rojstnim kontekstom je zaznamovan Camus (njegovih glavni deli *Tujec* in *Kuga* sta eksplicitno »alzhirski«).

V novejši kartografiji se slovenski etnoprostor pojavlja v različnih variantah, tri najbolj znachilne so: Kozlerjev *Zemljevid slovenske dežele in pokrajin* (1853) in Ovnovo *Slovensko ozemlje* (1938), oboje za sočasno drzhavno oblast praktično »polilegalno«, ter oficialna Socialistična republika Slovenija kot del federalne Jugoslavije in zatem kot samostojna Republika Slovenija (srednjeveshka »Velika /vojvodina/ Karantanija« ostaja v ozadju zaradi davnine in imensko-prostorske variabilnosti; t. i. Dravska banovina v predvojni kraljevini, edina etnično kompaktna med banovinami, je kratkotrajna predhodnica RS, brez Primorske). Kozler, po poreklu kochevski Nemeč, v svojem celotnem zarisu podaja podobo maksimalne, v drugi polovici 19. st. aktualne »Zedinjene Slovenije«, ki zajema tudi Istro in Kvarner z otoki (Istra zhe v okviru »Velike Karantanije«, pri Valvasorju del Vojvodine Kranjske, 1816-1849 v t. i. Ilirskem kraljestvu, nem. Königreich Illyrien, nato v t. i. Avstrijskem primorju do konca A-O). Na tem Kozlerjevem zemljevidu je med »znamnji« (v legendi »Znamnja«) tudi »meja naroda« za oznako etnične razmejitev, katere obseg je manjši znotraj celotnega zarisa: na jugu s Hrvati na Dragonji, na Kochevskem in na Koroshkem z Nemci, na zahodu z Italijani, v Prekmurju z Madzhari, na vzhodu sta k Hrvatom prisojena Bela krajina ter predel med Kolpo in Savo. Kozlerjevo izhodishche je bilo »Ilirsko kraljestvo«, v tem smislu legitimistično, zato je bil naposled oproshchen obtozhbe ogrožanja drzhave; v spremni broshuri k zemljevidu (Kratek zemljopis in pregled /.../ Ilirskega kraljestva /.../, 1854) pravi, da je slovenski jezik eno od narechij slovanskega jezika, za Dragonjo pa navaja tudi ime »Rukava« (slov. Rokava, desni pritok Dragonje). Avgust Pirjevec, avtor chlanka o Kozlerju v SBL, pishe, da je Kozlerjev zemljevid izshel »she dvakrat (1864, 1871) brez bistvenih sprememb«; danes mlajshi raziskovalci poudarjajo, da je Kozler v izdaji zemljevida leta 1864 razmejitev s Hrvati pomaknil na chrto med Senjem in Varazhdinom, z Nemci pa do Gradca; ker so vsi novejši ponatisi narejeni po prvi izdaji, preverjanje teh trditev zahteva specialistično raziskavo onkraj dosegov prichujočega zapisa.

Vsekakor pa je, gledano v celoti, tudi pri Kozlerju opazno dolocheno nihanje, svojevrstna dvoumnost in terminološka ohlapnost ob ne povsem definiranem razmerju do tendenc ilirstva, hrvashtva, (jugo)slovanstva, kot je to tako ali drugache znachilno za vso slovensko politiko od prvih Majarjevih osnutkov Zedinjene Slovenije do razpada A-O (klerikalci so se zblizhevali s hrvashkim »pravashtvom«, socialdemokracija je izrecno poudarjala jugoslovanstvo, liberalci so bili »bolj vmes«, a je npr. njihov voditelj Ivan Tavchar prilozhnostno izjavil, da je

alpski Hrvat, da so Slovenci Hrvati, glede na okolishchine pa je bil tudi bolj »jugointegralist« ipd.). Vsa ta negotovost je zgolj specifični slovenski delež v nemiru, pravzaprav »prikriti« paniki, ki je zajela avstrijsko monarhijo in vse njene narode, vsakega po svoje, v revolucionarnem letu 1848 (tudi objava *Komunističnega manifesta*) in ki v bistvu ni popustila vse do neizogibnega razpada A-O; kontekst te vech kot polstoletne krize s končno katastrofo je bil po svoje ploden, saj je med mnogimi dosezhki porodil tudi vrsto velikih imen literature (Kafka, Musil, Rilke, Werfel, Roth, Zweig, Cankar, Krležha, Andrich itd.). Vodilna nemshka manjšina je vse tezhje obvladovala iz srednjega veka podedovani osvajalno-obrambni fevdalni konglomerat shtevilnih raznorodnih ljudstev, ki jih je novi chas silil v definiranje lastnih identitet. Uvedba dualizma je bila zachasni kompromis Dunaja z Madzhari, Slovani so ponujali federalizem ali trializem, a tega ni bilo mogoche relevantno formulirati (za ene naj bi bila tretja enota »hrvashka«, za druge »jugoslovanska«, Chehi s F. Palackým so imeli svoje »avstroslavistichne« zamisli itd.; za nekatere Nemce bi bil trializem morda celo sprejemljiv vsaj kot »pristrizhenjek« Ogrske). Naposled se je v balkanskih vojnah ter takoj nato med prvo svetovno vojno in po njej pokazalo, da so narodi, ki bolj ali manj dosegajo »magichni cenzus« desetih milijonov pripadnikov, lahko vsaj priblizhno izvajali konsistentnejsho nacionalno-geopolitichno vlogo (Grki, Bolgari, Chehi, Madzhari, Srbi), medtem ko je manjšim preostajalo le skrajno pragmatichno prilagajanje v obliki priveskov. Ena od simptomalnih posledic tega dramatičnega preoblikovanja mitropsko-balkanskega prostora je tudi kratica TIGR, ime ilegalne primorske patriotske organizacije med vojnama, ki se kot simbolichni akronim (Trst-Istra-Gorica-Reka) deloma navezuje na »jadransko vizijo« s Kozlerjevega zemljevida. Sochasno je na drugem koncu »jugoprostora«, prav tako pod shtirichrkovnim akronimom, she ostreje gverilsko delovala VMRO, organizacija patriotov, ki sebe oznachujejo »makedonski lavovi«; njihova vizija »Združhene Makedonije« s Solunom in Trakijo ima za izhodishche t. i. Bianconijevo karto iz Pariza (1885), ki je za nekatere aktualna she danes; makedonski vladar (car) Samuil, chigar drzhava je segala od Chrnega morja do Jadrana, je zachel vladati v letu združhitve »Velike Karantanijek« (976); za bolgarske zgodovinarje je bil Samuil bolgarski vladar, njegovo »makedonstvo« naj bi bilo zgolj lokalpatriotski falsifikat.

Slavist Anton Oven (s kartografom Ivanom Selanom) je leta 1938 objavil kartografsko publikacijo *Slovensko ozemlje*, naslednje leto pa je izdal zemljevid Slovenije kot prilogo broshure *Slovenska nacionalna chitanika* (Lj. 1939). Oven tezhishche slovenskega etnoprostora, v nasprotju s Kozlerjevim znatnejshim seganjem na jug, prenasha zlasti na (avstrijski) sever, brez Istre, z oznako v legendi »hrvatsko ozemlje« zarishe etnichno mejo na Dragonji. Na zadnji strani broshure je tudi senchni obris Slovenije, v katerem je zaznamovana druga (glede na TIGR) chetverica poglavitnih slovenskih mest: Trst, Ljubljana, Celovec, Gradec. Kolikor obrisi etnoprostorov omogochajo dolochene slikovite asociacije, s kakrshnimi so se radi poigravali stari kartografi (v 16. stol. so Evropo pokrivali s figuro »Kraljice«; Anglija kot profil bradatega starca s shkotsko kapo ipd.), je karikaturnistichno kokosh RS mozhno nadomestiti s skico orla (z grba Kranjske), kot jo »nakazuje« Kozlerjev zemljevid, medtem ko Ovnova Slovenija kot pokonchni pravokotnik spominja na

obliko njegove rodne Bele krajine. Sicer Kozlerjev premik Bele krajine k Hrvatom ni absolutni unikum v zgodovini, ker je ta pokrajina (tedaj imenovana Metlika, B. krajina je novejshe ime) s fevdalnimi delitvami pripadla Kranjski v 12. stol., prej pa je bila v hrvaški drzhavi in pod zagrebshko shkofijo; na to in na nekatere etnoloshke elemente so se sklicevali ustashi, ko so ob nastanku NDH nachrtovali prikljuchitev BK; na protestno intervencijo nekaterih uglednih Slovencev, med njimi O. Zhupanchicha, naj bi Nemci anulirali to hrvaško aspiracijo.

Ovnov pogled na avtentichni slovenski etnoprostor je bil ob izidu, v chasu vzpona nemshkega nacizma z »anshlusom«, vsekakor drzen geopolitichni »kontra-izziv«. Oven je slavistiko shtudiral v Ljubljani in Pragi, izdajal je nacionalno poudarjeno revijo *Mrtva strazha*, kot je razvidno iz spremnega teksta k *Slov. zemljevidu*, je bil izrazito slovensko in slovansko usmerjen, nekateri so ga imeli za komunista, vendar so ga partizani likvidirali maja 1942 kot organizatorja regionalne (belokranjske) »bele garde«. KP je namrech sistematically odstranjevala vse, kar je dishalo po t. i. nacionalizmu; npr. dr. Branko Vrchon, primorski publicist in prevajalec, poznavalec 14 jezikov, kot chlan JNS »jugonacionalist«, jetnik ital. fashistov in nem. nacistov, je bil po vojni zaradi delovanja »zoper ljudstvo in drzhavo«, kot liberallec naj bi organiziral sredinsko odpornishko gibanje, obsojen na smrt z ustrelitvijo, nato pomiloshchen na zapor. Podobno kot tigrovcem KPJ ni zaupala »levom« iz VMRO, cheprav so mnogi chlani obeh organizacij sodelovali v NOB pod njenim vodstvom.

V geokontekstu gesla »Trst – Vladivostok«, se pravi v evrazijskem prostoru, ki ga je v chasu objave novele *Mast* idejno-mitoloshko in praktichno-vojashko v celoti pokrivala Sovjetska zveza ter je ta nadzor z nekaj omejitve vzdrzhevala do svojega razpada, deloma podobnega razpadu A-O, je danes nadvse razvidno, da »risanje novih zemljevidov« ni zgolj fenomen »zakompleksanosti« mitropsko-balkanskih etnosov. V istem zvezku revije *Novi svet* je na uvodnem mestu social-panslovansko uglasheni esej Jusha Kozaka z naslovom *Maj*, kjer pisec z izhodishchem v istoimenski pesnitvi cheshkega romantika Mácha med drugim pravi: »Sin malega, podjarmljenega naroda, véliki Gruzin Stalin je izdelal marksistichno definicijo narodnosti in je postal ideolog problema malih narodov. Socialistichni družbi je tuje vsako izkorishchanje posameznih narodov, kajti narodnost spada med osnovne chloveshke pravice chloveshkega obchestva. Na osnovi Stalinovih tez je Sovjetska zveza podelila vsem narodnostim svoje shirne zemlje avtonomijo s pravico odcepitve.« – Danes Ruska federacija, za tretjino zmanjšani (v himni »nezhrushljivi«) sovjetski drzhavni organizem, she nima sklenjene mirovne pogodbe z Japonsko zaradi Kurilskih otokov pri Vladivostoku. Japonci jih hochejo »nazaj«, Rusi imajo poleg geostrateshkih tudi tehtne zgodovinske argumente (otoke so kartografirali prej, kot so na japonskem dvoru vedeli, da sploh obstajajo); Japonci so v »vojni zemljevidov« tudi s Kitajsko in Tajvanom zaradi otochja Senkaku. Kurili so za Rusijo obrobni problem; nekaj povsem drugega pa je pogled na kak star kitajski zemljevid, na katerem je Sibirija z vsemi mongolskimi ljudstvi v okviru kitajskega cesarstva ... Skratka, papir dopushcha kakrshno koli etnoprostorsko projekcijo identitete kolektivnega »ega« ter zhe zgolj s tem tudi določeno kreativno satisfakcijo, uresnichljivost teh vizij v realnem kronotopu pa je popolnoma drugo vprashanje.

Lev Detela

O LITERARNIH GROZLJIVKAH V SVETOVNI IN SLOVENSKI LITERATURI

Zhanr grozljivk je – kljub fantastičnosti snovi – v prenesenem smislu skoraj vedno tudi odsev realne stvarnosti. Nedavno 20. stoletje je bilo obdobje velikih, a tudi nevarnih in pogubnih vizij in utopij ter manifestacija družbenih fantazmagorij, redukcij, represij in vojnih obrachunavanj. Zato ni čudno, da je na sploh poglobljena literatura 20. stoletja povezana s travmatičnimi doživetji njenih protagonistov. V podzavesti shtevilnih starejših svetovnih pa tudi slovenskih pisateljev je še vedno zhiv trpek in temen spomin na dogodke v drugi svetovni vojni. V literaturi se zlasti spomin na vojne travme iz otroštva zgoshča v shifre strahu, v splošni strah otroka pred smrtjo.

Po drugi strani se najgloblja groza velikokrat pojavi sredi najobichajnejshe vsakdanjosti. Tudi kot temno brezno v nas samih, kjer v podzavesti prezhi v chasu notranje krize neobvladljiva norost, ki skusha napasti nash baje vseobvladljivi razum. Ta psiholoshki oziroma psihopatoloshki faktor privlachuje mnoge pisatelje. Zhanr grozljivk namrech odpira pogled v velikokrat zakrite temne resnice zhivljenja, po drugi strani pa je, che je literarno uspešno oblikovan, prijetno razvedrilo za bralca. Ko zaklenemo hishna vrata in se znajdemo med varnimi domachimi shtirimi stenami z zanimivo knjigo v roki, se nam zazdi, da so nevarnosti, ki gospodujejo po svetu, zelo oddaljene in prizadevajo le druge.

Literarna groza, ki veje s strani grozljivk, je namrech tipichna za zhanr grozljive literature, ki je lahko estetsko zanimiva, che je kvalitetno napisana, a je kljub temu le groza na papirju, smeshna srhljivka v primeri z dejansko družbenopolitichno grozo po svetu. In cheprav vemo za dejanske nevarnosti bivanja, bi se jim vsaj za trenutek radi izognili z begom v »fikcijo«. Branje »groznega« postane nenadoma nadomestilo za resnichno mojstrenje zhivljenja, je nadomestilo za pustolovshchino zhivljenja, ki jo morajo namesto bralca grozljivk prestajati junaki v strasnih zgodbah. Kljub temu nekateri psihologi menijo, da je grozljiva literatura zdravilo oziroma varnostni ventil, s katerim lahko bralec sprosti svojo prvotno »divjo« naravo, po drugi strani pa so literarne grozljivke podobno kot priljubljeni grozljivi filmi neke vrste preizkusna ura za mojstrenje morebitnih strashljivih dogodkov v lastnem zhivljenju.

Zhanr grozljivk je zelo priljubljen na amerishkem in angleshkem prostoru, precej manj pa se je uveljavil v domachi slovenski literaturi. Zdi se, da smo Slovenci precej »razumarski«, konvencionalni in ne ljubimo pojavov, ki ogrozhajo vsakdanjo normalnost. Zhanr grozljivk pa nasprotno moti normalno podobo sveta. Je v nekem smislu subverziven, usmerjen proti ustaljenemu toku zhivljenja. Tako rekoeh izbija sodu dno.

Po drugi strani je ta zhanr še do nedavnega veljal za trivialno podvrst literature, kar je bilo v navzkrižju s slovenskim pojmovanjem umetnosti. V ospredju vse slovenske literarne zgodovine je ljubezen do vishjega, klasičnega in urejenega, normiranega, ustaljenega, do sonetov, do racionalne preshernovske strukture, dobro razumljivih romanov. Nikakor pa niso v ospredju pozornosti neobvladljivi in za tradicionalnega kritika nedisciplinirani natchini, kot jih ponujajo zhanri, ki se prevech mochno blizhajo v podzavest skriti chustvenosti in dvomijo v vseobvladljivost razuma.

Kljub temu se elementi grozljivega vsaj obrobno ves chas pojavljajo tudi v slovenski literaturi. Pomislimo samo na Preshernovo balado *Povodni mozgh* in njegov prevod Bürgerjeve grozljivke *Lenora*. Zlasti v Ashkerchevih danes prevech pozabljenih baladah *Brodnik* in *Ponochna potnica* ter v Levstikovi temni pesnitvi *Ubezhni kralj* je veliko resnično grozljivega. Jurchichev *Deseti brat* je prepleten z motivi romantichne »usodnosti«. Chudak Krjavelj med drugim pripoveduje mornarsko zgodbo, kako je hudicha presekal na dvoje.

Predvsem v romantichnem, neoromantichnem in ekspresionistichnem predelu slovenske literature se vedno znova pojavijo temni, depresivni elementi. V *Podobab iz sanj* izpod peresa Ivana Cankarja je vech ravni, ki so blizu modelom, kot jih uporabljajo avtorji groze, spomnimo se samo na tekst *Gospod stotnik*. Pri Slavku Grumu in Stanku Majcnu je tesnoba vedno znova eden osnovnih razpoznavnih znakov dogajanja. Omeniti bi morali tudi danes prevech pozabljenega Milana Puglja, ki v prozni zbirki *Ura z angeli* iz leta 1912 da poudarek groteski, fantastichnosti in misteriozni usodnosti. Z motivi groze se poleg tega srechamo tudi v shtevilnih slovenskih pravljicah, motiv vampirja pa najdemo med drugim pri Francu Deteli, Otonu Zhupanchichu, Franu Govekarju in Ivanu Cankarju. Poleg tega je vampirski motiv v novejskem chasu uporabil tudi Mate Dolenc v romanu *Vampir z Gorjancev*.

V svetovni literaturi je zhanr grozljivega razcepljen na vech med sabo razlichnih vrst in sega od znanstveno fantastichne grozljivke do okultistichnega misterija in paranevrotichne politichne strashljivke. Vendar lahko vse to literarno trenje in vranje z brezshtevilnimi velikimi in manjšimi avtorji od R. L. Stevensona, Marry Shelley, Nikolaja Leskova, Guya Maupassanta, Sheridanana Le Fanuja do Roberta Blocha ali Algernona Blackwooda opishemo in analiziramo. V daljskem sestavku *Moch chrbnih mavric pred zatonom stoletja – Literarne igre s strahom*, ki je leta 1994 izshel v *Knjižhevni listih* ljubljanskega Dela in bil ponatisnjen v reviji SRP (sht. 29 / 30, 1999), sem podal globljo definicijo grozljive literature. Poleg tega sem napisal vech grozljivih tekstov. Moj kratki roman *Doktor smrti* je na primer pred leti kot podlistek izhajal v trzhashkem *Novem listu*, elementi grozljivega pa se pojavijo poleg tega tudi v moji prvi knjigi sedmih pripovedi *Blodnjak* in v razlichnih poznejshih slovenskih in nemshkih prozih in pesnishkih delih.

Osnovne elemente, iz katerih je narejena dobra grozljivka, bi lahko odkrili zhe v klasični grozljivi literaturi. Ruski pisatelj ukrajinskega rodu Nikolaj Gogolj je »izgubo realnih tal pod nogami« prefinjeno dramatiziral in radikaliziral. Groteskno in patoloshko v njegovih romanih in novelah opozarja na nestabilna stanja v družhbi,

na splošno ogroženost posameznikov. Njegova krajša teksta *Urobeni trg* in *Izgubljena listina* s stopnjevanjem grozljivih motivov poudarjata psihotično nerazpoložjenje in misteriozne nevarnosti, ki dolete vsakega, ki je nepreviden, in bi lahko veljala za vzorčni model dobro napisane grozljivke. Kljub temu verjetno kakega zavezujočega pravila za oblikovanje grozljive literature ni. Vsaka avtorica in avtor se morata tematiki približati na izviren pa tudi subtilno intuitiven način popolnoma samostojno in s takim pristopom oblikovati lastno avtopoetiko literarne groze.

Vzpon grozljivega romana, ki se je razvil v zacetku druge polovice 18. stoletja, je vznemiril bralce z opisi temnih pokrajin, kjer v gradovih s podzemskimi hodniki strashijo vampirji in duhovi umrlih. Zlasti Američan Edgar Allan Poe in Nemec E. T. A. Hoffmann sta si zhe v 19. stoletju pridobila chastno mesto v Panteonu literarnih grozljivk. Dejstvo je, da sta skupaj z njunim enakovrednim naslednikom Howardom Philipsom Lovecraftom (zhivel je med letoma 1890 – 1937) sprožila plaz zgodb s področja strahu. Zdi se, da je bil zhanr zelo priljubljen v meshchanskih krogih 19. stoletja in v prvi polovici 20. stoletja. Sicer pa pesimizem omenjene trojice ni naletel vedno na navdushenje. Mnogi so ga odklonili iz filozofskih, verskih ali političnih razlogov. Razumljivo je tudi, da »dekadentne« grozljivke niso bile v skladu z optimistično naravnanoostjo komunističnega obdobja z optimističnim pogledom v »boljšo« prihodnost, zaradi občasnega nagnjenja k parapsihološkemu okultizmu pa so naletele tudi na odklon pravovernih vernikov in cerkvenih krogov.

Slovenci smo trendom, ki so na mednarodnem področju, v Ameriki, Veliki Britaniji, Franciji in Nemčiji, ustvarili shiršo plast ljubiteljev in bralcev grozljivk, sledili zelo površno in brez pravega zanimanja, tako da je zhanr, kot izgleda, do danes pri nas obtical le v zametkih in na obrobju, cheprav ponuja napeto branje in je izziv za domishljijo pa tudi za razpravljanje o ugankah bivanja v naročju chudno nedoumljivega, skrivnostno grozljivega vesolja.

V aktualnem sedanjem trenutku lahko v ospredje postavimo niz knjig s področja strahu, ki jih je napisal Stephen King. Je veshch pisec grozljivih zgodb v vchasih k trivialnosti se nagibajochem duktusu, a z bleshchecho mochjo krizhanja klasichnega horrorja in fantastike z realno grozljivostjo iz praktichnega zhivljenja. King je spreten amerishki izdelovalec literarno uspehne grozljivosti za shiršo potroshnjo. Posega k različnim modnim nadomestilom za resnichno religioznost. Med drugim ponuja vpogled v indijansko magijo, opisuje vrachanje mrtvih med zhive, poroča o zaklinjanju urokov in chashchenju sil plodnosti pri pradavnih plemenih. V noveli *The Dead Zone* razkriva grozljive sile prekognicije, v usodni noveli *Otrok iz ognja* pa raziskuje skrivnosti tako imenovane piromantije.

Vsekakor so lahko dobro predstavljeni obchutki groze in strahu vedno aktualni. Roger Caillois trdi v knjigi *Anthologie du fantastique*, ki je izshla leta 1958, da sta fantastichnost in grozljivost tudi v družbenem in politichnem zhivljenju stalno prisotni, ker razodevata »shkandal, razpoko, skorajda neznosen vdor slabega v realni svet«. Fantastichnost zato ni uspavanje in kompromis, temvech subverzivna kritika družbe, nepravilnih zhivljenskih navad in nedonoshenega svetovnega ustroja.

Za zgodovinski spomin

Branko J. Hribovšek

»NAJBOLJ NEVARNA KNJIGA«

(Tacitova Germanija od Rimskega imperija do Tretjega rajha) ¹

C. B. Krebs: A MOST DANGEROUS BOOK

(Tacitus's Germania from the Roman Empire to the Third Reich) ^[1]

(I)

Nekoch, v dobrih starih chasih, so alkimisti poskušali spremeniti svinec v zlato, krivoverci in charovnice so bili na grmadah zhivi sezhižani in kogar ni pobrala kuga, je uzhižal z bozhjo voljo in blagoslovom v ropu, uboju in posilstvu, kot storilec ali kot zhrtev ali pa oboje.

Dandanes smo v tem mnogo bolj uchinkoviti.

... *fateor – magnam esse humani generis imbecillitatem ...* (G. F. Poggio Bracciolini) ^[2]

The secret to creativity is knowing how to hide your sources ... (Albert Einstein)

Da, to boste potrdili, ko boste brali prichujochi spis. V vsakem primeru zahteva opredelitev za mene ali proti meni. Moj namen ni napisati oceno te knjige ali pa na kratko ponoviti njeno vsebino. Moj skromni namen je opozoriti na neka druga dejstva, ki zadevajo Tacitovo knjigo *Germanija*. Poudarek bo na tistih dejstvih, ki jih she vedno glasno oznanjajo, in na drugih, ki naj bi ostala skrita ali pa jih napachno predstavljajo. Ta dejstva so razumljiva tudi nestrokovnjaku. Kljub temu ne trdim, da sem vsemu temu kos niti da bom to naredil popolno.

Krebs je knjigo zelo dobro napisal. Zgodba in nachin pripovedi od zacetka do konca ne pogreshata napetosti. Vsebinsko je izchrpno podprl z referencami, viri in literaturo. Kjer to ni bilo mogoche, je to nadomestil z zelo verjetnimi, dobro povezanimi, prebrisanimi in domiselnimi vlozhki. Krebs sam pravi (str. 77):

... *Toda dokazila so borna in žmotna, in žopet to, kar se ždi verjetno, mora biti nadomestilo za tisto, kar je žnano kot dejstvo ...*

Bolje bi bilo rechi: za tisto, kar ni znano kot dejstvo ...

Krebs zakljuchi svojo knjigo z besedami (str. 250):

... *Konchno rimski zgodovinar Tacit ni napisal najbolj nevarne knjige; njegovi bralci so jo naredili ža tako.*

Zelo res, vse je odvisno od stalishcha.

Naslov je skoraj nesmiseln kljub nedolochnemu chlenu »a« na zacetku. Ena najbolj nevarnih knjig, ki so sploh bile napisane, je gotovo *Biblija* z vsemi njenimi derivati. She dandanes bistveno vpliva tako na politiko kot na vsakdanje zhivljenje

milijonov. Prav v tem trenutku muchijo, ubijajo in zapirajo ljudi ne glede na njihovo starost in spol, neposredno ali pa posredno opravičeno z *Biblijo* ali z njenimi izpeljavami.

Krebs je knjigo napisal za Zahod, zato je nesmiseln, bombastichen naslov obvezen kot vaba za oko in knjiga naj bi se dobro prodajala.

Zhe od zacetka pisane besede so bili nekateri rokopisi, kasneje pa določene knjige oznachene kot nevarne in so jih zato unichevali; tako vse druge »biblije« razen te, ki je priznana kot *Sveto pismo*, unichili pa niso tudi *Germanije*.

Zgodba v Krebsovi knjigi zachenja z Rimskim imperijem, nadaljuje s Tacitom in njegovo dobo ter nato z »odkritjem« njegove *Germanije*, temu pa sledi obrazlozHITEV, zakaj naj bi bila *Germanija* postala tako nevarna.

Bistvo odgovora, ki ga je Krebs podal v svoji knjigi, je resnichen primer, opisan brez velike filozofske razprave, ki pa jasno pokazhe, kako lahko neka misel ali pojmovanje, resnichno ali izmishljeno, uporabljeno ali zlorabljeno za dosego določenega namena, vpliva na ljudi, da naredijo najbolj nezaslishana dejanja.

Krebs zastavlja namen svoje knjige kot intelektualno epidemiologijo (str. 23):

... Virus Germanije, ki je bil uvozen v poznem petnajstem stoletju iz Italije ... je napredoval v sistemsko okuzhbbo, ki je imela svoj vrhunec v veliki krizi dvajsetega stoletja ...

Da bi napisali intelektualno epidemiologijo, to pomeni obiskati bolnike in raziskati razlicne zgodovinske in kulturne miselne povezave, v katerih je ta nestrupen, toda shkodljiv spis igral svojo vlogo ...

Opisuje zelo natanchno uporabo in zlorabo *Germanije* – od Rimskega imperija ali, bolje recheno, od verjetnega »Tacita« iz 15. stoletja prek reformacije vse do nacistov, Hitlerja, pa Heinricha Bölla in dejansko do profesorja Krebsa samega.

Krebs o *Germaniji* na splošno pravi (str. 20):

... Tacitovo delo je dobilo tako velik vpliv skozi tako veliko chasovno dobo – vsega 450 let – ker je bila »Germanija (tj. Nemchija – op. B. H.)« v mnogih stoletjih samo plod domishljije ...

Samo zato ali pa najmanj zato – je res to glavni razlog?

Zelo kratek povzetek vloge *Germanije* sta podala R. Monaldi in F. Sorti v svojem romanu *I dubbi di Salai* (str. 345):^[3]

... Morbidna ideoloshka perspektiva, ki je od zacetkov pa do Hitlerja storila vse, da bi razpnela vojno in vse ostalo, kar je iz tega sledilo, ni bila plod nenadnega plamena kolektivne morilske norosti niti zhgoche nemsbke frustracije iz dobe po Versaillesu, temvech vechstoletne propagande, s katero je bil strup prezira in suma proti vsem, kar ni nemsbko, polagoma in potihho vbrizgavan v vene celotnega nemsbkega naroda ...

Da, toda ne gre le za to – dostopnost za rasistichno miselnost je prisotna povsod. Spomnite se znanih, skoraj vsakdanjih pripomb, kot so: le kako se je mogla ali mogel porochiti, biti prijatelj ali pa se druzhiti s to ali ono osebo, ki je takega ali drugachnega porekla, narodnosti, vere, izobrazbe, poklica, barve, ali pa, ker je zgolj iz druge vasi? ... Pravzaprav so na zacetku ravno tovrstni odzivi!

Za shtevilne Američane ostaja Nemčija skrajna podoba zla, zastrashujoch opomin ranljivosti civilizacije. (Deidre Berger)

Hitler je bil »žrvalo podzavesti vsakega Nemca ... zvochnik, ki ojačuje neslišno shepetanje nemške duše«. (Carl Jung) ^[4]

Resnično, ni bila *Germanija* vzrok za razvoj nemškega in avstrijskega nacizma in rasizma. Bila je samo v pravem smislu (pravzaprav ne samo, ampak na splošno) produkt zahodne, z vidika posebno evropskih narodov, predvsem nemške miselnosti. Ta način mishljenja – domishljivost, objestnost, vechvrednost v vsem – je bil in je še prisoten, mogoče ne vech prevladujoče in morda ne vech pri vechini, tudi pri Francozih, Britancih in Američanih, da ne omenjamo Holandcev, Belgijcev, Dancev, Italijanov, Shpancev in Portugalcev. Znachilen je za vse, ki tvorijo »pravo jedro narodov«, za vse, ki se širokoustijo kot nosilci zahodne kulture in ki kazhejo s prstom na Nemce. Tak odnos do drugih ljudstev so imeli tudi stari Grki in Rimljani.

Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

Ponavadi se jih je samo nekaj drznilo nagovoriti na tako nizkoten zločin, vech voljno storiti, vsi pa so ga dopustili. (Tacit)

Ali naj omenjam kolonije, pretekle in sedanje vojne s spremljajočo propagando, izvoz »demokracije«, podporo »borcem za svobodo« proti »tlachiteljem«, vojno proti »terorizmu«, »zashchito chlovekovih pravic«, »pomoch« za »spremembo rezhima«? Prisluhnite pozorno danashnjim novicam!

V starem imperiju:

Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus imperium; atque, ubi solitudinem faciunt, pacem appellant. (Tacit)

V »imperiju«, ki bi hotel to biti:

Bombardiranje, pokol in muchenje napachno imenujejo osvoboditev, povzrocheno opustoshenje proglašbajo za mir. (prosto po Tacitu)

Tako so vzgojene, da mislijo, da imajo zhe po rojstvu pravico vse to pocheti – te male, brezimne, zlorabljene, zavedene, uporabljive zahodne ovchice (»sheeple from the street«), toda vodilo so le moch, pohlep in pozhreshnost njihovih »elit«, ki imajo mnozhice za potroshnike in za potroshnishko blago.

Germaniji podobno zavajanje je to doseglo z gesli: mi smo izvoljeni in izjemni, mi smo rojeni za voditelje chloveshtva, mi z najvishjo kulturo in znanostjo; drugi ne marajo nashega plemenitega nachina zhivljenja, zhiveti hochejo na nash rachun in nam zavidajo, mi smo zanje Indija Koromandija, hochejo del »nashega« kolacha; ta dezinformacija doseže vishek z slaboumnimi »apps« Niala Fergussona v delu *The West and the Rest*. ^[5]

V starem imperiju:

Idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset. (Tacit)

V »imperiju«, ki bi hotel to biti:

Iz neznanja so imenovali demokracijo to, kar je bilo del njihovega suzhenjstva. (prosto po Tacitu)

Nemci niso nikdar v zgodovini povsem jasno pripadali Zahodu. V trenutku, ko je Nemčija postala nasprotnik v prvi in drugi svetovni vojni, je z zahodnega vidika prenehala pripadati Zahodu. Zahod jo je demoniziral, kakor danes demonizira, morda ne povsem enako, Rusijo in Kitajsko, skoraj gotovo pa kot islamiste.

Toda prav ta Zahod enachi Nemce največ z njihovimi grehi v drugi svetovni vojni. Bilo je jasno: poleg svojih grehov so zagrešili tudi določeno ideologijo na osnovi *Germanije*, jo »znanstveno« razširili, jo postavili v zgodovinski in filozofski okvir s Spenglerjevim delom, ^[6] z namenom namen zgraditi *Das Dritte Reich* s svetovnim glavnim mestom Germanijo. Italijanski fashisti niso bili veliko boljshi; bili so le manj dosledni, ko so hoteli na svoj način znova ozhiviti Rimski imperij.

Dejstvo je, da ima vsak vechji zahodni narod v kleti svoje nove in stare zgodovine prav toliko zhrtev, kot jih imajo Nemci. Niso sicer industrializirali umora, so ga pa legalizirali in avtomatizirali. Bil je in je avtomatično legalen, che ga je bil storil zahodnjak na nekem nezahodnjaku (primere imamo tudi v danashnjih novicah).

Združbene države in Velika Britanija lahko govorita angleshko, toda bolj, kot se zavedata, mislita nembshko. (Peter Watson) ^[4]

Zli duh mochi, pohlepa in pozhreshnosti je nashel v Tacitovi *Germaniji* prav to miselnost, kot jo je nashel v (zlo?)rabi *Svetega pisma, Tore, Korana, Kapitala* ... ali kateregakoli drugega dela, ki buri in obvladuje chloveshka chustva z namenom, da nashčuva ljudi drugega proti drugemu – v propad za vechino in z dobichkom za nekatere.

Zhe kratek pregled pripomb h Krebsovi knjigi, objavljenih na spletu, pokazhe, da vsebina *Germanije* she vedno povzrocha veliko razburjanja. Kakor nekoch je tudi danes *Germanija* prisotna, che ne očitno, pa vsaj pritajeno.

NAJBOLJ NEVARNA DEJSTVA ZA NAJBOLJ NEVARNO KNJIGO

Kakor je bilo pričakovati, teh dejstev Krebs seveda sploh ni omenil v svoji knjigi. Toda ta dejstva niso le nevarna za *Germanijo*, temvech so pravzaprav najbolj zanimiva dejstva v zvezi s to knjigo.

Preden nadaljujem, naj naredim majhno stranpot.

V zahodni znanstveni in manj znanstveni literaturi, v razlichnih objavah, je izpushchanje referenc, citatov ali pa priznanj »nedomachim« delom – na primer vzhodnoevropskim, kitajskim itd. – skoraj pravilo, she posebno, che je v tej tuji vsebini nekaj resnichno novega. Ponavadi take tuje prispevke zahodne revije takoj zavrnejo ali pa jih leta dolgo ne objavijo ter jih po možnosti plagirajo in objavijo pod za zahod »kosher« imenom. Obichajni izgovor je: Tudi mi smo raziskovali na tem področju in nismo vedeli, da enako dela zhe kdo drug. Tak izgovor

uporabijo tudi glede objave dejstev, ki so bila zhe prej objavljena kje na Vzhodu – s pripombo, da jim zadevna tuja literatura takrat ni pach bila dostopna.

Tudi z strokovnim pregledom pred objavo so tezhave. Delo, ki ni v skladu z mnenjem dolochenega strokovnjaka (»peer's opinion«), pogosto ne bo objavljeno. Tako nekaj novega, kar nasprotuje uradnemu »preprichanju«, strokovnjaki neradi sprejmejo, saj so potrjeni in priznani eksperti na svojem področju; inovativno delo bo torej zavrzheno, saj res obstaja tudi dolochen »odpad«, kakor to lahko potrdi vsakdo iz znanstvenih krogov.

Kraja znanstvenega dela in zamolchanje reference iz izvirnika drugega avtorja, celo v isti znanstveni ustanovi, ni nuch nenavadnega. Tak primer je slavna »Einsteinova« enachba, ki je bila postavljena in objavljena pred Einsteinovo objavo,^[7] v kateri je bila sploh brez ustreznih referenc. Na srecho so taki plagiati in ponaredbe v tehničnih in naravoslovnih vedah prej ali slej razkriti, ker preprosto ne morejo ostati skriti zhe po sami naravi stvari.

Najhujše so okolishchine v religiji imenovani filozofija, v zgodovini in delno v jezikoslovju; pri tem prvi dve pravzaprav nista znanosti, marvech sta obliki verovanja, jezikoslovje pa je prikrito temu zelo blizu.

Za nekaj, kar je bilo sprejeto kot »vsesplošna« resnica, cheprav v davni preteklosti, ne zadostujejo she tako očitna nasprotna dejstva, da bi lahko spremenili to »vero«. Nosilce »krivoverstva« dopushchajo kot sekto, v zgodovini in jezikoslovju jih praviloma spregledajo – oni so bili in bodo zmeraj »totgeschwiegen – mrtvo zamolchani«, proglašeni za »revizioniste«, »teoretike zarot« ali pa celo za »simpatizerje teroristov«, toda v vsakem primeru ostajajo smrtni sovražniki za ustrezno uradno strokovno skupnost. Z objavo svojih del nedvomno naredijo pravi strokovni samomor.

Dela, ki so splošno sprejeta, so le tista, ki potrjujejo, zaključujejo ali pa dopolnjujejo uradna preprichanja.

Za bralca, ki je morda vsaj malo bolj kot površno seznanjen s Tacitom, je zelo nenavadno, da so nekatera bistvena dejstva glede Tacita skoraj v vseh objavah, ki se nanashajo na njegova dela, preprosto izpushchena. Tudi Krebs je popolnoma »tacit« o njih. Zelo problematičen je molk o dejstvu, da so bila Tacitova *Germanija* in ostala njegova dela vechkrat oznachena kot lazhna ali kot ponaredek, najpogosteje, da jih je napisal »Tacit« v 15. stoletju, ter da za te trditve obstojajo prav razumni dokazi.

Prvi bistveni problem glede izvirnosti Tacitovih del je chas, v katerem so se pojavila – približno 13 stoletij potem, ko naj bi bila napisana. Pred tem ni nobene verodostojne reference o tako imenovanih »Tacitovih« delih in tudi obstoj pisca »Tacita« samega je vprashljiv.

Ta problem je problem vechine klasičnih rokopisov, ki naj bi bili napisani v Rimskem imperiju.

Zelo pogosto jih navajajo, toda redkokdo vprasha, kdo jih je nashel in kje so »izvirniki«, iz katerih so bili prepisani. Cheprav bi morda bili tudi izvirni, je

redkokdaj jasno, kaj je bilo dodano, kaj je bilo izpushcheno iz njihove vsebine in zakaj. Samo peshchica je ljudi, v renesansi imenovanih »humanistov«, ki so »odkrili izvirnike«, nihče drug ni videl vechine antichnih rokopisov, ker so praviloma »izgubljeni«.

Izvirne rokopise te starosti lahko odpremo ali pa razvijemo le z uporabo visoke tehnologije kljub temu, da so bili mogoče ves chas popolnoma zashchiteni, kot na primer Kumranski zvitki, da ne omenjamo problemov z razbiranjem poshkodovanih delov. Nesmiselno je mnenje, da so se izvirniki ohranili v srednjeveshkih samostanih, ki so bili zgrajeni nekaj stoletij kasneje, kot naj bi bili rokopisi napisani. Poročila govore, da so rokopise odkrivali v najbolj zakotnih prostorih, kjer je bilo preprosto popolnoma nemogoče, da bi rokopisi fizichno ostali ohranjeni celo le nekaj desetletij.

Potrebno je razlozhit, kako so ta dela lahko ostala ohranjena. Izvirni bi bili lahko le prepisi, che bi bila sama dela izvirna. Toda kdo jih je prepisal in zakaj so njihovi »izvirni prepisi« izgubljeni, zakaj so bila dela do njihovega »odkritja« neznana ali se vsaj nihče ni menil zanje?

Naslednje vprasanje zadeva verodostojnost vsebine starih del, posebno che obstaja sum, da niso izvirna.

Dokazi za izvirnost Tacitovih del naj bi bile redke in ne prav jasne reference v delih Jordanesa, Ammiana Marcellina itd. To sodi v chas ob koncu Rimskega imperija. Pri tem pa je edina napaka to, da so ta dela odkrili isti osumljenci za ponoredke kakor tista, katerih izvirnost naj bi bila dokazana, in tako vse to seveda niso zanesljivi dokazi.

... Nesmrtnost posameznika je pogosto kupljena z brezimmnostjo mnogih ... Podobe jih kazhejo sklonjene chez njihove poshevne mize, ko spretno vibtijo svoja pisalna peresa – in lahko dodamo, da so z lepopisno prizadevnostjo dopolnjevali to, kar jim je manjkalo glede jezikoslovne sposobnosti ... Med zidovi knjizhnice in shole je bilo vedno glasneje slishati praskanje pergamentov ...

Tako Krebs (str. 62) nazorno opisuje menishke pisarje iz Fulde (mesto v nemshki dezveli Hessen) v chasu bajeslovnega cesarja Karla Velikega; bralec ima vtis, da verjetno pravkar prepisujejo *Germanijo* ... (prav zavidljivo je tako slikovito leporechje, ki dokazuje prizadevnega *studiosusa*).

Tako naj bi iz Karlovega chasa izvirala naslednja referenca: obichajno porochilo, da je Rudolf iz Fulde (800? - 865), ki naj bi bil poleg Meginharda (tudi: Eginhard) pisec t. i. *Fuldskih letopison*,^[8] v pripovedi *Translatio sancti Alexandri* (str. 29)^[9] skoraj dobesedno prepisal opis Germanov iz *Germanije*, pri chemer je le zamenjal slovnični chas in opis prilagodil poganskim Saksoncem ... Dokaz naj bi bila njegova omemba Tacita v *Fuldskih letopisih* (Ann. Fuld. Pars II; Fuldenses, leto 852).

Ta omemba je očitno vstavljena – nekako se ne sklada z ostalo vsebino, stojech osamljena v celotnih *Fuldskih letopisih*.

Obstaja pa le prepis *Fuldskih letopisov*, izvirnik je »izgubljen«. Rokopis z naslovom *Translatio sancti Alexandri*, ki naj bi bil izvirnik, so kupili od nekega Shvicarja z imenom dr. Huber leta 1735 za kraljevo knjizhnico v Hannoveru.^[10] V Shvici je ime Huber tako pogosto kot na angleškem Smith ali pa Brown. To naj bi tudi bil rokopis iz knjizhnice Bibliotheca Federici Pacii, ki je bil oglašen za prodajo v Leipzigu leta 1734 ...

Najprej so pripisali rokopis 11. stoletju, kasneje pa je bil oznachen kot »*unverkennbar*« (nezmotljivo) iz 9. stoletja ... Toda ta rokopis, che je izviren, je bil zagotovo znan v Rimu, saj gre za porochilo o prevozu relikvije, ki naj bi ga odobril papezh Leo; drugi nemshki spisi (Thietmarjev, Adamov, Helmholdov, Rudolfov, Saxov...) pa verjetno tam sploh niso bili znani.

Kakor so ugotovili pri zbirki *Monumenta Germanie Historica*, da je bilo približno dvajset tisoč srednjeveshkih rokopisov,^[11] ki naj bi bili napisani pred 11. stoletjem, v resnici napisanih v 11. stoletju in kasneje, tako je vprashljiva tudi izvinnost *Fuldskih letopisov*. Kasnejshi kronisti, kot so Thietmar iz Merseburga (975 - 1018),^[12] Helmold iz Bosaua (1125 - 1177),^[13] Adam iz Bremna (1050? - 1081?),^[14] Saxo Grammaticus (1150 - 1220?)^[15] in drugi, so bili resnično zhiveche osebe in nobeden od njih ni dal niti najmanjshega namiga, da bi kadarkoli kaj slishali o Tacitu – vsi pa so bili zelo verjetno seznanjeni z *Fuldskimi letopisi*, ker so jih verjetno tudi uporabili, ko so omenjali dogodke iz Karlove dobe.

Tako ostane le konchna ugotovitev, da je »Tacit« prepisal iz spisa *Translatio sancti Alexandri*, che je ta resnično izviren, *in vice versa* verjetno samo po 15. stoletju.

Na stotine, ako ne na tisoche avtorjev je po 15. stoletju navajalo Tacita, toda le nekaj je znanstvenikov, zgodovinarjev in jezikoslovcev, ki so kritično razchlenili vsebino in latinshchino spisov z naslovi *Historiae*, *Annales*, *Agricola*, *Germania* itd. Med temi redkimi so John Wilson Ross,^[16] Polydore Hochart^[17] in Leo Wiener^[18] (tudi oni so zahodnjaki; ta namig velja v izogib sumu o njihovi pristranosti).

Pravzaprav gre za reference v zvezi z njimi in njihovimi deli; navedbe iz njih so skoraj povsem prenehale. Celo pokojnega profesorja Lea Wienerja s Harvardske univerze, svojega starejshega kolega, profesor Krebs sploh ni omenil. Toda prav profesor Wiener je bil resnični strokovnjak za jezik in vsebine klasichnih spisov; poleg drugih klasichnih del je natanchno analiziral tudi *Germanijo* in ugotovil, da je – ponaredek.

... *Skrajna brezzyrednost Germanije je očitna, dalech od vsake možnosti zagovora ...* (Leo Wiener; str. 299).^[18]

Vendar se bolj razgledan bralec ne more znebiti vtisa, da se tudi Krebs tega zaveda in da so vsa ta zamolchanja namerna. Kakor Wiener se tudi on precej obshirno ukvarja s t. i. »germanskim bojnim krikom« (*baritus* ali *barditus*) in z imeni germanskih charovnic, ki so del Wienerjevih dokazov za *Germanijo* kot ponaredek; zdi se, kot bi Krebs s tem skushal »razkrinkati« Wienerja. O tem vech kasneje.

Toda Krebsu se ni treba boriti za kariero, za existenco, tudi mu ni treba prikrivati plagiata, čeprav so sicer mnogi pisali o istem predmetu. Mogoče Krebs ta kritična dela nasploh ocenjuje kot nepomembna. Vendar njegov odnos niti ni pomemben, saj je pach tak, kot pri vechini zgodovinarjev. Bistveno je, da so bila dela redkih kritičnih znanstvenikov zmeraj sistematično »totgeschwiegen«; v primeru *Germanije* to velja za vechino nemških ter tudi drugih zgodovinarjev in jezikoslovcev.

Che bi vsa ta kritična dela omenjali in obenem podajali nasprotno razloge ali pa bi jih preprosto oznachili kot nichvredna, bi to bilo dokaj obichajno, saj se znanstveniki lahko strinjajo ali so proti, njihovi razlogi so lahko sprejeti ali pa ne, za koga so lahko zanimivi, za drugega ne. Toda dosledno in popolno zamolchanje je dejstvo, ki zelo »smrdi«. To pa pravzaprav tudi potrjuje, da je izvirnost »Tacitovih« del resnično problematična. Tisti, ki so to dejstvo zamolchali, verjetno niso nashli razlogov za ali proti, zato je bil njihov molk edini nachin, da se izognejo razkrivanju shibkosti lastnih del ali priznanju lastnih zmot. Toda vse to so pravzaprav dejansko najmanj vazhni razlogi.

Priznati je namrech treba, da si je Krebs zelo prizadeval, da bi dokazal, kolikor je pach mogel, izvirnost *Germanije*, pa čeprav ni niti omenil možnosti za nasprotno mnenje.

Kot je razvidno tudi po podatkih iz spleta, močna chustvena naklonjenost do Tacitovih del onemogocha, da bi bila neodvisno analizirana. V ozadju je obchutna verska pristranost za in proti v zvezi z zgodnjim krshchanstvom, posebej to velja za *Anale*, ter močna rasisitična pristranost zlasti glede *Germanije*.

Pred nekaj leti sem nagovoril nekega zelo uglednega znanstvenika, ki se je v nekaterih svojih delih močno naslanjal na »Tacita«, posebej na *Germanijo*. Vprashal sem ga, kaj misli o izjavah, da so »Tacitovi« spisi mogoče ponaredki. Odgovoril mi je, da o tem ni she nikoli nich slisal.

Iskreno povedano, sem se razjezil. Ne vem, ali ga je sploh zanimal stik z menoj, toda jaz ga nisem nikoli vech ogovoril. Nemogocha se je obshirno in v globino ukvarjati s Tacitom in ne naleteti na pomiselke o izvirnosti.

Toda kasneje sem spoznal, da je pach moral odločno zanikati; preprosto priznanje bi zanj pomenilo strokovni samomor, ker je deloval predvsem na nemshko govorechih podrochjih. Ali pa je morda imel isti namen kot drugi: biti »tacit« o tej zadevi ...

Ob prebiranju nemških zgodovinarjev je očitno, da se tudi sami zavedajo tega problema. Tacita navajajo zelo pogosto, toda neredko z opombo: Tudi ta in ta kronist je moral biti seznanjen z njegovimi deli, čeprav jih sploh ni omenil ... V vsakem delu, v katerem je omenjen Tacit, so »tacit« uporabljeni razlogi, misli in navedbe, ki naj bi razveljavili sleherno kritiko izvirnosti. Praviloma »odkritelja« *Germanije* oznachujejo kot jezikovno in sporochilno popolnoma nesposobnega, problem je le, da je ta nesposobnezh od zgodovinarja do zgodovinarja nekdo drug (sicer pa moj namen ni, da bi ponavljal zhe dovolj znana dejstva).

FAZ (Frankfurter allgemeine Zeitung),^[19] eden najpomembnejših nemških časopisov, je v svoji oceni romana *I dubbi di Salai* (gre za zgodbo o Salaju, posinovljencu Leonarda da Vinci), ki sta ga napisala R. Monaldi in F. Sorti kot pripoved v Boccacciovem stilu, posredoval pojasnilo:

... Wer am Riesenbau der antiken Philologie rüttelte, ob der Brite John Wilson Ross und der Franzose Polydore Hochart im neunzehnten oder Harvard-Professor Leo Wiener im zwanzigsten Jahrhundert, wurde totgeschwiegen.

Und was wäre, wenn sich das ganze Opus als grandiose Fälschung erwiese? Wenn kein Tacitus dieses Büchlein über eine Unzahl von versumpften Stämmen mit merkwürdigen Gebräuchen geschrieben hätte? Wenn es sich um einen Betrug schlauer, geschäftstüchtiger Fälscher aus dem fünfzehnten Jahrhundert handelte, die mit ihrem getürkten Fund die Nachfrage nach antiken Texten ebenso befriedigten wie die Sehnsucht, irgendetwas Vorzeitliches über Europas neue Wirtschaftsmacht nördlich der Alpen zu erfahren?

Ein ganzes Wissenschaftsgebäude würde einstürzen, Lehrstühle würden wackeln, Editionen der Lächerlichkeit preisgegeben. Und noch bestürzender: Die mächtige, unselige Lehre von germanischem Volkstum und deutscher Wesensart würde sich als schlechter Treppwitz herausstellen, als Missverständnis von Anfang an.

In Allan A. Lund, avtor knjige *Die ersten Germanen* ^[20] (str. 30; moj poudarek), pravi:

*... Erwähnenswert bleibt aber heute noch der Versuch des bissigen Freiburger Germania – Kommentators Anton Baumstark (1800-1876) in den sechziger Jahren vorigen Jahrhunderts, die »Germania« des Tacitus als **fingierte Geschichte zu interpretieren**. Dieser sehr gute und originale Interpretationsansatz wurde in der folgenden Zeit fast völlig ignoriert.*

Vendarle se je med tisoči v nemško govorečih dezhelah nashel nekdo, ki je javno izrazil dvom o *Germaniji*, cheprav omemba njegove »Bissigkeit« (ujedljivosti) nekako omili ostrino izjave.

To gotovo niso vsi razlogi za molk – razlogi, da bi bili »tacit«. Omenili smo zhe strokovni samomor, ki ga stori vsakdo, ki odstopa od »splošne resnice« ali od uradnega nauka. Narodnostno istovetnost dolochata zgodovina in jezik, odpraviti zgodovino pa pomeni rop narodne istovetnosti – in nich ni bolj groznega za faustovsko dusho, kakor ponarediti njeno laskavo zgodovino in jo potem razveljaviti. She huje: ponaredek naj bi zagreshila felahovska dusha, ki je del manjvrednih obarvanih (pod)ljudi; tako je namrech juzhnjake, Mediterance in Slovane oznachil Oswald Spengler (Band II)^[6]

To bi bili bolj ali manj osebni, faustovski dushi lastni razlogi, toda obstajajo she bolj splošni razlogi. Ti pa se nanashajo na manj omenjane dele *Germanije*. Pravzaprav gre bolj za razlage teh delov, ki jih komentatorji vechinoma niso »predelali«. Ti deli obsegajo opis germanskega porekla, popis germanskih plemen in njihovih plemenskih podrochij.

O GERMANIJI BOLJ ALI MANJ URADNO

Obstoja ponarejevalcev »klasichnih, antichnih« del Krebs pravzaprav ni zamolchal (»verschwiegen«) (str. 99):

... Med ponarejevalci ni bil nobeden vechji kot Annius iz Viterba (1432-1502) ...

Annus je izdelal nemshko genealogijo tako, da je zachel z Noetom; pri tem je uporabil »Tacitovega« *Tuysca in Mannusa*. Krebs (str. 104; moj poudarek) razlaga:

*... Vechina bralcev je zavrgla svoj sum glede Annusovih del zaradi njihove zapeljive vsebine, predstavljene navidezno trezno, in zaradi izdajateljevega strokovnega prevzema jezikoslovnih standardov. Toda predvsem je bilo domoljubno navdusbenje tisto, kar jih je vodilo – Nemce, Francoze, Italijane, Shpance in Nizozemce – da omenjajo Berosusa tam, kjer bi morali omeniti njegovega izdajalca in razlagalca Anniusa. **Lahkovernost je povzročila verodostojnost.***

Enako lahko rechemo tudi o *Germaniji* – z zamenjavo le nekaj imen.

Krebs v uvodu k svojemu delu (str. 25) pishe:

... Neuspeh pri iskanju pergamenta simbolizira varljivi opis stare »Germanije«: utopija, beseda, ki dobesedno pomeni »nikjer«. Germanija ni porochilo: Tacit najbolj verjetno ni bil nikdar na bregovih Rena. Svoje delo je napisal po virih iz starejsih grshkih in rimskih etnografskih piscev, z enim ochesom na rimskih zadevah in le z bezhnim pogledom proti severni resnichnosti. Ta spis, ki naj bi imel poslanstvo, da določa nemshki narodni znachaj, je bil izmishljeni rimski prikaz chloveshkih vrednot in politichna izjava.

To je nedvomno ena od globljih zgodovinskih ironij.

In sploh ni edina, niti v primeru *Germanije*.

Krebsova knjiga navidezno v nobenem primeru ne zagovarja »Tacitove« *Germanije* niti ne opeva edinstvenih in pogumnih Germanov. Vendar pa kljub vsemu pomanjkanju dokazov predstavlja *Germanijo* kot izvirno delo iz dobe Rimskega imperija. Izvirno, kakor da bi ga bil napisal Tacit, zgodovinar, ki naj bi ga omenil Plinij mlajshi, toda ne izvirno tudi, kar zadeva vsebino in opise.

Zanimivo je, da je *Germanija* imela, izvirna ali pa ne, zhe od zacetka svojega obstoja, politichno nalogo ali pomen. Tacit, kot recheno, naj bi prepisal njeno vsebino iz drugih virov z določenim in verjetnim namenom v interesu politike svojega dobe (Krebs, str. 43):

... (imperator) ... naj bi konchno prechkal Ren in zavzel celotno Germanijo ...

Dalje citirano iz raznih delov, ne v izvirnem sosledju kakor zgoraj (str. 44):

... Germane kot enotno ljudstvo, ki zhivijo v Germaniji, je izumil Cesar: Namensko je prezrl germanske naselbine zachodno od Rena, da bi dolochil Germanijo kot teritorij na njegovem vzhodu, imenujoch prebivalce Germane, kakor da bi ti tvorili politichno skupnost ... .

V tem stavku Krebs, skrito v Cezarjevem dolochilu, navidezno vključno izjavlja, da so Cezarjevi Germani v resnici nemshki naravni predniki. Dejansko pa je bila Cezarjeva oznaka Germanov nekako v smislu: to je Evropa in v Evropi zhivijo Evropejci. Oznaka je bila torej le zemljepisna, ljudje, ki so zhiveli v Germaniji, so bili brez kakršnekoli »etnične pripadnosti« imenovani Germani (gl. Lund).^[20]

Krebs se popolnoma zaveda teh napacnih trditev (str. 19, moji vložki v okl.):

...Toda prav vseeno je, kako so (rimski) Germani definirani, ne moremo jih shteti za prednike danasnjih modernih Germanov (Nemcev) ... Potomci katerih (rimskih) Germanov so potemtakem Nemci (Germani)?

Bila je le »Tacitova« Germanija, ki je Nemcem dala njihovo ime, iz nje so Nemci sprejeli in potrdili svoje ime. Ime Germani je očitno starejshe kot njegova omemba pri Cezarju.

Toda vse dosedanje etimologije so poskušale izvesti to ime iz bolj ali manj izmisljenih ali izumljenih starih germanskih besed in korenov; tako so jasno potrjevale mnenje, da so stari Germani naravni predniki danasnjih Germanov. Najbolj verodostojna, **ne** nemshka nacionalistična etimologija, je podana **tukaj**.^[21]

V Krebsovi knjigi, obchudujoch (str. 45):

... Germanija je odlično stkana pripoved, njen pisec ni bil zachetnik ... Tacit opishe germansko zhivljenje dokaj podrobno ... ta, pogosto zgolj vključena prikrita antiteza med zhivljenjem Rimljanov in zhivljenjem v Germaniji preveva celotno Tacitovo poročilo.

Mogoche Krebs brez omembe imena nasprotuje svojemu starejšemu kolegu profesorju Wienerju (str. 49):

... zato pa s tem ni recheno, da je Germanija popolnoma neuporabna kot zgodovinski vir ...

Krebs tudi ponovno poudarja resnično izvornost Germanije (str. 49):

... Germanijo je napisal Rimljan v Rimu za Rimljane ...

... (Tacit) izrazha simpatijo do njihove (germanske) surove pogumnosti, moralne celovitosti in strastne tezhnje po svobodi. Toda zraven je tudi otozhnost: vseh zazhelenih vrednot ne moresh imeti obenem ...

... Ta (Tacitov) zelo izvorni stil zmede ... Natanchnost v bralcu pogosto izzove osuplost ... On je tezhak pisatelj ...

... Zaradi pesniskhe mochi njegovega jezika so Tacita oznachevali kot enega od redkih velikih rimskih pesnikov, brez dvoma je tudi eden od njihovih najvechjih satirikov ... (str. 55)

»Totgeschwiegene« Ross^[16] gre she dalje in Krebsovo hvalo »Tacitovega« literarnega stila v *Analih* primerja s stilom v Tacitovih *Historijah* (Knjiga II, pog. I, i).^[16]

... Cheprav sem se zadrževal na rezkosti (osornosti) stila in nachina ter na obchasnih netochnostih v slovnici in jeziku avtorja Analov, ne smete domnevati, da ne cenim njegovih

zaslug. V nekaterih odlikah, ki označujejo velikega pisatelja, presega Tacita; kdorkoli, ki ga ne bere v izvorniku, ne more ustrezno dojeti, kako ga njegova moč povzdiguje v resničnega genija ... Njegove splošne misli komajda ohranjamo v prevodu ...

Zastavlja se vprašanje: Kdo je ta čudoviti človek? Če je neznan, ali ga ne moremo odkriti?

To so zelo močni razlogi za branje »Tacitovih« del, posebej *Germanije*. Bralec lahko najde različne latinske izdaje in prevode *Germanije* v razne jezike, ki vsebujejo veliko dobronamernih razlag, te pa po obsegu presegajo obseg *Germanije* skoraj v vsaki izdaji – in to ne le pri nemških piscih (te je analiziral Krebs in jih ne bom navajal), ocharanih z *Germanijo*; na primer Duane K. Stuart (str. xxi):^[22]

*... Od devetnajstega stoletja dalje je lopata arheologov storila plemenito uslugo, ko je odkrivala sledi tevtonske civilizacije vse od kamene dobe. Ta odkritja so spremenila določena dejstva, ki so jih našli v *Germaniji* in jih obširno dopolnila; tudi točnost Tacita je bila potrjena in je naredila silen vtis.*

*V vsakem primeru je *Germanija* bila in mora ostati nujen pripomoček pri naši raziskovalni dejavnosti na tem področju. Prichevanje te knjige se ujema z izkopanimi.*

*Bil je srečen nagib, ki je navedel vodjo intelektualnega zbiranja svoje dobe, nadarjenega predstavnika najvišje omike, da je naslikal te ljudi, zbirave v njihovi deželi gozdov, močvirij in gora, ki so nato nekaj stoletij sledili »zvezdi imperija« na jug in na zabad ter so, ko so rühili stare svetove, gradili poti za nove. V sodobni Nemčiji so si klasični jezikoslovci in strokovnjaki za Germane podali roke pri preučevanju *Germanije* z navdusenjem, ki ni bilo podprto le z raziskovalnim duhom, marveč tudi z domoljubno gorečnostjo. Njihov ponos, da imajo v lasti ta spomenik velike starosti, in zhar njihovega zanimanja zanj bi morali deliti vsi potomci Anglov in Normanov v vseh deželah in podnebjih.*

Tevtonci, in ne le oni, so v *Germaniji* našli predvsem potrdilo za oceno lastne vrednosti, svoje »plemenite rase« in »izjemne« zgodovine, kakor tudi »opravichilo« za svoja dejanja zoper druge, storjena precej bolj zgodaj, kot pa so se seznanili z *Germanijo*.

Z navdusenjem so sprejeli svoje novo ime in umishljeno plemenitost svojih namishljenih prednikov.

Germanija je bila mazilo za tevtonsko, kakor je to Spengler imenoval, faustovsko dusho, ki naj bi jo bili ponizhali tisti, ki naj bi bili nasledniki starih Rimljanov.

Krebs (str. 106) o politichnem stanju v 15. stoletju, tj. v stoletju »odkritja« *Germanije*, ter v zacetku 16. stoletja:

... oropan resnicne mochi, se je imperij (Sveti rimski imperij) sbe naprej soochal z grozbnjami, in to ne le s turshkimi, ko so si Turki prisvajali njegove dezhbele, temvech tudi znotraj meja svojega ozemlja. »Skupna nemshka ochetnjava« je chutila dvoje kril rimskega jarma na svojem vratu. Sveta stolica je vztrajala pri svojih privilegijih, ko je zasedala nemshke cerkvene položbaje po svoji volji in za svoj dobichek – za vse, za kar pastirji skrbijo, so strigli svojo nemshko chredo, je zasikal humanist v chasu, ko je reformacija zachela deliti kerschansko skupnost.

Medtem pa je rimsko pravo veljalo nad nemškimi navadnim pravom in s cesarskim odlokom so ga morali uporabljati znotraj meja imperija ...

Tako latinska omika, juzhnjashka prefinjenost kot severnjashki primitivni, barbarski, surovi način zivljenja sta bila v nasprotju z izdajalskimi mediteranskimi pankrti in s chisto, plemenito in poshteno severnjashko raso ... kakor so se oboji medsebojno ljubeznivo oznachevali.

Krebs, govorec o Tevtoncih (str. 91), pravi:

... Ko so bili Germani rojeni, je bila ježa babica ...

Luter (str. 126) pa piše: *Nezakonita spolnost, podkupovanje, pohlep in propad ... nazaj k zmernosti, celovitosti, skromnosti in poshtenosti ...*

... vse je tam (v Rimu) dovoljeno, samo ne biti poshten chlovek ...

Tako se je *Germanija* pojavila, kakor da bi bila naročena in kakor da bi jo bil izdelal »public relations specialist« – v pravem času na pravem mestu ter s tezhkim in uspešnim vplivom na nadaljnje dogodke.

Ta nemški »kulturni manjvrednostni kompleks« je bil prisoten skozi stoletja do dandanes. Pruski kralj Friderik Veliki ni hotel govoriti nemško – raje je govoril francosko, zanj je bil nemški jezik primeren le za pse. Nemško televizijsko nadaljevanko o rimskem *Limesu* ^[23] so sklenili s trditvijo, da stara germanska kultura ni bila manj vredna od rimske, bila je enako visoka, le različna, Germani pa so Rimljanom tudi pokazali, kje so njihove meje in jih tja pregnali.

Tej reviziji zgodovine sledijo Britanci in Francozi – njihove televizijske nadaljevanke o Keltih, Galcih in Vercingetorixu gredo v isti smeri.

Quod licet Jovi, non licet bovi ...

Toda ne pozabimo: germanski ali zahodni »vechvrednostni kompleks« nasproti Slovanom je prav tako kot nekoch prisoten tudi danes. Vsak slovanski popravek z namenom, da bi pojasnili zgodovino, ki so jo ponaredili nemški in avstrijski zgodovinarji in je splošno sprejeta na Zahodu, je »totgeschwiegen«, zamolčan. Toda ni spregledan; kakor hitro je mogoče, so odkrita domnevna nova dejstva, ki naj bi posredno razveljavila zadevne popravke.

Pri tem pa Zahodnjakom pomagajo naši domachi klecheplazci (v tej luchi so njihova dela seveda povsem brez vrednosti), kajti evropskim »prijateljem« se ni dobro zameriti, in tako sprejemajo zgodovinske lazhi v našem imenu.

Krebs nadaljuje z vplivom *Germanije* (str. 50) takole:

... Rimljani niso nikdar osvojili germanskega ozemlja. Toda tam, kjer so bili legionarji neuspešni, so uspeli pisatelji: Tacitova Germanija bo stoletja dolochala germanski mit ...

... Za mnoge (nemške humaniste) je bila (skupna nemška ocbetnjava) istovetna s Svetim Rimskim Cesarstvom Nemškega Naroda (Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation).

RAZLIČNO O VSEBINI GERMANIJE

Ne le za germanske humaniste, temveč za vsakega Nemca je »Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation« zgodovinsko dejstvo; tako o tem uchijo tudi v sholi. *Germanija* nima vech uradno prednostnega mesta v sholi, toda che zhe ne uporabljajo latinskega »izvirnika«, pa prebirajo nedvomno mogočen poetični prevod izbranega besedila (str. 3):^[24]:

... Selber schliesse ich mich denen an, die Germaniens Stämme, rein und vor jeglicher Mischung mit Fremden bewahrt, für ein eigenes, unverfälschtes, keinem anderen vergleichbares Volk nehmen. Daber auch, unerachtet der grossen Menschenzahl, überall der gleiche Schlag: hellblaue trotzige Augen, rotblondes Haar, gewaltige Leiber, nur zu Tat und ungestümem Drängen taugend; mühsamer Arbeit sind sie nicht in gleichem Masse gewachsen. Durst und Hitze können sie gar nicht vertragen, ...

Te vrstice iz *Germanije* stojijo na chelu in so najbolj pomembne za vsakega »white blood racist« – rasista »bele« krvi ali faustovsko dusho, ki se je za tako proglasila ali pa tudi ne.

V latinshchini »izvirnika« so jedro opisa besede:

... truces et caerulei oculi, rutilae comae ...
(nasilne in modre oči, rdecherumeni lasje)

Nemshki prevod (v slovenskem pomenu):

... svetlo modre in kljubovalne oči, svetlo rdechi lasje ...

Ironichno je, da Nemci v glavnem sploh niso tako svetlolasi in modrih oči kakor njihovi blizhji ali daljni severovzhodni felashki, »obarvani« sosodje – Poljaki, Balti, Finci (ti niti niso indogermanski ali indoevropski narod) in Rusi. Najbolj »svetlolasi« so Balti in juzhni Shvedi (ti naj bi bili chisti Germani), kot je to skushala dokazati Marija Gimbutas (Gimbutane) s svojo teorijo »indogermanskega osvajanja« Evrope;^[25] to teorijo Nemci zelo cenijo, cheprav je zhe davno razveljavljena (Renfrew, nato tudi Alinei).

Letopisec Helmold (I. 1.)^[13] je porochal o poganskih slovanskih plemenih, ki jih je, kakor tudi njegovi tevtonski kristjani, globoko zanicheval:

Oni (Slovani) prepovedujejo celo dandanes nashim ljudem, s katerimi pravzaprav vse delijo, dostop do gozdov in izvirov, ker bodo ti, kakor to oni verjamejo, onechasbcheni z obiskom kristjanov. Konjsko meso je njihova hrana; pijejo konjsko mleko in kri in se celo z njo opijajo. Ti ljudje imajo modre oči, njihovi obrazi so rdechi, njihovi lasje dolgi. Nedostopni zaradi mochvirij, ne trpijo nikakrsbnega gospodarja v svoji družbi.

... Homines hii caerulei, facia rubea et criniti ...
(Ti ljudje imajo modre oči, njihov obraz in lasje so rdechi)

Zveni zelo znano ... S prebiranjem besedil nemških letopiscev o Slovanih najdemo opise vseh po njihovem mnenju slabih tochk, poganskih navad, podobno opisom Germanov v *Germaniji*.

Seveda pa glede Slovanov niso omenjene nikakršne plemenite lastnosti, le izdajalstvo njihove poganske dushe.

Proprium humani ingenii est odisse quem laeseris.

Lastnost chloveshkega znachaja je, da sovrazhi tistega, kogar je ranil. (Tacit)

Celo dandanes meche »Tacitova« *Germanija* veliko senco, in to ne le glede nemške lastne ocene in domishljavosti. V antropoloshkih raziskavah o indogermanski »Heimatland« she vedno prevladuje mnenje, da so bili prvi Indoevropejci veliki, modrooki svetlolasci, kakor so opisani v *Germaniji*. Tako kot skeleti ne morejo pokazati, da so bili njihovi lastniki modrooki svetlolasci, so tudi podolgovato (dolikokefalno) obliko lobanje povezovali z istimi lastnostmi. Ti ljudje, ki naj bi bili predniki predvsem Germanov, naj bi zavzeli Evropo pri koncu mlajshe kamene dobe ter prinesli mochno vodstvo in svojo premoch nad predhodnimi prebivalci ... (in tako naprej v tem smislu).

Tudi Krebs ne molchi o tem.

Od vech kot 1300 znanstvenih objav^[26] s tega podrochja resda skusha velika vechina dokazati omenjene lastnosti, toda brez resnichno trdnega sklepa.

Smeshno je tudi dejstvo, da so nekateri celo poskushali zares znanstveno dokazati, da so bili rimski imperatorji svetlolasci z modrimi ochmi. Tudi pripadniki bramanske kaste naj bi bili bolj svetlopolti kot ostali prebivalci Indije.

... Ausserdem ist die Frage nach der Herkunft bzw. nach der Genese der Germanen in der Wissenschaftsgeschichte mit der Suche nach der Urheimat der Indoeuropäer oder der Indogermanen – diese Bezeichnung wird in den letzten Jahren in Deutschland wieder gern benutzt – aufs engste verknüpft. (Lund, str. 13)^[20]

Rodoslovje Germanov, ta smeshni mit, ki ga je bil kasneje Annius podaljšhal nazaj do Noa, so chastili in ga she vedno zelo chastijo nacisti in »white blood« faustovske dushe. Kar zadeva germanskega mitichnega prednika, pa se pri branju *Germanije* vsiljuje naslednja misel.

Ste kdaj slishali, kako italijanski »gastarbeiterji« poskushajo govoriti nemshko, pravzaprav nemshka narechja, kot je npr. Schwyzerdütsch? Brez namena, da bi se iz njih norcheval: kot manj izobrazheni prilagajajo svoj italijanski narechni izgovor k svoji govorni »nemshchini«, kakor jo oni slishijo in razumejo. Tako slishijo »Dütsch« nekako podobno kot »tuitsch« in zelo podobno kot »tuisc«. To je verjetno izgovorjava, ki je verjetno predhodnica italijanskega imena za Nemce – *Tedeschi*. Poskushajo tudi tvoriti nemshke stavke, ki jih uporabljajo v nenavadni sestavi, obichajno zachenjajo z »man« (nemshki nedolochni zaimek) ali pa »(der) Mann« – *chlovek, moshki, mozh*, pri tem pa vechinoma ne razlikujejo pomena obeh besed in

tudi ne njune rabe. Ti besedi sta zanje pravi način in prepričani so, da govorijo nemško. O tem piše tudi Wiener.^[18]

»Tacit« zagotovo ni nashel »gastarbeiterjev« v nemških dezhelah, kvechjemu morda vech italijanskih »gastpristerjev« (... *ki so strigli svojo nemško chredo* ...), toda tudi v Rimu je bila alemanska kolonija, kjer je lahko na enak način slisal njihovo alemansko nemshchino. Verjetno je obiskal tudi Shvico, gotovo v chasu koncilov v Konstanci in Baslu. Sledil je obichajnemu »klasichnemu rodoslovju« plemen – njihovo ime je prilagojeno ime njihovega skupnega prednika – in se malo ponorcheval, ko je to verjetno uporabil pri iznajdbi *Tuysca* in *Mannusa*.

Plemena, ki so nashteta v *Germaniji*, deloma sploh niso germanska v danasnem smislu, tista pa, ki naj bi bila germanska, morda z izjemo imen, ki so prepisana iz Cezarjevega spisa *Bello Gallico*, so verjetno le plod domishljije.

V romanu Monaldijeve in Sortisa *I dubbi di Salai*, ko Salai bere imena germanskih plemen v *Germaniji*, bruhne v smeh, ker jih je spoznal kot igro besed.^[3] Vsi dobrohotni razlagalci *Germanije* tega niso odkrili. No, jaz nočem biti dobrohoten – in bom to skushal zanesljivo ugotoviti.

Edino Stuart^[22] v pripombi omenja, da se beseda »Chatti« mogoče nanasha na machke – in Grimm jo vzporeja z nemško besedo »Hut« (klobuk). Salai je bil Italijan, toda razumel je tudi latinsko. Njegov lik v romanu je nekakshen Scaramouch – italijanska oblika Simpliciusa Simplicissima, Tilla Eulenspiegla ali pa nashega Pavlihe – v upodobitvi italijanskih piscev. Tako je verjetno najbolje poiskati mozhne razlage te besedne igre v italijanshchini, toda domnevni ponarejevalec je veliko potoval po Nemchiji, Avstriji, Shvici, Franciji in Britaniji ter je po mozhnosti uporabil razlichna narechja raznih jezikov:

Aravisci – oltarne omele (pleme Araviscov naj bi bili verjetno Avari, kot to razlagajo nemški zgodovinarji, toda Avari niso bili znani v Tacitovih chasih); Osi – shirokoustniki; Chatti – machke, zlobnezhi, ujetniki; Mattiaci – zmeshanci; Tencteri – obotavljalci; Bructeri – siromaki; Chamavi – pochesani; Agrivarii – poljedelski norci; Dulgibini – dolgonozhci; Cherusci – pleshci; Fosi – rovarji; Aviones – pticharji; Naristi – nosani; Quadi – prevaranti; Marsigni – Marsovi gorechnezhi; Buri – kmetje; Harii – grivarji; Manimi – zchetniki; Elisii – polomljenci; Nahanrvali – samorozhci (povezano z ruskim mestom Narva v Baltiku?); Sitones – smrdechci; Bastarnians – zadovoljivi; Oxione – volovski.

Mogoche sem malo pretiral. Lund bi verjetno to imenoval »volksetymologische Wortspielereien«. On se sicer v svojih razlagah najveh ukvarja s Suevi in Cimbri.

Mogoche pa so to le imena, kot jih je »Tacit« slisal in razumel; za primer naj navedem tisto, kar najdemo v Thietmarjevem *Chroniconu* (iz 10./11. stoletja, II/23):^[12]

Da bi labko njemu zaupane dushe pouchil o resnichni veri, je napisal navodilo v slovanshchini in je prosil Slovane, da pojejo »Kyrrie eleison«, in jim pojasnil njegovo dragocenost. Toda brezsrchni Slovani so prezirljivo obrnili besedo v »Ukrivolsa«, kar po nashe pomeni: »Jelsba je v grmoju«, in so dodali: »Boso je tako dejall«, cheprav jim je to popolnoma drugache pojasnil. Cesar je podaril shkofu nekaj vech vasi, ki so pripadale Merseburgu, in mestece v okolishu Chutici, imenovano Medeburu, kar naj bi pomenilo: Ne prepushchaj medu! ...

Ime *Medeburu* je bilo potem ponemcheno v *Magdeborn* – *Deklishki izvir*. Tevtonski prevajalci so pozneje *Medeburu* razlagali kot *Medeni les*, pomeni pa preprosto *Medeni sod*. Te »Volksetymologije« ne kazhe prezreti, ker ima npr. tudi ime *Berlin* slovansko poreklo (*barje* – ne pa nemshki *Bär* medved), kakor tudi ime *Nebra* – to je slov. *nebo*, in podobno. Isti indoevropski koren ima nemshka beseda *Nebel*; Spengler je v zvenu besede *nebo* odkril potrditev za slovansko ponizhno manjvrednost, besedi *Himmel* in *ciel* pa naj bi kazali germansko vzvishenost (... *eine wahre Vernebelung des Geistes*).

Germanska prerokovanja z belimi konji in podobno, kot je to opisano v *Germaniji*, so očitno neverjetno podobna slovanskim poganskim obichajem v svetishchu Radigost, ki jih je opisal Thietmar.^[12]

Toda vrnimo se h *Germaniji*. Tisti del, ki podaja zemljepis dezhel germanskih plemen, je posebej zanimiv. Dezhele so nashtete po vrsti v vzhodni in severni smeri od Rena in Donave chez skoraj vso srednjo in deloma vzhodno Evropo. Tukaj she spisek imen nekaterih drugih plemen, verjetno prevzetih po Cezarju:

Kelsko pleme Bojev ima znachilno slovansko ime – *boj*, *bojevati se*, *bojevnik*, z betatizmom *vojak*, *vojna* itd.; Vangioni so verjetno Wendi (nemshko ime za Slovane); Triboki zvenijo kot Tribogi (Triglav, ki je soroden hindujskemu Trimurtiju); ime Nemeter zveni kot slovansko ime za Nemce.

Rugijci za nemshke zgodovinarje nimajo nikakrshne zveze z otokom Ruegen (slov. Rujan), kjer je slovanska drzhava obstajala do 12. stoletja; Aesti naj bi zamenjali svoje ime v Latvijce in Litvance, ime pa prepustili Estoncem, ki naj bi bili srechni, da so dobili ime, ki naj bi pomenilo Vzhodnjaki ali pa Plemeniti; vse to po nemshkem zgodovinopisju.

Tudi Suevi naj bi bili Schwabi – nenavadna je podobnost tega imena z imenom Slavi; Suioni, Sutoni (Shvedi), Veneti (Slovani), Fennen (Finci) in Sarmati (Slovani) so znani »Tacitu«. No, vsa plemena niso ravno tam, kjer bi morala biti, nekaterih celo ne moremo z nichimer »enachiti«, toda vsa so nashla svoje lastno mesto v Wikipediji in zgodovinskih knjigah – in velika razsezhnost stare Germanije v Evropi je očitna.

Na vsakem zgodovinskem zemljevidu narashcha obseg stare Germanije z datumom izdelave zemljevida in s starostjo prikazane zgodovinske vsebine.

Ta razvpita velika razsezhnost stare Germanije je bila propagandni izgovor za Hitlerjev »Drang nach Osten«, ki je njegova tezhnja, da razshiri Tretji rajh na slovanske dezhele – to je bil glavni namen Hitlerjeve vojne. Osnova je bila

Piccolominijska trditev o »Völkerwanderung«^[27], tj. o selitvi narodov – shlo naj bi zlasti za slovansko naseljevanje v »od vekomaj nemških« deželah.

To je celo še danes ena najbolj chashchenih nemških zgodovinskih teorij. Najvaznejši razlog, da visijo na tej teoriji, je njena politična razsežnost. Njena ideološka osnova je zemljepis Germanije, proklamirani položaj dežel germanskih plemen, dopolnjen z vsemi zgodovinskimi in sedanjimi ekspanzionističnimi nagibi, ki so ravno tako vazhni danes kot nekdanj. Nemški in francoski mitični preteklosti pripada tudi legenda o Karlu Velikem in o njegovem pravljičnem imperiju, ki naj bi obsegal skoraj vechino Evrope.

Nemci so gonilna sila za oblikovanje in razshiritev Evropske unije. Oni in drugi Zahodnjaki imajo pravico do gibanja vsepovsod ali do nakupa chesarkoli v EU, ostali imajo omejeno svobodo celo kot »gastarbeiterji« in velika vechina nima nikakršnih sredstev, da bi kupili karkoli pomembnega na Zahodu. V prizadevanje, da zgradijo veliko Germanijo ali »das Vierte Reich« (Chetrty rajh) ali Evropsko Unijo kot osnovo evropske politike, bolj ali manj neuradno verjame, zlasti v okolishchinah danashnjega ekonomskega položaja, vechina »ljudi z ulice«, navadnih drzhavljanov v vzhodni in jugovzhodni Evropi. Pochutijo se opeharjene in dejansko jih je prevarala evropska politika. To jasno razkriva odgovor nekega romunskega politika na vprashanje, ali so Romuni srečni in zadovoljni, da so v EU: »Zgradili ste nam avtoceste in supermarkete, popolnoma ste unichili nasho domacho proizvodnjo, sedaj pa ste v vashih supermarketih še brezposelne oropali zadnjega denarja ...« Ali pa izjava Bolgara »z ulice«: »Bolgarske plache so ostale, dobili pa smo evropske cene ...« Pred vstopom v EU bogato in uspeshno slovensko gospodarstvo se je po vstopu bistveno zmanjšalo – industrija se je skrčila skoraj na obseg iz 50-ih let po drugi svetovni vojni. Portugalski, shpanski, italijanski in grshki »ljude z ulice« primerjajo nemshko (beri evropsko) politiko z nacistichno Nemchijo, s Tretjim rajhom.

Poluradna oznaka teh narodov, kot jo uporabljajo nemški politiki in Nemci »z ulice« (ti uporabljajo tudi zanichljivo oznako »Kanaki« – ne samo za turshke »gastarbeiterje«), da so »leni«, »nedelavni«, »parazitiski« in »skorumpirani«, ima isti izvor kakor njihov odgovor. To je chisti odraz Spenglerjeve nacistichne oznake »Felachenvölker«, obarvanih, kot nasprotje oznaki »Faustische Völker« za bele germanske narode, potomce plemenitih Germanov, opisanih v *Germaniji*.

To morda zveni kot obichajna evropska folklor, toda v sedanjem položaju v Evropi bi to lahko bilo zgodnje znamenje mozhnih sporov, posebej še, ker se ljudje pochutijo izdani s strani lastnih »elit«. Naj pripomnim, da so se zmeraj spori v Evropi vechinoma pojavljali zaradi pritiskov na podvrzhene narode v mnogonarodnih drzhavah – prav tako, kot to danes podrejeni obchutijo z raznih strani v Evropski uniji.

KDO JE BIL TA CHUDOVITI CHLOVEK? CHE JE NEZNAN, GA NE MOREMO ODKRITI?

... *quoniam communi stultitia a paucis virtus colitur* ... (G. F. Poggio Bracciolini)

Gornje vprasanje zastavlja John Wilson Ross (1818-1887) v svoji knjigi *Tacitus and Bracciolini, The Annals forged in the XVth century*^[19] ter daje tudi odgovor nanj: ta chudoviti chlovek je bil Gian Francesco Poggio Bracciolini. On je krivec, on je ponarejevalec – on je avtor Tacitovih *Analov*.

Chastitljivi Shepherd (str. 459 ff),^[28] Poggiov zhivljenjepisec, o Poggiu, humanistu pishe (cit. skrajshano):

... da je med shtevilnimi uchenimi mozgmi, ki so krasili njegovo dobo, zavzemal položaj z najvisnjimi odličji. Njegov sprejem v rimski urad in njegova stalna služba v zaupnih uradih pri osmih zaporednih papezhib nudi jasen dokaz ne le o njegovi delovni sposobnosti, marvech tudi o njegovi zvestobi in celovitosti. Pochashchen z naklonjenostjo mogochnezhev, ni zhrtoval svoje neodvisnosti v svetishchu mochi, temvech je stanovitno obdržhal svoj visoki chut za svobodo.

... iz njegovih del lahko navedemo mnoge odlomke, ki dokazujejo, da je njegovo duhovno oko zajelo veliko shirshe intelektualno obzorje, kot so ga na splošno imeli v dobi, v kateri je zhivel. Izzhareval je toplino in iskrenost v svojih prijateljstvih ter se je trudil izpolniti dolžnost, da razprshi neprijetnosti tistim, ki jih je ljubil.

... Cheprav Poggio ni bil nepomirljiv v svoji jezji, je bil ravno tako silen v izrazhanju svojega negodovanja, kakor je tudi navdushbeno potrjeval, kako ceni tiste, s katerimi je bil prijateljsko povezan. Svoboshchina, s katero je zhalil v svoji zgodnji dobi, in nespodobna pridiga, ki se pojavlja v nekaterih njegovih spisih, sta bolj greba tistih chasov kakor pa chloveshka.

... Njegove občutke so seveda popolnoma odtehtale različne moralne lastnosti vishje kvalitete – z njegovo hvaležnostjo za prejeto dobroto; z njegovo iskrenostjo v prijateljstvu; z njegovim sochutjem za nesrečnike; z njegovo pripravlenostjo, po svojih možnostih, pomagati nesrečnim. K temu lahko dodamo, da se je, vse tako kazhe, prikupil vebini tistih, s katerimi je imel osebne stike, z uglajenostjo svojega obnashanja in z zabavnim dovtipom. (str. 281)^[28]

... Ta pogovor o vprashanju An seni sit uxor ducenda je eden najbolj duhovitih Poggiovih sestavkov ...

... in lahko rechemo, najvech v njegovo chast, da je v vlogi zagovornika zakonske zveze obravnaval zbenski spol z izrecnim sposhovanjem, in je zbensko prikazal ne le obdarovano z ostrino uma, temvech tudi z lastnostmi, ki jo kazhejo kot razumsko bitje, ker sposhljivo poslusha nauke modrosti in kreposti ...

Sicer je she prisotne nekaj patriarhalne mentalitete, toda ...

... gospa ... Rinieri je razveseljevala zhivljenje samca in neka Lucia Pannelli mu je podarila celo tri otroke, ki jih je leta 1430 priznal kot svoje ... (Walser, str. 89).^[29]

In Shepherd (str. 282)^[28] o isti zadevi in posledicah zelo obzirno pravi:

... Poggiova odlochnost, da bo popraval napake svojega obnashanja in da bo stopil v pravi zakonski stan, zaslužbi, da jo zelo priporochimo. Seveda upamo, da se je najostreje pokesal v

samoobtožbi za svojo prejšnjo lahkomiselnost, ko je spoznal, da je začetek njegove preobrazbe oznachilo dejanje skrajne neprijaznosti. Da bi se pripravil na svoj zakon, je moral odpustiti ljubico, ki mu je rodila dvanajst sinov in dve hčeri. Kakšne zbalostne zadrege združbi vrsta grehov; kako močna so dobronamerna chustva, ki jih v nas vzbudi chut za poshtenost, ko vidimo zbensko kot predmet lahkomiselnega uzhitka, kako je po dolgoletni zvezi, ko je bila, kot vse kazhe, zvesta svojemu zapeljevalcu, v novih okolishchinah nazadnje zapushchena, zavrzchena, verjetno v revshchino – zagotovo v najbujshi dushevni stiski – in prepushchena javnemu zasmebu ...

Te vrstice, ki mechejo dvom na Poggiovo znachajsko celovitost, so mogoche pretirane glede shtevila otrok. Njegova pisma in ostali spisi so bili vechinoma namenjeni bolj ali manj shirokemu krogu bralcev ter so bili izchrpno raziskani in obrazlozheni. Toda njegove osebne odnose, razen njegovih pivskih bratcev in prijateljev z istimi interesi, so njegovi zhivljenjepisci komajda omenili; gre za odnose z njegovimi najblizhijimi, ki bi pravzaprav pokazali njegovo resnichno naravo.

Toda Shepherd je z njim usmiljen: skushnjavi mlade in lepe srnice z bogato doto se starejsi gospod preprosto ni mogel upreti (teorija je eno, praksa je pach drugo), a je menda vsaj zelo poskrbel za vso svojo družhino.

Ne nameravam ponavljati pripovedi o Poggiovem zhivljenju, dotaknil se bom le nekaterih bolj sploshnih stvari, glede katerih menim, da odkrivajo nagibe za nekatera njegova dela. Pri tem gre manj za njegova leposlovna dela, namenjena shirshemu krogu, ali pa za pisma s pokloni veljakom, kakor pa za njegova osebna chustva.

Tezhko je namrech sprejeti, da bi bil resnichen pogled njegovih zhivljenjepiscev na njegov znachaj, she tezhje pa je imeti o tem zanesljivo lastno mnenje. Toda nekako se vseeno strinjam s Shepherdom.

Poggio je nedvomno stremel za uspehom, bil je nekoliko oportunist, toda ni bil konformist. Bil je previden; vedel je, da so vrhovi podlozhni spremembam, zato je ostajal, kolikor je bilo mogoche, v senci ter je tako kot tajnik prezhivel sedem papezhev.

Toda vechina ga sodi po njegovih nesramnih pismih (invective), v katerih ogovarja, blati in zhali svoje nasprotnike. V njegov zagovor lahko rechemo, da so mu ti vrachali na enak nachin.

Hochart^[17] o teh sramotilnih pismih pishe:

... izmenjevali so med seboj strupene posmehe, umazane zhalitve, nespodobne nesramnosti, vchasih podla obrekovanja. Njihovi sramotilni spisi, obranjeni kot zapisane priche leposlovne zgodovine, povzrochajo, da bralec zardeva namesto njihovih atorjev ...

Ali ste kdaj slishali shepetanje plemenitih profesorjev Alme Mater, ko danes med sabo izmenjujejo mnenja o svojih odsotnih kolegih, a jih ne zapishejo, kakor so to naredili Poggio in njegovi nasprotniki? Danes bi to bilo predrago! Ste slishali njihove prazne shale? Zato pa uzhivajte v Poggiovi nesramni lahkomiselnosti z

zhalitvami, saj so prav izredne – komajda si jih lahko predstavljamo – in ga zato ne obsojamo prestrogo.

Za svojega zhivljenjepisca Shepherdja je bil Poggio zelo pobozen chlovek, globoko razdvojen med svojo vero in shibkostjo svojega mesa: ni mogel s chisto vestjo opraviti duhovnishke zaobljube, ker je vedel, da jo bo prelomil zaradi svoje shibkosti (do zhensk). Dokazi njegovih skushnjav naj bi bili njegovi nezakonski otroci, njegova pozna poroka z mnogo mlajsho zhensko, njegove pikantne zgodbe in kompromitirajoča pisma.

Njegov naslednji zhivljenjepisec E. Walser (str. 222)^[29] je manj chustven, toda ostaja v mejah malomeshchanskega mishljenja:

... *Podobno kot poteze njegovega obraza, ostro in robato izstopajo nelepe strani njegovega znachaja: poblep, nestrpnost, togota. Poleg tega pa njegove bolj pomirljive poteze izzharevajo neizchrpno veselje do dela, oster um, vztrajno in neutrudno zavzetost za preuchevanje chloveshtva.*

Politien (ali Angelo Ambrogini ali Agnolo Poliziano; gl. Hochart, str. 23)^[17] je Poggia imenoval *homo maledicentissimus* (prekleti chlovek).

Njegova podkupljivost naj bi bila razvidna iz besedila:

... *iz obvestila nadshkofu Pizcholphassu: on bi zagotovo pisal proti baselskemu koncilu, che bi to kdo plachal ... itd.*

Kritika Ross in Hochart popolnoma priznavata njegove sposobnosti, drugi so ga imeli za pogoltnega, izdajalskega in nesramnega starega cinika. Hochart je zardeval, ko je bral nekatera njegova pisma, toda vseeno ga je visoko cenil.

Hochart (str. 22)^[17] o Poggiu kot leposlovcu:

... *prva polovica XV. stoletja bi morala biti imenovana Poggiova doba. Firenze, njegova domovina, so ga dolzhne shteti med svoje najbolj slovite sinove ...*

... *Moralna vrednost Poggia je bila vsekakor dalech pod visbino njegove nadarjenosti ...*

Ross (Book III, chap. I, i)^[16] o Poggiu kot ciniku (moj poudarek):

... *Bracciolini, ki je bil dalech od tega, da bi bil dobrohotnega znachaja, je zabredel v prav nasprotno skrajnost, ko je gledal na ljudi kot neverjetno neumne in neuke. Nich ni bolj obichajno kot v njegovih delih srehati omalovazhujuche podcenjevanje te vrste; posmehuje se chloveshki naravi za njeno pomanjkljivo razumevanje; ne obotavlja se zasramovati njenih praznih misli; npr. v eseju »De Miseria Humanae Conditionis« pravi: »Od chasa do chasa moramo pomisliti, da smo ljudje bedasti in plitvi po svoji naravi«. – Ali pa: »Priznam, da je neumnost chloveshtva velikak«. In tudi: »Zaradi sploshne neumnosti le redki negujejo znanje (izv. vrline)« – vse to je precej dobro za to delo samo. Potem ga v uvodu v njegovo »Historia Disceptativa Convivalis« bralec najde, kako se roga »plitkosti in neumnosti svoje dobe« ...*

Poggia so imeli njegovi sodobniki na sploshno za pogoltnega chloveka. Piccolomini ga je imenoval *auri cupidissimum* (Walser, str. 199).^[29] Toda menim, da je bil zaradi svojega vechinoma revnega otroshstva in ogrozhen zaradi neprestanih

vojn med malimi italijanskimi samodržci zelo previden chlovek, ki se je vedno zavedal nevarnosti, da lahko izgubi vse. Bil je begunec, ujetnik, moral je plachati odkupnino, moral je tudi izpeljati »policijski« podvig po papezhevem nalogu.

Pravzaprav je bil zelo socialno osvешchen. Ni poznal modernega izrazoslovja političnih, socialnih in ekonomskih znanosti, zato je v *De Avaritia* uporabljal besede, kot so pogoltnost, lazhnivost, grabezhljivost, oderushtvo, dejavno zhivljenje, javnost, besede in dejanja, družina itd. pri osnovah opisa takratnega firentinskega gospodarstva, humanističnih idej in idealov.

Ann Proulx Lang^[30] piše o *De Avaritia* brez običajnih moralnih pridig:

... Razprava predstavlja enega teh redkih trenutkov pri sbtudiju zgodovine idej, kjer lahko pokazhemo na določeno delo in zabelezhimo, da je postala jasno očitna osnovna zgodovinska ali pa družbena sprememba ...

V *De Avaritia* in *De Nobilitate* Poggio razpravlja o pojmi, ki jih danes oznachujemo kot radikalni komunizem, akumulacija kapitala, investicijski kapital, finančni dohodki, delo, dobichek, neoliberalizem, demokracija, javna sluzhba, kultura itd.; pravzaprav gre za she vedno prisoten problem razumevanja razlike med akumulacijo kapitala in vzdrzhljivo socialno ekonomijo na eni strani ter friedmanovskim neoliberalnim kazino-kapitalizmom, tj. kratkorocnim individualnim egoistichno pozhreshnim profitom (po filozofiji Ayne Randove), z druge strani – che uporabimo danashnje poimenovanje.

Poggia je globoko ganila krivica, ki so jo utrpeli navadni ljudje zaradi vojn. Primer iz njegovega pisma (1398) kanclerju Siene (Shepherd, str. 18),^[28] v katerem se je zavzel za ujetega kmeta, ki ni imel dovolj denarja, da bi plachal svojo odkupnino:

... Kaj je lahko vechje, kot je beda te zhalostne usode? Zbelim, da bi te nesreche padle na glave njihovih povzrochiteljev, toda zhall! nesrečni kmetje plachujejo izgubo zaradi kriminala drugih. Solze prekinjajo moje pisanje, che pomislim na stanje teh, zaradi katerih posredujem pri vas. Ne morem si pomagati, da ne bi tega preudarjal ...

Pravzaprav se je oklepal svoje tajnishke sluzhbe in je bil pri tem (ne)srechen, da je lahko pochasi napredoval od papezha do papezha, ne da bi ogrozhal svoj obstoj. Kot chlovek izrednega uma in sposobnosti zagotovo ni bil posebno pobozen, saj je bil soochen s hinavshchino sprijenih duhovnikov, z njihovim pohlepom, pogoltnostjo, lazhnivostjo, neiskrenostjo, z njihovo primitivno in nevarno neumnostjo, pri tem pa se jim je moral she priklanjati. Zelo verjetno je globoko zanicheval duhovshchino, ki jo je obchasno celo opozarjal na pravilno obnashanje. Tudi politichno je bil izredno previden. Njegov spor v zvezi s Petrarco in klasičnimi pisci, kjer je bil na strani Petrarce iz verskih razlogov, kakor tudi njegov kasnejshi spor z Vallo o verskih spisih, kazheta, da ni povzdigoval poganstva nad krshchanstvom ter je pri tem tudi brez kakrshnekoli kritike krshchanstva, kajti ta je bila zelo nevarna zadeva v tedanjem chasu, ko je bilo verjetno, da bi bil zlahka obtozhen krivoverstva, zlasti kot humanist, ki shiri popolnoma nove ideje.

Pravzaprav je bil Poggio za svoj čas zelo pravichen chlovek.

Iz njegovega pisma Benedettu (1436; Shepherd, str. 479; moj poudarek):^[28]

*... Zhelel bi, da se izogibash obichajnemu grebu preshtevilnih pravnikov, ki zaradi denarja prilagajajo zakon krivichnemu namenu. Seveda se je vedno dogajalo, da so bili slabi v vechjem shtevilu kot dobri, in stari pregovor pravichno pove, **da je odlicnost redek pojav**. Skoraj vse shtudente prava, ko nastopijo svoj poklic, spodbuja zhelja za dobichkom, in ko dosezbejo dobichek, je objekt njihove nedopustne tezhnje prav navada, da cenijo vrednost predmeta ne v soglasju s pravili enakosti, marvech v soglasju z verjetnostjo dobichka. Che ne vidijo možnosti za svojo korist, spregledajo pravico in bogatejshega klienta jemljejo kot boljsi primer. Kakor mnogi trgovci menijo, da ne morejo narediti dobichka, ne da bi pripovedovali neresnice, ko hvalijo svoje robo, tako tudi vechina ljudi, izobrazhenih v pravu, misli, da ne bodo nikoli napredovali, che bodo imeli pomisleke pri spodkopavanju pravichnosti s pristranskostjo in pravice s sofizmi. S takim delovanjem se ne trudijo raziskati prave narave primera, marvech tvegajo vse, da bi poskusili zagovarjati stalishche stranke, ki jih je najela za denar ...*

Poggiov globoki občutek za pravdo in pravico je popolnoma razviden iz njegovega pisma, v katerem opisuje sodbo in usmrnitev husita Hieronima Prashkega v Konstanci. Videl je, da je bila ta obsodba prava izdaja pravice in poshtenja pod pretvezo verske gorechnosti ter zaradi podle vatikanske, italijanske in nemshke politike. Ni shlo za primer krivoverstva, temvech za nemshko in cerkveno mashchevanje nad poshtenim cheshkim duhovnikom.

Tukaj navajam nekaj izvlechkov iz njegovega pisma Leonardu Aretinu (1416; Shepherd, str. 69; moj poudarek),^[28] ki kazhejo Poggiov izredni civilni pogum. Bralca opozarjam, da je zhe prvi prevod skoraj popolnoma izgubil poetichno moch Poggiovega izvirnika, moj prevod prevoda pa dokonchno. Toda vsebina je ostala ista, to pa je tukaj kakor tudi kasneje glavni namen.

*... Ko je hvalil Jana Husa, je rekel, da ni podpiral nikakrshnih nachel, ki bi bila sovrazhna ustroju svete cerkve, **in da on zgolj prinasha prichevanje zoper duhovnishko zlorabo in bahavost ter pompoznost prelatov**, in sicer zato, ker je bila dedishchina cerkve prvotno v lasti revnih, nato tujcev in konchno namenjena za gradnjo cerkva, dobri ljudje pa menijo, da je zelo neprimerno, da bi bila zpravljena za vlahuge, zabave, pse, sijajna oblachila in za ostale rechi, ki niso pogodu veri Kristusa. Naj kot najvehji dokaz Hieronimovih sposobnosti omenimo, **da cheprav so ga pogosto prekinili z razlicnim hrupom in so ga nekateri drzhili z dlakoceptstvom njegovih izrazov, jim je v vsem odgovoril in jih prisilil, da so ali zardeli ali pa utihnili ...***

*... Nikdar se ni bal mrmranja svojih nasprotnikov, tudi je neomajno obdrzhal moch in smelost svojega duha. Bil je chudovit primer mochi svojega spomina; cheprav je bil zaprt tristo shtirideset dni v temni jechi, kjer je bilo nemogoche brati in kjer je moral vsak dan trpeti v skerajni grozi duha, je she vedno navajal toliko uchenih piscev v zagovor svojih pogledov in je podprl svoje občutke z avtoriteto tolikेरih cerkvenih doktorjev, da bi chlovek lahko verjel, da je posvetil ves chas svojega zapora mirnemu in nemotenemu shtudiju filozofije. **Njegov glas je bil prikupen, jasen in zvenech; njegove dostojanstvene***

kretnje so dobro izrazhale prizadetost ali pa so budile sochutje, za katero ni nikdar prosil niti ga ni zhelel. Stal je neustrashno in pogumno, ne le s prezirom, temvech kakor drugi Cato celo s hrepenenjem po smrti. Bil je mozh, ki je vreden, da ga obdrzhimo v vechnem spominu ...

*... Noben stoik nikoli ni umrl s tako stanovitnostjo duha. Sam se je slekel, ko je prispel na morishche, in pokleknil je pred grmado, na katero so ga kmalu privezali z mokrimi vrvmi in verigami. Nato so do vishine njegovih prsi nakopichili velike kose lesa, pomeshane s slamo. Takoj ko so prizhgali grmado, je zachel prepevati himno, kar je prekinjal zaradi dima in plamena. Ne smem izpustiti nenavadne okolishchine, ki je pokazala trdnost njegovega duha. Rabelj je nameraval prizhgati ogenj za njegovim hrbtom, da bi on tega ne videl, on pa mu je dejal, naj pride na njegovo stran in naj zaneti tako, da ga bo videl, kajti che bi se tega bal, ne bi nikdar prishel sem. **Tako je preminil mozh, v vsakem pogledu vzoren, razen v zmotah svoje vere. Bil sem pricha njegovemu koncu in sem opazoval vsako podrobnost njegove obsodbe. Lahko da je bil krivoveren v svojih pojmovanjih, ki se jih je trdovratno drzhal, toda zagotovo je umrl kot filozof ...***

Edini greh, ki ga je zagreshil Hieronim kot tudi drugi husiti, je bil tisti, ki ga ne bo odpustila nobena cerkev, krshchanska ali pa katera druga. Zahtevali so zgolj skromno, ponizhno in pravichno Cerkev, ki bi skrbela za nemochne; ker je niso dosegli, so se uprli. Vsakogar, ki je to zahteval, so vladajochi zhivega scvrli.

Redki so bili vishji duhovniki, ki so hoteli dosechi vsaj nekaj pravichnosti – papezh Aleksander VI. (Borgia), ki je hotel reformirati Cerkev generacijo ali dve po Hieronimu, je to svojo gorechnost plachal z unichenim ugledom skoz vso zgodovino in morda tudi z zhivljenjem. Njegov ugled sta nachrtno blatili nemshka in italijanska duhovshchina; pri tem je prva pripravljala reformacijo, uporabljajoch Germanijo, druga pa se je prav tako kot prva bala, da bo izgubila svoje privilegije.

So Poggiova pisanja vplivala na mladega Borgijca? Zelo verjetno ...

Walser o obeh (str. 297) pravi:^[29]

... mladi Roderigo Borgia (kasnejsbi Aleksander VI), ki je chashchenje ostarelega kuriala (Poggia), ko so ga izvolili za vicekanclerja, izredno sposhtljivo zavrnil ...

Obichajno pripisujejo Lutru (1517) zaslugu za kritiko »lahkozhivih« klerikov, pozhreshnosti in gospodovalnosti Vatikana, »neodpustljivih grehov razuzdanega« papezha Aleksandra VI. Nizozemski zgodovinar in duhovnik msgr. Peter de Roo^[31] je natachno raziskal zhivljenje in dela Aleksandra VI., papezha od 1492 do 1503. Njegova dela so bila izdana v petih knjigah. Njegov papeshki ugled je bil dejansko vzpostavljen, v resnici je bil zelo pobozen chlovek. Njegove knjige je uradna znanost zamolchala in jih she zmeraj zamolchuje; enako ravna tudi katolishka cerkev, s »tehtnim« razlogom – le poglejte vsebino tretjega zvezka: reforma cerkve po vsej Evropi! Reforma je obetala konec razkoshnega zhivljenja duhovshchine, preostala bi le vzdrzhnost in ponizhnost posvechenih Cerkvi. Spomnimo se bogomilov in husitov! Ti veliki »krivoverci« so si zasluzhili, da so jih zhive zazhgali! Niso hoteli spreminjati nobenih verskih dogem, govorili so le, da

mora biti Cerkev ponizna in revna, kot so to bili prvi kristjani in sam Jezus. Nezaslišane zahteve ...

Papezh Aleksander VI. je bil neposredna grozinja za vse v razkoshju zhiveche shkofe, menihe, she posebno pa za nemshke klerike, ki so bili vechinoma plemichi in tako tudi posvetni vladarji svoje chrede, po zamislih Aleksandra VI. pa naj bi zgolj ponizhno sluzhili Vatikanu ...

Edini nachin, da bi obdrzhali svoje izjemne pravice, je bila reformacija. Protestanti so strigli svojo chredo ravno tako kakor katoliki in so sezhgali na grmadi celo vech charovnic kot katolishka stran. Po stoletjih se je papezh Janez-Pavel II., Poljak Wojtila, drznil ustno rehabilitirati husite in Galilea, chesh da niso prekrshili nobene od cerkvenih ali verskih dogem, vsi njihovi nauki so bili zgolj politichne zamisli. Toda Wojtila je bil na strani bogatih, ko je ukoril socialno zavedne latinskoamerishke shkofe.

Vatikanske banke, ki se je pred kratkim pokazala v zelo nesveti luchi, tukaj niti ni treba posebej omenjati.

Poggio je videl v Hieronimu svoj drugi jaz, delil je z njim iste misli in filozofijo, toda ne tudi njegovega ponosa, gorechnosti in poguma, ki jih je obchudoval, ni pa mogel razumeti njegove trdovratnosti.

Poggio je bil v svojem pismu izredno jasen, zato ga je njegov prijatelj Leonardo Aretino resno posvaril, naj bo bolj previden v svojem pisanju in naj se ne zavzema za krivoverce (po: Shepherd, str. 81);^[28]

... Ti resnichno skrbish za pravilen sodni postopek; toda predvsem kazhbesh veliko naklonjenost do tega primera. Moram ti svetovati, da posej pishbesh o takih dogodkih na bolj pazljiv nachin ...

Poggio ni zgolj obchudoval filozofov, pisateljev ali pa Hieronima. Prav pred Hieronimovo obsodbo je obiskal shvicarsko mestece Baden. Svoje dozhivljaje in opazovanja je zhivo opisal v pismu Niccolaju Niccoliju (1416; Shepherd, str. 67).^[28] Njegov nazoren opis (za mnoge dodaten dokaz njegove greshnosti) kopeli in kopalnih navad, posebno razstavljene zhenske lepote, v kateri je uzhival kot vsi opazujochi moshki obiskovalci (*joi de vivre* z dvorjenjem med kopeljo), bralca zapelje, da spregleda veliko vazhnejshe primerjave s svojimi sonarodnjaki pri koncu pisma:

*... Dogaja se, da je pojem ljubosumja, te nadloge, ki drugod povzrocha toliko gorja, tukaj neznan. Kako razlichne od nashih so navade teh ljudi, saj nashi vidijo stvari zmeraj s temne strani in so tako vdani obsojanju, da v nashih glavah sum nenadoma zraste v popoln dokaz krivde. Pogosto zavidam **tem Nemcem** brezbrizhnost in se zgrazham nad nasho pokvarjenostjo, ki stalno tezbi za nechim, chesar nimamo, in se nenebno uklanjamo sedanjim neugodnostim, nastalim zaradi strahu pred bodochnostjo. **Toda ti ljudje, ki so zadovoljni z malim, uzhivajo sleherni dan zhivljenja v radosti in veselju; ne hrepenijo po bogastvu; ne bojijo se naslednjega dne; neprijetnosti prenashajo s potrpljenjem. Tako so bogati le po svoji dushevni chudi. Njihovo geslo je***

»zhivi, dokler zhivish«. Toda dovolj o tem – moj namen ni, da bi hvalil svoje nove prijatelje na račun svojih rojakov.

Zbelim si, da je moje pisanje premore dovolj shaljivosti, tako da ti lahko posredujem vsaj del uzbitek, ki sem ga imel v badenskih kopelih.

V Badnu je Poggio prvich srechal vsakdanje Shvicarje, ki jih je pomotoma zamenjal za Nemce-Tevtonce. V izdaji latinskega izvirnika tega pisma, ki mi je dostopna, gosti kopalishcha sploh niso poimenovani, namrech, da bi bili Nemci; morda je poimenovanje v prevodu posledica nemshkega obichaja »Bereinigung, Berichtigung, Bearbeitung« (chishchenje, poravnava, predelava) zgodovinskih spisov na njihovo vizho.

Ti Shvicarji so bili nastajajoche meshchanstvo. Alemanski Shvicarji so zhe pred davnim chasom pregnali svoje male samodrzhce, med katerimi so bili tudi Habsburzhani na zachusetku svojega vzpona, izvirajoch prav iz te dezhele. Shvicarsko svobodo so sosedi dopushchali zgolj z namenom, da bi obdrzhali varen severno-juzhni prehod chez Alpe, kajti bilo je nemogoche dejansko podjarmiti vse prebivalce Alp za daljsi chas. Pravzaprav sta ravno ta svoboda in prostost badenskim kopalishkim gostom omogochili njihov nachin zhivljenja in Poggio je neposredno priznal, da so njegovi rojaki Italijani suzhnji predvsem zaradi svoje mentalitete.

Ali je Poggio morda v Badnu prishel do nekaterih podob, ki jih je leta kasneje opisal kot lastnosti *Germanov* v *Germaniji*? V nasprotju s svojo sodobnostjo (po: Shepherd, str. 182)^[28] je pisal:

... Nemci so bili nekoch bojeviti ljudje – sedaj so vztrajni zgolj v jedi in pijachi, in so mogochni le v odnosu do vina, ki ga lahko pogoltnejo. Ko so njihove chutare prazne, je njihov pogum izchrpan ...

Poggio v pismu Niccolaju Niccoliju (1423; Walser, str. 85) tudi pravi:^[29]

... Slavnostno leto je minilo, izginile so zadnje sledi nemshkih romarskih hord, ki polnijo mesto s smetmi in ushmi (!), zrak je chist in zdrav ...

Poggio v nekem drugem pismu ob drugachni prilozhnosti: (Walser, str. 153:^[29]

... je Cesarini neraspolzhen? Mogoche zato, ker je iz mesta, v katerem duhovshchina neizmerno svetnishko zhivi? Ali pa zato, ker je sij alemanske brezmadezhavanosti znan po vsej Evropi? ...

Vrnil se je v Konstanco, kjer se je ob obsodbi Hieronima Prashkega, sredi nestrpnosti in sovrazhnosti greshne duhovshchine, zavedel meja svoje lastne svobode in prostosti.

Kasneje, v zreli starosti, je odgovoril Filippu Mariji, knezu Milana, ki se je leta 1436 vojskoval proti Firencam, na njegovo laskavo pismo (Shepherd, str. 331)^[28] takole:

... In che je prostost draga ljudem, mora biti draga tudi Firenchanom, ker je svoboda bistvo nashih zakonov. Nam ne vlada po poljubni volji kakeshen posameznik niti ne stranka plemichev. Vsi nashi ljudje uzhvajajo enakost pravic, pot do javnih chasti je odprta vsakomur. Zgodi se, da se visoki in nizki, plemeniti in navadni, bogati in revni združijo v obrambi

skupne svobode, in v tako slavnem primeru ne shtedijo stroškov, se ne izogibajo delu in se ne bojijo nevarnosti ...

Ta svoboda Firenc ni bila tako »poetichna«, kot je izjavljal Poggio; bila je omejena z nasprotnimi strankami in kdor je hotel prezhiveti, se je moral eni pridružiti.

Z odstavitvijo (koncil v Konstanci 1414-1418) papezha Janeza XXIII. (nekateri trdijo, da je bil XXII.) je tudi Poggio izgubil svojo službo. Zaman se je trudil dobiti namestitev pri papezhu Martinu V., zato je v Angliji nastopil službo pri kardinalu Beaufortu, slavnem po obsodbi Ivane Orleanske. Mislim, da se je Poggio s svojim zachasnim bivanjem v Angliji (1418-1423) zgolj modro izognil vsaki nevarnosti, ki bi lahko bila posledica dejstva, da je bil pred tem v službi pri »nepravem« papezhu.

Toda Poggiova strast so ostali rokopisi. Njihova »odkritja« (morda tudi brez narekovajev), prepisi in restavracija so omogočali dober dohodek. Tako je kdaj podlegel skushnjavi in jih je tudi ukradel, che jih ni mogel kupiti. Latinski in grshki klasiki so se skladali z njegovimi pojmovanji in idejami. Bilo je nevarno izrazhati razne nove ideje, zakaj jih torej ne bi vtaknil v usta kakshnega »novoodkritega« ali zhe znanega starega pisatelja klasika?

V nekem pismu ga je njegov prijatelj Leonardo Aretino (1416; Shepherd, str. 95)^[28] izredno pohvalil in mogoche tudi izrazil svoj prikriti sum (moje podchrтанje):

*... Spomin na tvoje zasluge ne bo nikdar izbrisan. Zabeležbeno bo do poznih dob, da si ta dela, izgubo katerih so bili tako dolgo obzhalovali prijatelji leposlovja, resbil s svojo marljivostjo. Kakor je bil Camill, ker je ponovno zgradil mesto Rim, proglašen za njegovega drugega ustanovitelja, **tako si lahko tudi ti po pravici imenovan kot drugi avtor vseh teh del, ki si jih obnovil svetu s svojimi zaslužnimi naporji.** Zaradi tega te najbolj resno opozarjam, da ne opustish svojega prizadevanja, da bi uresnichil ta hvalevredni nachrt ...*

Toda »izvirniki«, po katerih so bila ta dela sestavljena, so bili »prikladno« izgubljeni. Ali je kdorkoli kadarkoli resnichno videl kakshen »izvirni« prepis, iz katerega so pridobljena ta dela?

J. W. Ross (Book II, Chapter III, iii; Rossov in moj poudarek) o Poggiovih namerah in njegovi previdnosti pishe:

*... (Poggio) v pismu Niccolu, z datumom London, 10. junija 1422: »Hochem, da mi zaupash, daj mi prostost in chas, da **napisem tisto HISTORIJO**« (...) in bom naredil nekaj, kar odobravash. Moje srce je pri delu, cheprav dvomim o svojih mocheb. Potem ko je navedel nazor Virgila o »strudu, ki premaga vse«, nadaljuje z nezmanjšanim zanimanjem: »Sbtiri leta nisem posvetil nikakersbne pozornosti leposlovju, in nisem prebral niti ene knjige, ki bi jo lahko imel za dobro napisano, kakor lahko presodish iz teh mojih pisem, ki niso to, kar so obichajno bila, toda kmalu bom zopet pridobil mojo staro veshchbino. **Ob pomisli na zasluge starih piscev zgodovine se v strahu umikam od podviga,**« (Ross: **bodite pozorni na to!**) »toda ko premislim, kakshni so pisatelji dandanes, reshim nekaj*

so svoje samozavesti v upanju, da bom z zares močnim trudom vsaj nekoliko manj vreden od njih.«

... Katerikoli chlovek, ki je zhlivel v tistem chasu in je bil dovolj drzen, da je svetu povedal o krutosti rimske cerkve na preprost nachin, je moral prav posebno zheleti, da ga zhivega scvrejo ...

»Pri tem,« je dejal Poggio, »so neka drobna dela, s katerimi se ukvarjam, ki me sama po sebi ne ovirajo, motech je nachin, kako se z njimi ukvarjam; **potrebno je namrech, da sem pazljiv do nagibov princev**, da ne bi uzhalil njihove občutljivosti, ker so veliko bolj pripravljene stresti svojo jezo kakor pa ponuditi odpuschanje, che je bilo karkoli neprimerno narejeno« ...

In she Ross (Book III, Chapter IV, ii):

... V tistih dneh, ko so nenebno odkrivali toliko vrednih del, pripisanih starim, so nasplošno povsod verjeli (cheprav, kakor sem bil pokazal, bedasto), da lahko vsako anticbno delo in tako tudi izgubljene Tacitove Historiae, najdejo v nekem temnem kotu Evrope, – v neki barbarski dezbeli, kot je Nemchija, Madzharska ali Cheshka ...

... Bracciolini je dejal: **»Che bom shel na Madzharsko, se bom pretvarjal, kakor da prihajam iz Anglije«**; namen je bil, da ne bi nihche vedel, keje je bil najden rokopis, znamenit za samostan Benediktincev, ki je bil ustanovljen na bregovih Fulde ...

Zakaj naj bi se pretvarjal, che je zhe imel rokopis? Nihche ga ne bi mogel znova najti – razen, seveda, che bi bil spet izgubljen ali pa zato, ker rokopis nikdar sploh ni bil tam (v Fuldi) in bi to tako postalo očitno ...

... Dogodek, zaradi katerega je Bracciolini izbral ta v Nemchiji najbolj znani samostan, kjer naj bi bil izdelan ponaredek, je bil ta, da se je seznanil z nekim chlanom tega samostana ... Iz neznanih razlogov je bil ta menih nekaj dolzhan Braccioliniju, ki je sklenil, da bo ta sveti mozg sredstvo, po katerem bo ponaredek spravljn v obtok. Menih je bil primeren za zadevno nalogo; bil je v zadregi in neuk, predusem pa je bil neumen ...

Temu telebanskem menihu je dal dolg seznam knjig, ki naj bi jih poiskal na policah knjizhnice samostana v Fuldi, vkljuchno z deli Tacita; in ker je hotel imeti kopije teh del v najstarejsbi pisavi, ki bi jo mogli najti, je naročil menihu, naj mu da popoln opis določenih knjig, ki jih je previdno postavil v seznam; te knjige so bile zelo shterilne, tako menih verjetno ni mogel slutiti, da je knjiga, ki je bila posebej zazhbelena, Tacit v najstarejsbih chrkah, ki jih je bilo mozžno najti.

Kako je Poggio vedel, katere knjige bi lahko nashli ali da morajo biti v Fuldi? Zakaj jih ni sam kopiral, kupil ali pa ukradel, che je obiskal Fuldo? No, pri Krebsu zvemo, da naj bi se menih imenoval Grebenstein in da je bil pravzaprav iz samostana v Hersfeldu ... Zanimivo, da vechina tistih, ki omenjajo ta pisma (tudi Ross), ponavljajo tudi Poggiovo trditev, da je bil ta njegov menih neumen; seveda neumen, ker je bil Poggio jezen, da z njim ni uspel dosechi tega, kar je hotel.

Ta navodila je (Poggio) dal maja 1427; in ker se je pri tej zadevi uprl previdnosti in modrosti, je malo pred koncem poletja tega leta pricurjalo na dan nekaj, kar je grozilo, da bo razkerilo prevaro: razshirile so se govorice o tem, kaj se je dogajalo med Niccolijem in Bracciolinijem, ki so

prvega zelo razburile; toda pomiril ga je njegov bolj predrzni prijatelj in mu je zagotovil, da »ko pride Tacit, bo to obdržal v tajnosti; tudi s kom in kako je bil pridobljen; saj mu je znano vse potekajoče opravljanje, toda che pride, se mu ni treba bati, ker njemu ne bo ushla niti beseda.«

Menih bi bil res neumen, che ne bi opazil, da lahko sam proda rokopise komurkoli, ne zgolj Poggio, saj je potreboval denar. Dejansko rokopisov sploh ni imel niti jih ni mogel dobiti – najbolj iskani rokopisi preprosto niso obstajali, vsaj ne v Fuldi. Neumen bi bil tudi, che ne bi opazil, da je z rokopisi povezan nekaj dvomljiv posel (dejansko je shlo prav za to), za katerega bi bil lahko odgovoren. Ross in Hochart trdita, da bi menih mogel podtakniti rokopise, ki jih je napisal Poggio. Te bi menih lahko poskušal prodati komu drugemu in to bi bilo zelo neugodno za Poggia, toda Poggio ni bil tako nespameten, da bi to tvegalo. Zelo verjetno je le hotel napraviti vtis, da so rokopisi izvirni ter da so iz Fulde; to naj bi dokazovala dolga pogajanja in menihovo potrdilo. Che je bilo tako, je menih verjetno zahteval preveliko vsoto, posel je propadel in rokopisi so ostali v Poggiovem predalu. Tudi govorice naj bi prispevale svoje ...

Pisma Niccolaju Niccoliju dokazujejo, da je bil seznanjen s Poggiovimi »dejanji«; zato navajanje teh pisem z namenom prikazati, kako je Poggio držal Niccolaja na dolgem povodcu, ter naposled zadevo skleniti z izjavo, da je Tacit v Nemchiji »tacic« kot dokaz za obstoj Tacitovih del v Fuldi – vse to preprosto ne drzhi, kajti Poggio je hotel le utišati govorice ... Tacitovih del niso mogli najti v Nemchiji, ker jih tam sploh ni bilo.

O teh pismih vech v spodnji kopiji spletne strani.^[32]

(Ross, Book III, Chapter II, vii)

Ross je menil, da nam je Poggio »prikazal brezprimerno krutost rimske cerkve s tigrovsko kervozbeljnostjo Tiberija in Nerona v Analih ...

Ross ni bil sam v tej oceni, she drugi so sprejeli to razlago. Danes, che zanemarimo velike vsote denarja, ki so jih plachali za lazhne klasichne rokopise in ki so bile glavni razlog za »izdelavo« rokopisov, lahko preprosto ugotovimo:

To ni bilo ponarejanje – bila je le izdaja pod psevdonimom, ker je klasichno ime zagotavljalo, da bodo dela brali in da je avtor zashchiten pred mozhnim pregonom.

Celo zgolj ta kratek pregled razlogov, po katerih bi Poggia lahko obtozhili »ponarejanja« ter da je dejansko on sam avtor teh odlicnih leposlovnih del, podaja trdno osnovo, da se sum nagiba v verjetno dejstvo.

Toda *Germanija* pravzaprav ni bila iste »barve« – ni bila preprosta kritika sodobnega zhivljenja v Italiji, prenesena v rimske chase, temvech je imela in she vedno ima, kakor smo tukaj zhe omenili, dejansko mednarodno politichno razsezhnost.

Viri

- [1] Christopher B. Krebs: *A Most Dangerous Book – Tacitus's Germania from the Roman Empire to the Third Reich*; W. W. Norton & Co. Inc., New York 2011.
- [2] G. F. Poggio Bracciolini: *De Miseria Humanae Conditionis*, Poggii Florentini Oratoris et Philosophi Opera, Basileae Apvd Henri Cvm Petrvm 1538, str. 88.
- [3] R. Monaldi & F. Sorti: *Salajeve sumnje (I dubbi di Salai)*; hrv. prevod: Mirna Chubranić; izd. Fraktura d. o. o., Zapreshić 2010.
- [4] Peter Watson: *The German Genius*; Simon & Schuster UK 2011.
- [5] Nial Fergusson: *Civilization: The West and the Rest*; London: Penguin Books 2011.
- [6] Oswald Spengler: *Der Untergang des Abendlandes*; C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung; Oskar Beck, München, Band I 1920, Band II 1922.
- [7] De Pretto 1903/1904; A. Einstein 1905; www.bibliotecapleyades.net/esp_einstein.htm
<http://www.amazon.com/Albert-Einstein-The-Incorrigible-Plagiarist/dp/0971962987>
- [8] Rudolfus von Fulda: *Annales Fuldenses (ANN. FULD. PARS II. /FULDENSES/)*, leto 852); Hannoverae, Impensis Bibliopolii Hahniani 1891.
- [9] Rudolfus von Fulda: *Translatio sancti Alexandri*; Nicolaus Ellenbog: *PASSIO SEPTEM FRATRVM filior.. sanctae foelicitatis. Translatio sancti Alexandri. Passio Sancti Theodori martyris*; Ottobeuren 1511.
- [10] Dr. August Wetzel: *Die Translatio sancti Alexandri - Eine kritische Untersuchung*; Kiel 1881, str. 6.
- [11] *Fälschungen im Mittelalter: Internationaler Kongress der Monumenta Germaniae Historica*; München, 16.-19. September 1986, in 5 Teilen, Hannover.
- [12] *Die Chronik Thietmar's, Bischofs von Merseburg, nach der Ausgabe von Monumenta Germaniae*; übersetzt von Dr. J. C. M. Laurent; Berlin, Verlag von Wilhelm Besser 1848.
Thietmari Mersenburgis Episcopi Chronicon; Hannoverae, Impensis Bibliopolii Hahniani 1889.
- [13] *Helmolds Chronik der Slawen*; nach der Ausgabe der *Monumenta Germaniae*; übersetzt von Dr. J. C. M. Laurent; Zweite Auflage. Leipzig, Verlag der Dyk'schen Buchhandlung 1888.
- [14] Adam von Bremen - *Hamburgische Kirchengeschichte*; Herausgegeben von Bernhard Schmeidler; Hannover und Leipzig, Hahnsche Buchhandlung 1917.
- [15] Saxo Grammaticus - *The nine books of the Danish history of Saxo Gramaticus*; Translated by Oliver Elton B. A.; Norroena Society, London, Copenhagen, Stockholm, Berlin, New York 1905.
- [16] John Wilson Ross (1818-1887): *Tacitus and Bracciolini. The Annals forged in the XVth century. Originally published anonymously (?) in 1878.*

(Anonimously with dedication: I dedicate to my esteemed and estimable brother Robert Dalrymple Ross – op. B.J.H.)

[17] Polydore Hochart: De l'authenticité des Annales et des Histoires de Tacite; Paris, Ernest Thorin Editeur 1890.

[18] Leo Wiener: A History of Arabico-Gothic Culture;

Volume III, Tacitus's Germania & other Forgeries;

Innes & Sons, 129435 N. Twelfth St., Philadelphia, Pa., MCMXX.

[19] FAZ – Frankfurter allgemeine Zeitung, 18. Oktober, 2008, No. 244 / Str. Z3.

[20] Allan A. Lund: Die ersten Germanen - Ethnizität und Ethnogenese;

Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg 1998.

[21] B. J. Hribovshek: Imeni Raetia in Schwyz, Revija SRP, sht. 75/76, 77/78, Ljubljana 2006, 2007; Branko J. Hribovshek IMENI RAETIA IN SCHWYZ

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2006-2/imeni_rs22.htm>

[22] Tacitus: The Germania;

With Introduction and notes by Duane Reed Stuart, Professor of classics in Princeton University; New York, The MacMillan Company 1916.

[23] Der römische Limes - Grenzwall gegen die Germanenflut;

http://programm.ard.de/TV/phoenix/der-roemische-limes/eid_287259734114953

BR, SWR, SR, Hessen, ARD, ZDF

[24] Die Germania des Cornelius Tacitus;

Mit einer Karte. Übersetzung von Paul Stefan;

Im Insel-Verlag zu Leipzig 1930.

[25] D. M. Robbins & E. C. Polomé (1997): Varia on the Indo-European Past: Papers in Memory of Gimbutas Marija. Journal of Indo-European Studies Monograph #19. Washington DC: The Institute for the Study of Man.

[26] John V. Day: Indo-European Origins: The Anthropological Evidence;

The Institute for the Study of Man, Washington D.C., 2001.

[27] Enea Silvio Piccolomini: Europa; Herausgegeben von Günther Frank und Paul Metzger; Melanchton-Akademie Bretten, Uebersetzung von Albrecht Hartmann; Verlag Regionalkultur, 2005.

(Melanchton, pravo ime Philipp Schwarzerdt, nemshki reformator najblizhji Luthru – op. B.J.H.)

[28] The Life of Poggio Bracciolini. By The Rev. W. M. Shepherd, LL. D., Liverpool. Printed by Harris Brothers, For Longman, Rees, Orme, Brown, Green & Longman. London. 1837.

[29] Beiträge zur Kulturgeschichte des Mittelalters und der Renaissance; herausgegeben von

Walter Goetz, Heft 14: Poggius Florentinus, Leben und Werke, von Dr. Ernst Walser,

Privatdozent an der Universität Zürich; Druck und Verlag von B. G. Teubner; Leipzig Berlin 1914.

[30] Ann Proulx Lang: Poggio Bracciolini's De Avaritia;

A Study in Fifteenth Century Florentine Attitudes Toward Avarice and Usury

Thesis, Sir Georg Williams University, Montreal, 1973.

[31] Material for a History of Pope Alexander VI - His relatives and His Time;

by Right Reverend Msgr. Peter De Roo; Bruges, Desclée. De Brouwer and Co. 1924.

[32] Tertullian page:

http://www.tertullian.org/feedback.php?page=t_rparse_tacitus_index.htm

[32a] Izvleček te strani s komentarjem B.J.H. *Revija SRP 117/118*

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp117/brahr117/2najbo117.htm#tacitus>

Iz zgodovinskega spomina

Andrej Fékonja

OGLED PO STARI POVESTNICI SLOVENSKI

Predgovor

Povestnica nashe slovenske domovine, predno so jo prekorachili Rimljani, v obche je jako temotna in skoro povsem neznana. Zakaj nimamo prav nikakih pisanih izvestij, po katerih bi se moglo povedati kaj določnega o prvotnih stanovnikih teh krajev.

Viharna sila, s katero so se bili Kelti razlili po Italiji in Greciji, prevrgli Etruske in Rimljane, nemilo oplenili Rim in Delfe, bila je pach zadosten povod, da so se davni pisatelji temeljiteje pechali s tem narodom. Vendar za nashe kraje posebej niso ni Kelti tako znameniti, kakor se navadno pishe v svetovni povestnici evropski.

Marvech prava zgodovinska doba za slovensko zemljo se počenja shele z Rimljani, rekshe z osvojitvijo nashih pokrajin po teh vladarjih sveta v zadnjih dveh vekih pred Kristusom. Od tedaj imamo pach prilichnih, dasi tudi le bolj obchih povestnih zapiskov ponajvech latinskih in nekoliko tudi grshkih pisateljev, po katerih si moremo sestaviti vsaj glavneje stvari, ki so se vrshile na zemlji slovenski za rimske dobe pa tje do *nove nasetitve*, pravo slovenske, v drugi polovici shestega stoletja po rojstvu Kristusovem.

No, pa recimo vendar katero najpreje o onih *davnih* prebivalcih nashe zemlje, da zatem izpregovorimo nekoliko obshirneje o zgodbah in stanju *Slovenske za Rimljanov* ter povemo she nekaj o raznih narodih, seleich se po nashi domovini pred pravimi pradedi nashimi, *novimi Slovenci*. Vsemu temu dodamo pregled o stanju kristijanstva v oni dobi pri nas.

Da bi nam i ta drobtinica iz nashe povestnice bila – po izreku slavnega Rimljana: »pricha chasov, luch resnice, zhivljenja spomenica, uchiteljica zhivljenja, oznanjevalka starodavnosti!«¹ Saj je zgodovina slovenskega naroda vendar-le stareja, nego li se nam navadno pripoveduje po ptujih in she v nekaterih domachih knjigah. Ne shele izza obche selitve narodov po nashi zemlji, temvech zhe iz prvega tukaj stanuje nash rod.

Pa akoprem smo Slovenci dandanes mali, bili smo pach nekdaj vechji. In prav zato mislim, da nam bode ogled po stari nashi povestnici zanimiv, in prijeten tudi o njej spomin.

Prastanovniki

Vsi Evropljani so prishli iz jutrovega – iz orijenta.

Ta istina, katero potrjujejo razne priche iz fizijologije in lingvistike, ne potrebuje ni jednega posebnega dokaza. Le poglejmo samo na zemljevid, in takoj se uverimo o tem. Evropa je narodom bele barve ponujala skoz uralske in kavkashke klance lahek prehod iz Azije. ² In tako je prishel tudi v nashe kraje, v krajino nekopano in neorano, o svojem chasu chlovek, pomikajoch se vse dalje gori za rekami Dunavom, Dravo in Savo.

A kdaj je bilo to? Kdo nam pové!

Pochetki ljudskim naselitvam na nashi zemlji se izgublajo v megleni starodavnosti, katere ne pomni povestnica. Najstarejshe pisano porochilo sega v bajeslovno stran, ter ima za predmet na primer bajko o grshkih Argonavtih plovechih gori po Savi, in utemeljitev Navporta (Vrhnik) po junaku Jazonu. Da nam pa zgodovina ne pové o tem nich gotovega, izvira iz tega, ker je vse ono izseljevanje in naseljevanje bilo mnogo preje, nego-li so se zacheli zgodovinski zapiski. Moglo pak se je zachenjati preseljevanje Arjancev (Arja, Airja = venerabiles, chastitljivi) iz Azije v Evropo okoli 2200 let pred Kr., kadar so namrech po porochilu Grka Arriana (Eustath. ad Dionys.) zachenjali Asyrci pritiskati arjanske narode. A da je to preseljevanje trajalo vech nego stotino let, je gotovo. Izvestno so prebivali ljudje med karpatskim gorovjem in jadranskim morjem najmanje trinajst sto let pred Kristusom.³

O kulturnem stanju prvotnih stanovnikov nashe zemlje moremo se nekaj pouchiti samo po raznovrstnih, iz iste zemlje izkopanih ostankih, kakor so orozhje, orodje in razne nakrasnine, ter si tudi po njih vsaj nekoliko pojasniti razlicne odnoschaje mednarodne v dobi tako zvani prêhistorijski ali predzgodovinski.

Po istih izkopinah razdeljujejo povestnicharji najstarejo dogodivshchino osrednje Evrope in torej tudi nashe domovine na tri dobe: »kameneno«, »bronovo« in »zhelezno«, ter pripisujejo kameneno dobo prvotnim prebivalcem, bronovo nekdanjim Keltom, zhelezno pa starim Germanom. No, preiskave dokazujejo, »da to mnenje nima chisto nobene zgodovinske podlage, da razlicnih kulturnih dôb ne reprezentujejo tudi razlicni narodi, nego da je jeden ter isti narod prebil vse kulturne stopinje«. Vsi raznovrstni predmeti starinski, najdeni v nashi domovini, nam glasno in jasno prichajo, »da se prebivalstvo alpinskih zemelj od novokamenene dobe sem gledé izvora in narodnosti ni nich spremenilo, da se ne more dokazati, da bi bilo v tem dolgem chasu jedno ljudstvo drugo izpodrinilo in njegove sedezhe zavzelo. Prazgodovinarji se vedno bolj nagibajo misli, da je to prebivalstvo prvobitno (aboriginalno) po omenjenih zemljah in da se je vsaj v svoji vechini in gromadnosti ohranilo nepotujcheno celo do rimskega gospodstva.« ⁴

»Kakor nasha, tako je bila tudi kultura novokamenene dobe osnovana na poljedelstvo in zhivinorejo, samo da je nasha kultura vsled poznavanja kovin mnogo bolj napredovala. Ljudje so zhiveli zhe takrat skupno v bivalishchih, ki so

bila našim vasem podobna, in sicer ne redko v veliki množini prav blizu drugo drugega. Zato si moramo misliti, da so imeli zhe precëj urejeno družinsko zhivljenje, razvite obichaje in ukoreninjene nazore o pravu. Tudi njih simbolichni ornamenti na orodju in posodah (krizh in solnchni krog) nas silijo k spoznanju, da so imeli precëj obshirne verske pojme ter so brzhkone solnce m zvezde obozhavali.«⁵

A kakshne-li národnosti so vendar bili nashe domovine prvoselci?

Ruski letopisec Nestor (poch. XII. veka) pravi, da so davni Norichani bili *Slovéni* in da so tudi kraj Dunava in v Ilyriku t. j. v nekdanji *Panoniji* bili *Slovéni prvi*; a da so jih pozneje iz teh selishch izpodrinili Vlahi (= Kelti) ter jih potisnili za Karpate, k soplemenikom. In ako se ogledamo po starozhitnostih, dobljenih iz grobov v praslovénskikh pokrajinah med Vislo in Dněprom, vidimo, da so te izkopine onim v naši domovini najdenim celó podobne; iz chesar torej smemo dosledno sklepati, da je v bronovi dobi, kakor tam, tako tudi tu bivalo pleme slovénsko. Pa tudi mnoga imena mest, vasij, rek, gôr itd., nahajajoča se za poznejih dob v pokrajinah dunavskih, ki se za Rimljanov imenujejo Norik in Panonija, in she v Karniji, prichajo o davnih njihovih prebivalcih Slovénih.⁶

Kar se tiche národnosti starodavnih *Ilyrov*, t. j. stanovnikov nekdanje Japodije, Istrije, Liburnije, Dalmacije itd., treba rechi, da *niso* bili Slovéni. Temvech ti spadajo k onemu arjanskemu deblu, katero se je iz arjanskega semenishcha v predzgodovinski dobi odtrgalo in je pod imenom *Trakov* prishlo v Evropo. Ilyrov jedini ostanki so she danashnji Shkipetarji ali Albanezi. Da so v stari dobi betve trashkega naroda bile naseljene gori po reki Istru (t. j. dolnjem Dunavu) in ob desnem bregu Save tje do mej Venetov, potrjujejo stari pisatelji. Tako se Istrani imenujejo trashko pleme, in njihovi ostanki so daneshnji Chiribirici.⁷

Kelti–Galli

Na nekoliko trdneja tla pisane zgodovine in kronologije dospemo najpreje s Kelti.

Za nasho nalogo je vazhno vprashanje: Kaj in koliko tega, kar se je na slovenski zemlji ohranilo iz starodavnosti, pripada ali se sme pridevati Keltom? To je tem bolj potrebno, ker se navadno vse, kar ni določno rimsko, naprosto prilashčuje Keltom; bronova roba, ki se nahaja po grobishchih idr., zove se keltska; narodi, ki so prebivali po nashih krajih pred rimsko osvojitvijo, vsi so bajë keltski, itd. Povzemimo torej na kratko povestnico Keltov.

Vojne in nasebine Keltov.

Kelti (Celti), katere so Rimljani imenovali Galle, Grki Galate, Slovéni pa Vlahe, bili so velik indo-evropski narod, ki se je bil v davni davnini, najmanje tisoč let pred Kristusom, iz Azije sëm naselil po zapadni Evropi. Od ondod so zacheli Kelti schasoma udarjati nazaj proti vshodu, ker jih je bajë »mikalo po sladkosti sadja in

vina, ki ga niso imeli domá«; gotovo pa tudi, ker je bilo njih tam preobilno stanovnikov.⁸

Livij V. 34 in Justin XXIV. 4 pripovedata o dveh glavnih prehodih Keltov iz Galije (sed. Francije); jedne je vodil Sigoves prek Rajna proti Herkynskemu lesu in v srednje Podunavje, druge pa Belloves prek Grajških Alp v gornjo Italijo ob reki Padu, bajè l. 600.-590., ali gotoveje l. 388.-382. pred Kristusom. Druga truma je šla, kakor poveda Pausanias Graec. X. 750, pod Kombaulom v Trakijo, (dan. južno Bolgarijo) ok. l. 360.-335. pr. Kr. Velike vojske so zopet šle pod Cerethrijem, pod Brenom in Alcikorjem v Grecijo, pod Bolgom v Makedonijo, l. 280.- 270. pr. Kr., ter se je jeden oddelek naselil v jugovshodni Panoniji pod imenom Skordiskov, o katerih misli Athenagoras, da so bili ostanki Brenovih Keltov. Pozneje, okoli l. 191 pr. Kr., pregnali so, kakor pishe Strabo Geogr. V. 212, Rimljani iz Italije keltsko pleme Bojev, kateri so prekoračili karnske Alpe in se nastanili poleg Tauriskov pri jezeru Pelso – Nizhiderskem.

Na jugu sedanje slovenske zemlje se je naselilo tedaj nekaj Keltov Skordiskov v stari Japodiji, Istriji, Liburniji itd. Strabo imenuje Nauportus (sed. Vrhniko) mesto Tauriskov, doshlih semkaj s svojih visokih gôr, pa veli, da so Tauriski bili keltsko ljudstvo. Nadalje pripoveda Livij XXXIX. 23, da se je leta 186. pr. Kr. ustanovila jedna galska t. j. keltska naselbina v okolici, kjer so pet let zatem Rimljani utemeljili mesto Akvilejo (Oglej). In Caesar Bell. gall. I. 5. pishe, da so keltski Boji preshli norishko zemljo in obsedali Norejo (pri dan. Neumarktu ali Brezah), a so se zatem pridružili sorodnim Helvetom (v Shvajci) l. 58. pr. Kr.

To so glavne stvari povestne o Keltih za nasho stran.

Kaka pa je bila keltska kultura?

Vrstnik Polybij, kateri je dobro poznaval Kelte, sam jih opazujoch l. 200 pr. Kr., pravi II. 17 o njih: »Oni zhivé po odprtih vaseh ter imajo kaj malo orodja. Spijo na golih tleh, redijo se skoro ob samem mesu in ne pechajo se z drugim, nego z bojevanjem in preprostim poljedelstvom. Ne poznajo ne znanosti ne katerekoli umetnosti in nimajo drugega imetka, kakor zhivino in zlato, ker je s tem najlaglje potovati, kamor je komu drago.« In Diodor Sikulec V. 347. veli k temu: »Oni zhe od davnega chasa ropajo in plenijo ptuje dezhele in zanichujejo druge, hvalech jedino le same sebe.« — »Kelti torej«, pristavlja Rutar, »surov in bojevit narod, ob chasu svojega doseljenja v nashe dezhele niso imeli skoro nobene kulture, zato so njih grobovi po gornji Italiji jako siromashni. In ako so se morda pozneje tudi povzdignili do vishje omike, bili so vendar-le vedno brez vpliva na sosednje prebivalce, med katerimi so zhiveli.«

O keltstvu se torej po nashih dezhelah she govoriti ne more.«⁹

Poshtévati je nam Kelte pach v toliko, da so ti v IV. stoletju pred Kristusom bili prishli v nashe dezhele, premagali prvotne stanovnike, potlachili in nekaj zatrli,

nekaj pregnali ter se she v poznejših chasih tu in tam naselili, zlasti po ravninah in pri rekah na rodovitnih livadah. Ljute boje so imeli galski (keltski) Skordiski s slovénskitni prebivalci Panonije, katere so podjarmili in velik oddel vrgli chez Karpate; zato Nestor in staropoljski letopisci govore o strahovitih bojih Slovénov z Vlahi. Mnogo Gallov, kateri so Panonijo, Ilyrik, Makedonijo in Grecijo bili napadli, povrnilo se je zopet nazaj v Galijo. Trume slovenskih Karnov in Norichanov so tudi Kelti zapodili v Helvecijo.¹⁰

Ni pa misliti, da bi se tedaj vsi Slovéni bili umaknili iz zemlje, temvech so gotovo nekateri v brezhnatih, tezhko pristopnih krajih zaostali in se obdržali. Da, Terstenjak celó trdi, da razven omenjenih naselbin Kelti niso imeli na slovenski zemlji nikjer drugodi stalnih selishch. V vsej zapadni Kranjski, juzhni Koroshki, juzhni Shtajerski in zapadni Ogerski da so ostali zmerom prvotni prebivalci slovenski. »Da Celti niso pregnali vseh slovenskih prebivalcev iz Norika in Panonije, kakor so mislili nekateri zgodovinoslovci, to nam prichuje jezero kamenov iz chasov rimskega vladarstva, na katerih so predstavljena indoslavenska bozhanstva, in zopet jezero imen prejetih iz indoslavenskega bogochastja.«¹¹

Sledovi o Keltih na slovenski zemlji pak so se nam ohranili do danes samo v nekaterih imenih na kamenih spomenikih she pozno tje v dobo rimskih cesarjev.¹²

---

¹⁾ Cicero

²⁾ Prim. »Novice« 1854. 11.

³⁾ Vid. Letopis Mat. Slov. 1871. 164., 1875. 126; »Kres« VI. 156.

⁴⁾ Sim. Rutar: Ietopis Mat. Slov. 1889. str. 1-52

⁵⁾ Rutar 1. c. 15.

⁶⁾ Slovénkost prvotnih stanovnikov med Karpati in Adrijo zagovarjajo: Surowiecki, Safařik. Shembera, Bulgarin, Hilferding, Katanchich, Terstenjak itd., in jo priznavajo tudi Nemci Schlötzer, Mannert, Hahn, Contzen idr. (Prim. Lp. Mat. Sl. 1975. 136).

⁷⁾ D. Terstenjak Lp. Mat. Sl. 1874. 161; 1875. 134. Da vsaj *Kelti niso* prvoselci nashe zemlje, razvidno je zhe iz zgodovinskih dogodkov. Prishedshi namrech v te kraje, nashli so Kelti zhe stanovnike tukaj ter so se zh njimi dolgo bojevali. Tako javlja sam Galec (Kelt) Trog Pompej in po njem Justin, pa tudi Caesar, Livij idr. No, kakshen narod pa je torej oni *pred* Kelti tu stanujochi? Che vé kdo za drugega – nego-li slovénkega – naj reche, od kod!

⁸⁾ Vid. Novice 1854. 23.

⁹⁾ S. Rutar 1. c. 54. 55. Podobno o keltski kulturi tudi Nemeč Mommsen: Römische Geschichte I. 325. Prim. tudi Alf. Müllner: Emona 1879. 168. sl.

¹⁰⁾ D. Terstenjak: Slovanshchina v romanshchini 1878. str. 77.

¹¹⁾ Novice 1860. 47., 1864. 28., 1854. 9.

¹²⁾ Alf. Müllner: Emona 1879. 169.

ANDREJ FEKONJA (tudi z naglasno oznako Fékonja; 1851 pri Négovi – 1920 v Shoshtanju), literarni zgodovinar. Gimnazija v Celju, osmi razred z maturo v Mariboru, bogoslovje konchal prav tam 1876, nato kaplan po raznih zhupnijah, med drugim v Starem trgu (Slovenj Gradec) pri zhupniku Davorinu Trstenjaku; nazadnje je bil zhupnik v Buchah (Shmarje pri Jelshah) do upokojitve 1899; tedaj se je nastanil v Shoshtanju. Spochetka naklonjen ilirizmu, se kakor vzornik Trstenjak od teh idej odvrnil; pisal je o razlicnih (juzhno)slovanskih literatih, ob 300-letnici Trubarjeve smrti *O pochetkih slovenske knjizhevnosti* (LZ 1886), ob 300-letnici Dalmatinove smrti je orisal zgodovino reformacije pri Slovencih (LZ 1890). Ob 50-letnici Trstenjakove pisateljske dejavnosti je zbral mnozhico imen in knjizhnih naslovov v chlanku *Dubovniki slovenski pisatelji* (LZ 1887), v knjigi opisal njegovo zhivljenje (*Davorin Trstenjak, slovenski pisatelj*, Lj. 1887) in v chlanku njegovo rokopisno zapushchino (LZ 1890); dodal je she splošno oznako Davorina Trstenjaka kot pisatelja (DS 1893). Med drugim je tudi napisal *Kratko povestnico slovenskega pravopisa* (LZ 1891), pregled knjizhevnosti ogrskih Slovencev (DS 1892) in chlanek *Trubarica – Celjanka* (o vprashanju, ali je bila Trubarjeva druga zena Celjanka; LZ 1887). Pisal je o zacetkih krshchanstva pri Slovencih, za lokalno zgodovino je pomembna monografija *Celje in okolica* (DS 1895, 1897). V celoti Fekonjev opus ne izstopa s posebno izvirnostjo, bolj znachilno zanj je skrbno zbrano in pregledno podano manj znano gradivo. To velja tudi za enega njegovih glavnih spisov *Ogled po stari povestnici slovenski* (s podnaslovom: *Nekaj zgodovinskih chrtic, zlasti iz dobe Rimljanov*), ki v izhodishchu povzema Trstenjakovo temeljno (hipo)tezo o predrimski avtohtonosti Slovencev; razprava je izhajala v reviji *Dom in svet* (1894), tukaj je predstavljena le s prvim delom, ker v ostalem (pre)podrobno obravnava obdobje rimske okupacije. (Op. ur.)

France Podgornik

MISLI O DUSHEVNEM NAPREDKU SLOVENCEV

To stran smo lahko obravnavali brez strahu, tudi pred tistim, ki bi nam nedoslednost v razvrščevanju ochital, chesh, da moramo prej vedeti, ali smo za sholo sposobni ali ne. Kajti domacha in tuja tla so kazala in kazhejo, da Slovenec ima veliko sposobnost učiti se. Posamezniki tudi poleg vsaj toliko sprichujejo, da so tudi produktivni, ne le pasivni v sprejemanju uchnih predmetov. Zadosti, gmotno stanje in dushevna sposobnost pri nas niste nasprotni snovanju shol na domasih tleh v gori nachrtanem smislu, ko bi tudi drzhavopravna prostost toliko ozhivela. Tudi ni to nobena prednost pred dragimi narodi indoevropskimi, o kojih je znano, da imajo vsi sposobnost k učenju. Nasproti mora Slovenca to veseliti, che s tem priznanjem nam in sobratom ne morejo upanja vzeti, da bi prej ali poslej iz barbarstva ne izlezli, ako bi bilo to ime she sploh opravicheno.

Veliko vazhnishe bi bilo izvedeti, ali imajo Slovenci tudi *produktivnih* dushevnih mochij v sebi. In ako so, ali so vsi Slovani enako produktivni, ali eni na eno bolj, drogi na drugo stran In slednjih določno prashanje: Na katero stran so ti, na katero oni Slovani bolj produktivni? Takih prashanj nisem she nikjer chital, ali meni se zdé silno vazhna. Ona zadevajo najvazhnishi del slovenske sposobnosti ali nesposobnosti dushevne. In ako preudarjamo, da je zlasti Slovenec zeló omejen vsled zunanjih pogojev, ima tukaj pri ugodnem reshenju tega déla svojega bistva edino in lepo upanje, povzdigniti se in takó rekoch mashchevati se za druge ne prebogate zvunanje dari. Na vsekako pa bi uchenjakom slovenskim in slovanskim tukaj se zopet druga pot odprla, kakó naj *za slovanstvo koristno in chastno delajo*. Naj bi preiskave mnogo ali malo odlicnega kazale v slovanstvu, koristile bi prvich Slovanom samim v tem, da se za realno podlago svojega bivstva potegnejo, navdushijo in z onim preprihanjem delajo, o katerem smo v vvodu te razprave poudarjali, da nam je takó potrebno.

Najvech bi Slovanom koristili s tem, da bi vedeli, kakor pleme in kakor veje plemena, na katero stran so izvirni in posebne v umetnijah rodovitni. Zhe samo ta stavek je pricha, kako velevazhno je to prashanje. Drugim prijazni in sovrazhni sosedje pa bi vedeli, da kar upamo, modro upamo, ker s trdne skale preprihalno délamo. Tako bi moralo zanichevanje nehati, ko bi she taki siromahi bili na tej strani. Siromashtvo ni uboshtvo; in njegovo spoznanje bi Slovane pohlevne uchinilo, che niso zhe iz druzih vzrokov pohlevni. Ako bi se pa ugodno za nas glasil dotichni odgovor, bi zopet napuh drugod proti nam ponehal, sami pa bi s toliko vecho zavednostjo in navdushenostjo v prihodnjost gledali. Ali vsekako bi Slovanom to najvech koristilo. Naj bi Slovani tega opozorjenja ne pozabili. Jaz pa

imam dolžnost le tu na Slovence gledati gledé te strani. Ne smem pa pozabiti, da produktivnost je v ozki zvezi z nagoni in strastni chloveshkimi.

Drogi narodi, kateri so historichno produktivni se kazali, imajo gotovo lozhe se ponashati ali pa pohlevni biti gledé tega prashanja. Slovanska zgodovina pa vémo, kaka je; to pleme je she le na zachetku svojega razvitka in vpliva na svetovno zgodovino.

Mora se pa opomniti, da ima dosedanja kulturna zgodovina nevarno navado iz prikazni, ki se v posameznikih javljajo, prevech hitro na splošnost lastnosti tega ali onega naroda sklepati. Skoro bi rekel, da je dotichno sklepanje o tej ali onej obchi narodovi lastnosti drznejše, nego denashnje parlamentemo obnashanje, katero hoche vsled po umetnih potih sestavljenih vechin poslancev in njih glasov pri vsaki priliki trditi, da cela skupina pokraj in enako sodi in vse odobruje. Zato se mi zdi, da je bolje, ako v korenini, tedaj pri naravnih nagonih in strasteh gledé nashega prashanja zachnemó. In ako hochemo po vsej sili na dejanstvenosti naslanjati se, pojdimó med narod, pa oglejmo si samouke v tehniki in umetniji, ali she bolje, enaka hrepenenja in izrazhevanja narodova, kjer koli je kaj prilike, izrazhevati se. She celo ko bi neugodno to pa ono nashli, ne smemo upanja izgubiti, ker smemo tolazhiti se s tem, da mochi niso imele she vzroka in prilike dovolj razvijati se, kakor jim je po nachinu in intenzivnosti mogoche.

Da pa plemena niso suha bila, kazhejo n. pr. Chehi in Poljaci s prejšnjega chasa s svojo literaturo, s svojimi uchenjaki in umetniki. Da, ravno Chehi so pozvani kakor glasboljubni narod. Tudi kazhejo pravljice narodne in basni, kakor tudi v nekih vejah velike narodne pesmi, da zna narod ne samo prejemati dushevne izdelke, ampak jih tudi sam roditi.

Prehajajochim k Slovencem bi nam ugajalo, ko bi mogli narodove dushevne mochi tudi po merilu rodovitnosti nashtevati. Akoravno nismo brez ugodnih historichnih podatek glede uchenjashtva ali pa umetnishtva, vendar je za nas pravilnishe po gori naznanjeni poti narodovo bistvenost preiskavati. To je tem bolj potrebno, ker nam ne ostane nobeno drugo upanje z drugimi narodi na nobeno stran mogochno tekrovati, ako nas dushevne mochi do visochine družih narodov ne povzdignejo. Kajti da posamezniki splošnost družih prekose, ni bistveno za narodnost; bistveno je le, da se v obche poleg družih postavimo.

Vsak kraj skoro na Slovenskem ima svoje samouke. Tam vidish urarja, ki se ni nikjer uchl, kakor da je kako uro videl razdirati ali pa jo je sam razdejal. Tukaj vidish kljuchalnicharja in kovacha, ki ti stroje skujeta, kakor da bi se bila na Angleshkem izurila. In zopet se preprichash po cerkvah, da je ta dobre orglje napravil, za koje ni mojstra iskal, in ravno v tem svetishchu morda slike in she kipe, posebno iz lesa, ki niso od izsholanca, pa taki, da izsholanec njih stvaritelju ne bo odrekel sposobnosti. Rokodelcev samoukov vseh vrst she celò omeniti ni treba, ker jih ima vsaka vas. To so tipichni izgledi, ki prichujejo o raznih talentih

slovenskih. Tem se ne more reči, da samo posnemajo, kajti vidi se v izdelkih sestava izvira, ki dokazuje tedaj zhivo domishljijo. Komu se ni she iz prepričanja izdehnilo: »Shkoda, da ta talent tukaj doma neizurjen gine.« Natanje opazovanje bi pokazalo, da je mnogo močij dushevni bolj skritih, ktere bi tudi na veliko se razvijale, da bi jim primernega gradiva podali. —

Ko bi prashali, kterege temperamenta je Slovenec, rekli bi, da je tak, ki poprek na zunaj izrazuje veaelje.

Blizha se v tem bolj juzhnim narodom, kakor pa resnobnosti severni. Kdor le na to gleda, da dandanes kmet tuguje z zhalostnim obrazom, in ako iz tega sklepa, da ima narod na sploh temno lice, tuzhno notranjost, ta ne pomisli, da vzroki takim prikaznim so le zunanji in le zachasni. Druzhbene in drzhavne tirjatve so, kakor znano, v nasprotju se zmozhnostjo jim zadostiti. Po preobratu na bolje, na recheno stran, bo tukaj narava zopet svoj bistveni znachaj pokazala. In she v teh, z bremeni preoblozhenih chasih ne more se reči, da je nash kmet vechidel chemeren marvech je resnica, da tuzhnost se ga prime le za hipe, pa mu potem, kakor otroku, kmalu izgine.

Nashe prepričanje potrjuje tudi neka druga dushevna lastnost, ki bi drugache se v taki sploshnosti ne prikazovala. Zhe povrshno opazovanje nas sili k razsodbi, da slovenski narod ima v sebi humoristichno zhilo. Kdor poreche, da tudi chemerikovci in sitnezhi znajo hamor kazati, ne razločuje onih stranij, ki samo zbadanje, pikanje in sarkazem rodè, in onih stranij, koje le veselja iz svoje korenine poganjajo. Da – si imamo obe glavni imenovani strani med slovenskimi znachaji, prevaguje stran veselja takó, da se sarkastichnost v njej izgubi. Da je humoristichna stran sploshna, in da je narodu prirojena, kazhe tudi to, da nimamo le izvirnih narodnih humoristov ogromno shtevilo, ki narod vsak dah v vsaki druzhbi razveseljujejo, ampak da she celo neizvirni znajo proizvode dushevne mochi tako posnemati, kakor da bi bili izvirni. Komur je za daljno razlochevanje mar, bodi mu priporočeno, da naj gleda, ali niso Slovenke ravno takó humoristichne, samó, da so bolj posnemovalne, pasivne. Rade se smejejo, pa ne morejo same toliko smeha vzbuditi. Svet tedaj kazhe slovenskemu narodu bolj veselo, nego pa zhalostno lice. V naravi se mu to vedno nespremenjeno prikazuje; v svojem blizhnjem vidi mnogo zhalostnega, pa se vé tudi tu tolazhiti. Noben nauk ni mogel Slovenca she prepričati, da je vech zhalosti, kakor veselja na svetu. In che tudi kake izreke enakega obsezhka od koder, koli ponavlja, ni mu verjeti, da jih zares veruje ali celó chuti. On ostane, kar je v korenini, vesel, kakor mu notranjost ukazuje. Poduchite ga za poboljšhanje svojega stanja, pa ne bo sovrazhil, proklinjal, pikal, itd., ampak pel bo vesele, kakor nekdam vsled mnogih porochil.

Iz têga pa sledi najvazhnishe prepričanje, ktero moremo mi pisateljem na leposlovnem polju slovenskem priporočati. Prvich, da bodo slovenski narod zastonj uchili, ako mu bodo v prozi in vezani besedi tugo pridigovali, vse chрно risali in slikali. Taki pisatelji bodo privrzhenca zlasti danashnji dan sicer dobili, ali

naj ne mislijo, da so ti privrženci she prvotne zdrave slovenske krvi. S tem ni she recheno, da na slovenskem smo zhe gledè estetičnih in nraavnih idealov v zlatem raju. Le povedali smo, da se resnosti poduka in pravil lozhe narod sprejme, ako mu jih v humoristichni ali vsaj v pravi narodni posodi ponudimo. Slovenski narod ni frivolen; zna pa jo pri resnih in zhalostnih prikaznih v kratkih potezah tako zavrniti, da se rajshe tolazhi, nego tuguje. In to mu njegova lastna dushevna moeh zaukazuje. Dalje pa ne sledi, da, bi morali vse izdelke leposlovne v humoristichni obleki podajati. Je pach razloček, tiste strani, ki so zares zhalostne, opisovati, kakor take, in pa tugovati, kakor da bi bil celi svet hudobnega duha poln, ali pa kakor da bi imel svet zdaj pa zdaj samo v solzah potoniti, in morda she upanje vzbujati, da bi kmalu sodnji dan nastopil.

Slovenske gore so jasne in chvrsto kvishku molé. Teh gorà sinovi so na sploh she zdrave, chvrste krvi. Ako jim tedaj zhe kako grenko morate povedati, dajte jo v mozhati, krepki besedi. Tudi Slovenka ne ljubi tiste nezhnosti, ktera se boji prekorchiti slamo. Ako se vam zdi potrebno, robotost gladiti, pomislite, da napredek ne obstoji v tem, da vedete iz skrajnosti v skrajnost! Ravno Narobe dosežete, kar zhelite.

Sicer so to glavne poteze, kterih za moj namen tukaj ni potreba na drobno razpravljati. Bilo bi prevech omenjati in celó filozofichne nazore sedanjega chasa tudi za Slovence preobrachati. Za me je dovolj, che sem preprichanje izrekel, na ktero stran naj jo pisatelji krenejo, ako hochejo zdravi duh slovenski krepchati in bolnega zdraviti.

FRANCE PODGORNİK (tudi: Fran, Franc; 1846, Chepovan na Gorishkem – 1904, Dunaj), publicist. Matura (z odliko, 1869) na gimnaziji v Gorici, na Dunaju študiral najprej klasično in primerjalno filologijo, nato arheologijo in filozofijo. Na Dunaju je bil tajnik Slovenskega literarnega društva (1879), se preselil nato v Gorico, tu urejal chasnik *Socha* (podnsl.: organ slovenskega političnega družtva gorishkega za brambo narodnih pravic). Sept. 1890 se je preselil v Trst, od sept. 1895 zhivel na Dunaju. – Podgornik, danes v glavnem pozabljen, je najpomembnejši (laichni) primorski publicist v drugi polovici 19. stol. in zhe po tem eno največjih imen slovenske publicistike sploh. V periodiki je objavil shtevilne chlanke in razprave, v katerih se je tehtno loteval za narodno, drzhavno pa tudi posameznikovo zhivljenje tako ali drugache usodnih problemov. Nekaj naslovov, zgovornih glede vsebine: *Misli o dushevnom napredku Slovencev*, *Premishljevanje o pisavi sploh in o pisavi v narodnem dubu posebe*, *Ali nam je treba domachih pisateljic?*, *O prevodih*, *O pismenih jezikih na sploh in obcheslovanskem literaturnem jeziku posebe*, *Ali je filozofija Slovanom mogocha?* Filozofska razprava *O chloveshkem razumu* (Letopis MS, 1884) je po svoje markantna utemeljitev racionalistichne refleksije. Obravnaval je tudi probleme kmetijstva (osnova narodnega gospodarstva) in delavstva (broshura *Delavski prijatelj*, 1886; zavrachal Marxa, v ekonomski teoriji sledil tedaj vodilnemu amer. ekonomistu Henryju Careyu, svetovalcu preds. Lincolna, t. i. »harmonija interesov«). Avstriji je napovedal razpad, che ne bo znala reshiti vprasanja svojih slovanskih narodov; bil je proti poudarjanju dezhel (vojvodin), ker ovirajo etnichno celovitost; zavzemal se je za drzhavno zvezo nacionalnih avtonomij. Vodilna nit njegovega opusa je kritichnost tako do tedanjega klerikalizma kot do liberalizma. Kritiki so mu ochitali, da je panslovansko-rusofilski »fantast«, toda zanj je bila naslonitev (vsaj v shirshi kulturnishki perspektivi, znachilni za vech tedanjih primorskih izobrazhencev; izdajal in urejal je revijo *Slovanski svet*) neznatnih Slovencev na slovansko zaledje povsem racionalno zastavljena antiteza zoper plaz germanizacije, na Primorskem kombiniran tudi z romanizacijo. Tukaj objavljeni odlomek iz razprave *Misli o dushevnom napredku Slovencev* je she danes vreden pozornosti, ker je v chasu hude eksistencialne krize slovenstva pisatelj kot (so)tvorice etnozavesti opozoril na avtenticno trdozhivost in vedrino v domachi ljudski tradiciji. (Op. ur. I. A.)

Podgornikov chlanek *Misli o dushevnom napredku Slovencev* dandanes morda ni toliko aktualen kot razprava o filozofichnih nazorih tedanjega chasa, kot sam pravi. Danes, lahko rechemo, da so bile te njegove misli o dushevnom napredku Slovencev pre-optimistichne, bolje recheno, morda prevech vznesene. Bolj zanimive so z vidika posredne osvetlitve takratnega stanja narodove (samo)zavesti Slovencev – v ocheh velikega borca za narodove pravice. Njegov chlanek je iz leta 1877, to je 11 let po beneshkem plebiscitu, ki je bil oktobra 1866.

O tem vzdushju ali dushevni klimi glej: Rihard Orel, *Zanimivosti iz plebiscita o pripadnosti Beneshke Slovenije*, Jadranski koledar 1954, Trst, objavljeno v *Revija SRP* 107/108, 151
<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp107/rihor107/zanim107.htm>

Naj ga citiram: »Toda chasi se spreminjajo in zhe ko je bil vsled plebiscita odrezan ta del od glavnega debela, so se zacheli zavedati svoje narodnosti, ...«
 »Prav gotovo so beneshki Slovenci glasovali proti Avstriji v prepriчанju, da jim bo združena Italija priznala vse tiste pravice, ki so jih dolga stoletja uzhivali pod beneshko republiko. V svojih prihakovanjih pa so bili mochno prevarani. Prav tista Italija, ki se je združila v imenu svobode narodov, je beneshkim Slovincem namenila narodnostno smrt: odrekanju stoletnih pravic se je priključilo she nachrtno raznarodovanje, kateremu pa se beneshki Slovenci vse bolj in bolj uspešno upirajo.«

(Op. R.Sh.)

France Podgornik

O PREVODIH

Kakor pri drugih narodih, prikazovali so se tudi pri nas prevodi in bodo se še rodili. Eni se jih veselé, drugim niso po godu. Eni jih odobrujejo iz teh vzrokov, ravno iz istih vzrokov in drugih jih pa drugi zametajo. Ni pa vse enako, kako o njih mislimo. Prevodi tratijo chas onim, ki jih napravljajo, in segajo v zhep onim, ki jih kupujejo.

Prevodi hočejo tudi delovati na narod dushevno enako izvirkom. Potreba je torej vedeti, s kako pravico smemo knjizhevnost bogatiti s prevodi. Povershne in aforistichne misli pa tu nich ne zalezhejo. Stvar moramo nachelno ogledati in nachelno uterditi. Le takó bomo vechnim preprirom tudi tukaj vrata zaperli in prostor pridobili za druga pogajanja.

Prevodi leposlovnih proizvodov niso tako redki, kakor vednostnih del. Ravno zató se spodobi najprej leposlovnemu listu o prevodih izpregovoriti. Prashanje je pa *skupno* za vsa dushevna dela; ne verzhe ga deliti: naj torej enkrat leposlovni list za vednostno skupnost prostor pripusti. »Zvon« se je nachelno prevodov branil; on ima tedaj še posebno dolzhnost, svoje vzroke povedati, ako noche ochitanja slishati, da samovoljno postopa. Kajti mnenja slishimo za prevode in proti njim.

Mi po takem ne bomo naukov podajali, kakó se prevodi snujejo, pach pa pogoje, dobichek, shkodo in vrednost povdarjali, ki izvirajo iz takih dushevskih sredstev.

Ko bi govorili le en jezik, in ko bi imeli vsled te enojnosti tudi v pismu le en svetovni jezik, gotovo prevodov ne bi bilo treba. Vse proizvode, ki so pisani ali tiskani, bral bi lahko celi svet; bilo bi vse za vse. Pa tudi tedaj bi nikedó ne mislil na prevode, ko bi imeli *narodi* enako bogato knjizhevnost po vsebini in po obliki. Prevodi nam hočejo tedaj pomagati s tem, chesar sami nimamo. Oni prevodi, ki se na to stran pregreshajo, ne prinashajo nam nich novega, pach pa nas slepé z nepotrebnim blagom. Zhe sama ta resnica nas opominja, kako moramo vedeti, chesar še sami nimamo.

Vzroki, zakaj niso vsi narodi knjizhevno enako bogati, so raznoteri. Za nas so najprej znameniti oni, ki tiché v *posebnostih* vsakega naroda.

Posebne narodne lastnosti dajejo tudi knjizhevnosti posebno lice, ki se razločuje od drugih. Od te strani nam ugajajo najbolj oni prevodi, ki imajo svoje izvirknike pri *sorodnih* narodih. Narodi, ki so nam le od dalech ali pa prav malo v rodu, za nas nimajo lahko pripravnih izvirknikov. Vendar moramo tukaj dushevna dela dobro ločiti. Proizvodi so namrech dveh verst. Eni imajo vech narodne kervi v sebi, nego drugi. Kakor so nekatere strani obchechloveshke, tedaj lastnina vseh narodov, ravno takó so tudi eni proizvodi bolj *mednarodni*, takó rekoch kozmopolitichni, drugi pa imajo poleg te sploshnosti še specifichne narodne lastnosti.

Veda obsega resnice, ki niso navezane na noben narod. Kar je enim belo, ne smé drugim cherno biti. Vednostni oddelki se tedaj ne pregreshujejo proti narodnim posebnostim. Ta zakon pripushcha sam na sebi prenesti vso vèdo iz izvirkov enega jezika v drugega. Kar ima *leposlovstvo* vednostnega v sebi, tudi ni proti temu zakonu.

Logicne sestave v leposlovnih proizvodih tedaj so mednarodno imetje, katerega se morajo posluževati umetniki vseh narodov enako.

Pa tudi vsebina leposlovnih del je na mnogokako stran kozmopolitichna. Lirika chute izrazuje na nachin, kakorshen je bistveno vsem narodom enak. Lirika tedajni prijateljica enim narodom in sovrazhnica drugim. Zato ji nachelno ne smemo braniti, ako se preseljuje v prevodih od soseda do soseda. Kar ima ona narodnih zhivljev, je malenkost.

Drugi leposlovni proizvodi pa imajo zhe posebnosti kulturne. Zatorej se ne dajó preoblachevati v tujo obleko brezpogojno. Tu torej vidimo meje, katerih nam ni prekoračevati, ako nimamo drugih posebnih vzrokov.

Kar doma zraste, ugaja domachincem najbolje. Po takem bi bili prevodi najnaravnishi, ako jim ishchemo izvirkov pri najsorodnishi narodih. Leposlovne oblike so, kakorshne so v igrah in romanih, imajo v imenovani meji vsebino, bodi-si ozhega ali shirjega družbinskega obsega, kakorshna je nashi naravi, nashemu mishljenju in chutjenju najbolj znana. Sorodnost se poprime najlazhe sorodnosti.

Nòsha je danashnji dan med omikanim svetom mednarodna postala. Ali z nosho ne moremo primérjati dushevni del, ki imajo narodno lice. Dushevna dela so bolj izvor tudi narodne notranjosti; ta se ne dá samovoljno odstranjevati. Zato se ne moremo shemiti s prevodi, ki so nam zaradi narodne izvirkosti oddaljeni.

Leposlovna dela, ki obravnavajo narodne posebnosti, ne morejo drugemu narodu ugajati, ki je tudi poseben, che je zares narod. Mi nismo Italijani in Nemci, she manj pa Francozi in Anglezhi po bistrosti in chustvu. Smeshimo sami sebe, ako hochemo blazhiti se s posebnostmi, samo drugim narodom lastnimi. Le kar imajo ti narodi zares kozmopolitichnega, je tudi za nas, ker na zadnje smo poleg drugega tudi mi she ljudjé.

Mi torej nismo proti prevodom; kazhemo pa na pogoje, pod katerimi prevode edino odobrujemo.

O prevodih *za gledishchne igre* bi bil potreben she poseben pogovor. Opominjamo zaresno na to stran, da poklicani te naloge ne pozabijo. Drugache se bo zgodilo, da se bodo tujci nashemu slepemu posnemanju smijali, in tudi pametni domachinec bode moral milovati tako pouchetje.

Pa pojdimo dalje.

Narodi se razlochujejo ne le po stalnih posebnosti, ampak tudi po zgodovinskem razvoji. Nismo vsi na enakih stopinjah. Gledè na ta razloček moramo tudi vedeti, za kaj smo najsposobnishi in zhe zreli. Po tem spoznanji morajo ravnati se tudi prevodi. Kedor tedaj vse nashe razmere pozna, vedel bo tudi, kateri prevodi so za nas pripravni.

Na obliko je treba za nash razvoj tudi gledati. Mi moramo izbirati takih izvornikov, ki imajo *nam ugoden slog*. Drugache bi morali slog tudi predelovati. To pa bi kazalo, da ne dajemo prevoda, ampak *predelek* izvornikov. Namen prevajanja pa ni da bi izvornike predelovali; ampak da najdemo taka izvorna dela, ki se dajó zares prevesti za nashe razmere. Le ko bi pravih izvornikov ne dobili, bila bi sila jih predelovati, ako zhe hochemo izposojevati si tuje blago tudi v obliki.

Izposojeno blago ni nashe, che je prav nashega najboljshega soseda, ko bi nam torej tudi dobro teknilo. Kakor dobri gospodarji in taki, ki gledajo na hrano, bomo najprej gledali, da se sami prezhivimo, in le za silo pojdemo na posodo. Sami najbolje vemo, kaj nam dishi in tekne. Sami si torej najugodnishe zhivezh pripravimo in napravimo. Poglejmo tedaj, kje imamo zares silo in potrebo na posodo hoditi v smislu prevodov.

Odgojevalci nam ne podajajo naukov v onem razredovanji, v oni obshirnosti in natanchnosti, iz kakorshne sami zajemljejo. Nam torej *po nashih* mocheh hrano delè in drobè in priravnavaajo. Vzrejevalcem ni mar, da nam v eni in isti posodi podajajo hrano, ampak najprej jim je na tem, da jo mi povzhivamo, kakor je nam najbolj po godu. Nauk potem shkode ne terpi, naj si ga prisvojimo tako ali tako.

Predelovati dushevna dela je po takem dovoljeno, che niso za nas v izvornikih pripravna. In videli smo, da jih ni lahko dobiti, ker so omejena s tolikimi pogoji. Morali bi si pa prichevalo uboshtva dati, ko bi ne znali predelovali. V tem individualnost in gibchnost tichí, da nismo leseni v posnemanji, ampak da si vse priredimo po svoje.

Lahko in modro bo, ako gledamo, kakó drugi narodi dushevno hrano prirejajo za določne namene. Da vemo za pot, to je dovolj, ni nam pa treba opichnega posnemanja.

Gledè na vèdo smo, kakor upamo, zhe toliko zreli, da ji dajemo obleke, kakorshna je za nashe razmere pripravna. Tudi drugod niso ljudjé vech kakor strokovnjaki; pri nas pa tudi nismo brez njih. Sramotno bi bilo torej, *navežavati se* na tuje individualnosti, kjer nam lahko domache zadostujejo. To velja tudi za najvishe izdelovanje vednostnih naukov. Saj tudi tujci se ne derzhé ene in iste knjige za en in isti oddelek. Kar mergoli vodilnih knjig za *ene in iste* namene na *enem in istem* polji.

Vèda v takih knjigah ne kazhe izvirnosti v novih zakonih, v novih iznajdbah, ampak v prirejenosti, natanchnosti za ene ali druge poduchne namene. Le tam, kjer sta vsebina in oblika zares neprekosni, imamo tudi v vèdi klasichnost. V takem sluchaji modro ravnamo, ako se, kar je mogoche, izvornika derzhimo in torej prevod napravimo. Takih knjig v podrochji vède pa je malo po vsem shirokem svetu. Najvech je takih, ki nas osrechujejo z novimi zakoni ali vsaj z novimi poti.

Tù pa tam je tudi gledè na pedagogichni namen kaka knjiga klasichna in kot taka prevoda vredna. Pri nas smo v chasih zaradi sholskih postav in dolocheb prisiljeni knjige prevajati, katere bi morda nadomeshchevali z boljshimi tujimi ali pa domachimi izvorniki. Pa to narodnosti ni na sramoto in ji tudi ne shkoduje, ker vèda je, kakor vemo, kozmopolitichna.

Za slovensko ljudstvo — ne za omikance vishe verste — pa brezizjemno lahko sami spisujemo knjige in knjizhice za vednostne meje. Tu je treba le slovenskemu sinu biti, pa bomo vedeli, kako se pach z ljudstvom najlazhe umemo. Domachih knjig je toliko bolj potreba na to stran, kolikor manj jih drugi narodi imajo.

Tudi bi bilo smeshno, che ne she zhalostno, da bi ne mogli pokazati toliko dushevne in pedagogichne mochi, kolikorshna je za ljudsko berilo potrebna. »Druzba sv. Mohora« tedaj prav narodno-pedagogichno ravná, ako se derzhi kar mogoche domachih izvirkov. Nikoli ne bo doseгла v našem narodu s prevodi toliko, kolikor z domachim blagom, che tudi najnizhe verste. Po tem ravnilu lahko vsakedó premeri ceno dosedanjih domachih knjig.

Drugache pa je z umetnostjo, kolikor se pokazuje v leposlovnih proizvodih.

Pesmi bi lahko brez shkode prevajali, kakor smo omenili. Ali teh mendà obilo ne potrebujemo, ker imamo relativno najvech narodne in umetne lirike. Dovoljeni so prevodi, ali prestavljalci naj si zapomnijo, da takih predmetov za zdaj nismo potrebni.

Epichnih pesmi sami nimamo: pa tudi drugi narodi se ne morejo tukaj ponashati s preveliko obilostjo. In kar je tu tujega, zanima bolj druge narode nego nas. Taki proizvodi she v dotichnem zraku potrebujejo razsvita z razlaganjem, ker megleno proshlost opevajo. Epichna dela povelechujejo preteklost tujih narodov; nam pa je *nasha* sedanjost najblizha.

Epichni izdelki so nam tudi po vzorih oddaljeni. Poleg vse chernoglednosti danashnjega chasa vendar sedanjih nazorov ne zamenjamo z nagledi preshlih she tako dobrih chasov.

Ako bi pa hoteli po vsej sili kaj epichnega prevajati, vemo iz prejshnjega, kje je nasha sorodnost domá.

Novele, romani in gledishchne igre so danashnji dan v navadi in naganjajo tudi k prevajanju. Ali smo potrebni takih del v prevodih?

Zhe prej smo rekli, da take oblike niso brez posebnih razmer tega ali onega naroda. Posrednje spoznavamo iz njih kulturne posebnosti. Vemo pa, za katere narode je tako znanje v sedanjosti *zanas* najpotrebnejshe. Vidi pa se, da bi iz kulturno-zgodovinskih knjig tako znanje dosežali po krajshi poti, ako bi druzega namena ne imeli pri berilu imenovanih leposlovnih oblik. Leposlovni proizvodi morajo she drugod svojo moch kazati. Danashnji dan je pa takega gradiva toliko, da brez nachel tezhko izbiramo pravo za nashe prevode. Sorodnost stopinje omike, nam priljubljeni ali ukoreninjeni nazori, relativna korist in pa potrebe morajo nam vodilo biti pri izbiranju. Zraven pa morajo taka dela pripoznana biti za klasichna ali relativno blizo te cene in visokosti. Ali bi ne bilo nespametno za nash narod, ki ima takó malo in odmerjenih mochi, prevajati samovoljno in brez prevdarka?

Malo klasichnega blaga je v knjizhevnosti; ali she tega mordà mi nikedar ne zmagamo. Zatorej izbirajmo she med klasichno hrano ono, ki je za nas najprimernisha. Kar je absolutno doversheno, tega tudi pri nas najvechi talenti ne prekosê. Tu se uklanjajmo brez sramezhljivosti; tu lahko za sedanjost to ali ono

prevedemo, kakor ravno vidimo, da bi nam *koristilo*. Relativne popolnosti pa tudi lahko sami dosežemo.

Slovenci se ponashajo, che ne bahajo, da so bistre glave. Gradiva imajo dovolj ravno v sedanjosti. Ona nam je po vsem slovanskem svetu najblizha. Odtod tedaj zajemajte in podajajte nam proizvode leposlovne izvirne.

Kar je tuje, je tuje, je domachemu duhu bolj ali manj zoperno, tudi che je zhe pokvarjen! Tuji duh je sicer med nami; ali ne pozabimo, da tuje gibčnosti in zrelosti mi vendar nimamo. V tujem se shepimo in sami sebe smeshimo. Kakor sem rekel, slovenski oder treba je dejanstveno slovenski napraviti, in ne le po imenu. Jaz slovenskega odra ne poznam; pa zdi se mi, da bi ga natanchneje obsojeval, ko bi ga videl. Izpregovorite drugi tedaj she o pravem chasu o lem predmetu.

Komike je dovolj na Slovenskem; tragike v tem oboru pa je tudi dosti pri nas in v slovanskem svetu. Kjer tedaj Slovani domache strani vsaj relativno izverstno izdelujejo, tam so nam prevodi najugodnishi. Sicer pa je treba opomniti, da tujci ne očitajo Slovanom chisto po krivici prevelike pasivnosti v sprejemanji novega in tujega: tu bi bilo veche energije treba in iz svoje mochi izdelati in predelati to in ono! Mi smo povsem na mnogo strani prevode omejili *gledè na predmete*. Mnogi jih zaradi jezika priporochajo in zagovarjajo. Po takem oglejmo si she to stran.

Ko bi prevajal kedó besedo za besedo, moral bi vsaj toliko domachih besed imeti, kolikor je tujih v izvirniku. Ako bi nobene ne pogreshal, rekel bi, da domachi jezik je gledè na slovar vsaj takó bogat, kakor tuji v dotichnem izvirniku. Veche ko bi bilo tuje delo, veche bogastvo domachega slovarja bi spoznali. Po tujem blagu tù svoje merimo. V takem sluchaji pa ne vemo, koliko domachega gradiva je ostalo *neporabljenega*. Navadno pa kakih besed nimamo; ne najdemo jih, che jih tudi ishchemo po vseh kotih cele domovine. Tù smo prisiljeni iz znanih korenin kako primerno skovati ali pa jo celó s tujo nadomestiti. Na en in drugi nachin jezik obogatimo. Vêda ima pri nas dandanes zhe mnogo svojih umetnih izrazov uterjenih; pa mordà she vech jih potrebujemo. Ako bi mi tukaj pravila podajali za prevajanje vednostnih predmetov, opozorili bi, kakor menimo, na izverstno in imenitno metodichno sredstvo, proti kateremu so se mordà vsi narodi bolj ali menj pregreshevali.

Vêda ima svoje umetne izraze od tam, kjer so dotichni pojmi nastali. Ker pa se pojmi razvijajo po obsegu in soderzhanji, imajo dandanes pogostoma drugo notranjost, nego jo kazhejo *pervotne besede*, ki so tudi za *razvite in schischene* pojme ostale. Ako mi tedaj take pojme prevajamo, ne smemo gledati na etimologijo, ampak na naglede in pomene *v sedanjosti*. Takó nam bo mogoche neodvisno od tujih izrazov *pomenu* primérne besede najti ali skovati in takó samostalno prave izraze dobiti.

Leposlovno polje se navadno giblje v neprebogatem slovarji. Na to stran je tedaj naravno, ako narodi v prvem razvoji prestavljajo manjshe leposlovne izdelke. Taki prevodi ne bogatijo toliko jezika z novimi izrazi, kolikor ga gladijo s tem, da pogostoma rabijo ene in iste besede v sestavah, in da pilijo jezik v oblikah, konchnicah in prednicah besed. Leposlovna dela po tej strani pot pripravljajo vèdi,

ki potrebuje bogatega in uterjenega slovarja. Iz tega vzroka je torej primérno, ako véda pozneje nastopi v narodno knjizhevnost.

Po taki poti je hodila tudi nasha knjizhovnost, kakor she in ravno dandanes opazujemo. Prestavljavec se pa tudi zaveda vseh glavnih delov, s katerimi nas slovnica poduchuje. Vidi, kakó si mora uterditi konchnice sklonov pri sklanji in spregatvi, razločuje zveze glagolov, pridevkov z razlochnimi skloni v tujem in domachem jeziku.

Slovnica je torej prestavljavcu silno potrebna zhe za naprej; od druge strani ga pa krepi v posebni zavednosti domachih slovnichnih pravil. Ni chudo pa, ako se dá prestavljavec zapeljati, kedar slovnice domache dobro ne pozná. Uterjena slovnica je po takem pogoj dobrim prevodom. Sploshne slovnichne pomanjkljivosti, spremembe in omahljivosti se tudi she potem v prevodih kazhejo, ker uterjena slovnica ni she porok, da jo vsak rabiti zná.

Leposlovstvo pa ne kazhe svoje mochi samo v slovnici in slovarji, ampak najbolj v retorichnih opisavanjih, podobah in zhivem kretanji jezikovem. Kedor se je po tuje izobrazil, in kedor se narodnega duha v jeziku ne zavédla, je ne zasuche po domache, kedar prevaja. Tujshchina ga zapeljuje; po tuje rad zakrozhi. *Najlázhi leposlovni izdelek je prestavljavcu na to stran nevaren.* Ta nevarnost traja tako dolgo, dokler nimamo narodne stilistike, po kateri bi sè zavednostjo presajali iz tujega loga to in ono na domache grede.

Slovenci she dandanes narodnega slogoslovja nimamo, kakor sledi taka zavednost sploh pozno v vsakej knjizhevnosti. Ta vzrok lehkoto in tezhavo pri prevodih *preobracha*. Zaradi pogreshanja domachega slogoslovja je najnevarnishe, ravno leposlovne proizvode prevajati. Za slovarski del so najlázhi, za pravo zhivljenje narodnega jezika so najtezhji. Ni chudo, ako terdimo, da se po taki poti mnogo tujega duha vrine v zhivi domachi jezik. To je toliko lazhe, kolikor nizha stopinja narodnega razvoja prevode sprejemamo in kolikor bolj pogostoma se ponavlja eno in isto tuje zasukavanje ravno v leposlovnih prevodih. Kakor je to ponavljanje za slovarsko uterjenje dobro in potrebno, ravno tako shkodljivo je za pravi duh jezikov. Ker pa nam mora vech biti do zhivljenja nepokvarjenega duha v narodnem jeziku, nego pa do njegovih anatomichnih delov, to je, do osamljenih besed in oblik, moramo tudi z vechim prevdarkom svariti pred nevarnostjo, ki nam pretí iz prevodov ravno na leposlovnem polji. *To je en vzrok vech za omejenje v tem podrochji.*

Vsaj takih bo manj, ki bi si naglo brez premiselka upali na prevode leposlovnih del. Tu imamo pravico prashati, v kaki zavednosti narodnega jezika se je zhe pokazal prestavljavec, na pr. v izvirnih delih. Moramo tako rekoč merilo drugod dobiti, da se zanashamo nanj; che ne, smo gotovi, da nam to ali ono po tuje zasuche in v tujem duhu tudi zanese v domache navade.

Takega merila pri vsakem ne dobimo, ker je mnogokedó pervikrat nastopil s prevodi med pisatelje. Ta tudi ko bi bil prestavljavec znan kot pisatelj z dobrim slogom, nam vendar ni she porok za dober *prevod* iz svoje roke.

Danashnji dan prevaja pri nas tudi najspretnishe pero z nevednostjo in negotovostjo, zato ker, kakor smo zhe rekli, vednostno uterjenega slogoslovja she

chisto nich nimamo. Zató tudi vidimo toliko samovolje in omahljivosti v razredovanji she celó besed v enem in istem stavku. Ko bi tukaj vednostne uterjenosti imeli, ne bilo bi spachenosti na to stran, ne bilo bi treba grajati na pr. Koseshkega, ki se je ravno v razvershchevanji besed najbolj zagreshil proti splošnemu chutu domachege jezika. Sicer bi nam ravno ta in drugi pesniki in pisatelji lahko ochitali, da nekaj grajamo z merilom chuta, ki je sam svojeglaven ali omahljiv. Res je to; pa moramo povedati, da do zdaj boljshega merila nimamo, in da *splošni* chut je zhe sam neko zanesljivo merilo. Na drugo stran pa tak ugovor lahko tudi s tem zavernemo, da zhe sama slovnica nekaj pravil nashteva, katerim one napake kot spachenosti veljajo. Vidi se torej, da mnogo nenaravnih zvez lahko grajamo z nizhim merilom nego je ono, katero za poznejshi chas prichakujemo od vednostnega slogoslovja.

Mi tukaj jasno *dolobene* strani omenjamo, in ravno Koseski nas spominja, da imamo poleg nashtetih she drug vzrok za previdnost, katere nam je pri prevodih treba. Praktichnega pomena je nasha opomba tukaj zlasti za prevode tujih iger, katere napravljajo v *vezani* besedi za slovenski oder.

Sloga tedaj uterjenega she nimamo. Vse, kar je *dobrim* pisateljem pri rokah, so si pridobili le nesistematically, raztreseno, po mervicah in s chutom, kolikor ga jim je nepokvarjenega ostalo, gledè na zhivost in vertenje v domachem govoru. Vse, kar koli izvira dobrega na to stran, porodil je in rodi she bolj ali manj srechen diletantizem.

Mi tu le *obliko* menimo in tu brezozirno in brezizjemno vshtevamo tudi dosedanje najboljshe prestavljavce. Razlochek je med njimi, tega ne tajimo. Prevodi so toliko ugodnishi, kolikor bolj se je prestavljavec uril v mnogem in raznoterem prevajanji. Tak si je vsaj vecho izurjenost in zavednost pridobil. Vednostno uterjenega sloga pa tudi tak nima. Veselilo bi nas, ako bi nashe derzno terjenje ta ali ón poderl s *teorijo* na to stran.

Prevodi tedaj pomagajo sicer do zavednosti domachege jezika; ga slovarsko tudi bogaté in slovnichno uterjujejo. Ne zagotavljajo pa nas do danashnjega dne, da krepijo in mnozhé pravi duh, kakor zhivi v nepokvarjenem slovenskem jeziku med ljudstvom.

Pisatelji s prevajanjem svojo spretnost krepijo. S tem pa ni nasvetovano, da bi morali vse obelodaniti, kar jim le za vajo sluzhi. Drugache bodo imeli dechki enako pravico, podajati javno tudi svoje vaje.

Vadi naj se vsakedó, kakor mu ljubo; kakor vé, da se bo najlazhe izuril. Nam pa takih vaj ni kazati treba.

Obchinstvo hoche imeti zrelega sadu. Na slabih nogah smo zhe takó; z nezrelostjo toliko lazhe oblezhimo.

Prevodi niso, da bi samo slovar mnozhili. To lazhe dosezhemo, ako nove izraze razverstimo v abecedni red in jih obelodanimo. Stalo bo manj chasa in denarja.

Kedor vidi tezhave gledè na slovar v vednostnih predmetih, naj obliko na samem pripravlja in gladi. Naj nam potem v nashem smislu delo izrochi; iz izvirnega dela bomo spoznali, *zakaj* se je trudil. Za trud mu bomo hvalezhni.

Po vsem razvidimo, da je treba velike previdnosti zaradi predmetov in oblike, kedar hočemo kaj prevajati.

Kedor koli nam tedaj iz tuje posode kaj duševne hrane prenese v domacho posodo, nam kazhe sam na sebi, da si mnogo upa, ali pa da je slepo prederzen.

Prederznosti pa je pri prestavljavcih mnogo tudi pri razvitih narodih. Tudi veliki in omikani narodi se pritozhujejo, da jim prevodi jezik pachijo s tujimi zvezami in sestavami. Koliko bolj bi bile pri nas take pritozhbe opravičene, ko nimamo she one stanovitosti in zavednosti, katere se gledè na zhivljenje domachega jezika nekateri vishe izobrazheni narodi veselè. Edino upanje nas tolazhi, da tudi mi dosezhemo omenjeno zavednost, in da bodo potem tudi pri nas prevajali bolj zanesljivo, nego je mogoche v sedanjosti. Zgodovina prevodov pri drugih narodih opravičuje tako upanje. Ilijado in Shakespearjeva dela so Nemci zhe mnogokrat preveli; pa she vedno jih boljshajo gledè na vsebino in obliko. To velja tudi o nevezani besedi in svari ob enem pred vsakim prenagljenjem v prevajanji vsakoterih del tudi nas in posebno nas Slovence.

O vrednosti dosedanjih prevodov ni težko prevdarjati. Kolikor natanchnishi so po mislih in jeziku, tolikanj vecho veljavo imajo. Kedor dotichnim predmetom po mislih ni kos, bo izvornik težko dosegel. Z jezikovo obliko se je pa she strokovnjaku mnogo boriti. Zató so nam prevodi gledè na veljavo le nepopolni.

Potreba in korist se lahko popolnoma vjemati pri prevodu z izvornikom. Kedor jo nam pogodi na to stran, mu lazhe odpustimo druge nedovershenosti, kolikor so *sploshnishe*, in kolikor vech tezhav je imel, da bi jih premagal.

Dokler nimamo izvornikov dovolj, nam prevodi vsaj koristijo, che niso potrebni. Koristijo nam, kakor smo videli, da sami in drugi spoznamo, kakó bogat ali ubozhen je nash jezik gledè na slovarsko gradivo in retorichne mochi. Slovnična zavednost se tudi mnozhi in takó ustanavlja pochetek boljshemu slogu. Aii take koristi she ne dolochujejo potrebe. Sila ali prava potreba stoji nad koristjo. Potreba za prevode pa se tudi pri nas manjsha od dne do dne, kolikor vech domachinci po svojih mochih izdelujejo in obelodanjajo izvorna dela.

Predmeti se v domachi obliki mnozhé, potreba za prevode je vedno ozha.

Jezik se od dne do dne uterjuje in z domachimi izdelki bogatí. Pisatelji si pridobivajo vedno lazhe tehničnih izrazov in besed v domachih knjigah; tudi tu se potreba prevodov znizhuje.

Vzor je tedaj ta, da zmerom manj prevodov dobivamo in mnozhimo knjizhevnost z izvirnimi deli. Da she enkrat ponavljamo: Absolutne popolnosti v tujih delih pa nam niso na sramoto, kar takih dovershenosti imajo tudi drugi narodi malo. V védi relativno popolnost lahko domachi strokovnjaki dosežajo po predmetih in po obliki, ki je bolj logichna nego retorichna.

Leposlovna dela pa imajo do zdaj pri drugih narodih vech takó imenovanih, che tudi ne pravih klasikov. Iz teh tedaj se s *chasom* prevodi she lahko namnozhé; pa tudi tu mora vzor nas preshinjati, da pridemo dalje z domachimi mochmi, in da se vspnemo kvishku po izvornikih.

Pozabiti še posebno ne smemo, da *prevodi so pri nas le za omikance*. Ljudstvo ima domachega gradiva dovolj; relativne popolnosti lahko v domasih izdelkih dobiva. Vishe omikani pa bolj ali manj tuje jezike poznajo. Gledè na sorodnost so nam slovanski jeziki najblizhi; tudi za prevode najmanj nevarni.

Z ozirom na znanje jezikov so nam Nemci in Lahi najblizhi. Ne vé chlovek skoro, kedó bi med omikanci prevode bral, ko po pravici rajshi po izvirknih sezhe. *Francozski in angleski* prevodi imajo zhe vechi pomen za *nashe razmere*.

Prestavljalcem pa ravno ti relativno po zemlji in narodoslovno oddaljeni narodi toliko vecho previdnost polagajo na sercé zaradi kulturnih predmetov, she bolj pa zaradi oblike in razlike v najvishem pomenu jezikovega zhivljenja.

Zató je bolshe tuje izdelke, ki imajo tudi za nashe potrebe vzgojevalno moch v sebi, po obsegu *predelovati*.

Po taki poti Slovencem s podukom vech koristimo; ob enem se nevérnosti prevajanja ognemo in takó vsaj po chutu zavertimo po domache, kar je v tujem duhu izdelanega. She celó gledè na stavke smo po taki poti srechnishi, ker tudi stavki hochejo ono dolgost imeti, ki je domachi omiki in domachemu slogu primérna. Sicer pa chem bolj se sè svojo zmozhnostjo ponashamo, tem vecho pravico ima narod tirjati domasih izdelkov.

Nikogar ni mogoche prisiliti, da si nauke zapomni v isti obliki, v istem razvershchevanji, v katerem mu jih izrochujejo. V tem biva individualna moch, da vsak po svojih notranjih mocheh rechi sprejmlje in predeluje.

Individualnost je tudi v narodih; kot taki si tudi oni na sploh dushevno hrano pripravljajo, che jo jim tudi neprimerno delé. Ker pa jih hochejo pisatelji vzgojevati, in ker tirja vzgoja pripravnih potov, treba je, da jim dushevne izdelke takó prirejajo, da se samim ni treba she posebej muchiti. Vidi se torej, kako oni pisatelji pravo terdijo, ki *priprosto prevajajo*, kar iz tujega prevajajo, kedar koli jim je le za predmet, ne pa za tujo obliko. Le absolutna popolnost tuje oblike, ki je tukaj kozmopolitichnega pomena, daja pravico, zamenjavati tujo obleko z enakoveljavno domacho.

Po vseh tezhavah, izjemah in pogojih, s katerimi smo dovoljenje za prevode omejili, mora dobivati hrepenenje po domachi vzgoji, po domachem poblazhevanji z domachimi mochmi vedno vecho veljavo. Tako prizadevanje mora prevode kerchiti leto za letom, in kar jih nastane, morajo kazati v izvirknih ali absolutno dovershenost in vsaj relativno notranjo vrednost ali pa neizogibno potrebo za natanchne razmere danashnjega narodovega razvoja.

Narod slovenski ne dela prav, ako izvirknih dobrih del ne podpira; najrajshi to navado oberne proti neprimérnim, brezpotrebnim in slabim prevodom. Takó se bo v svojo korist in v svarilo proti daljnjim brezpotrebnostim mashcheval.

S tem priporochilom smo, kakor upamo, bistveno konchali pravdo o prevodih.

Na Dunaji, meseca aprila 1878.

Dokumenti

UREDNIŠKE ZADEVE 2013

Dokument 1

ZA UVOD

Uredniške zadeve SRPa in Livesa

(Ur. z. iz leta 2012; 12.jan.2012)

SPOŠTOVANIM SODELAVCEM

Morda se bo to komu zdelo nepotrebno uredniško / uradniško nadlegovanje, a nam vsem bi bilo v veliko pomoč pri sestavljanju preostanka in pa pri morebitnem nadaljnjem izdajanju revij *SRP* in *Lives*. Ako bi tudi ti – seveda po razmisleku o spodaj predstavljenem stanju zadeve – prispeval svoje mnenje in dodal svoje predloge na to temo, bi bilo zelo dobrodošlo.

**Uredniška zadeva:
program revij SRP in Lives v letu 2012**

Dvajsetletni program zavoda REVIJA SRP se nekako izteka – z izpolnitvijo dvakratnega desetletnega programa izhajanja *Revije SRP* (to je od leta 1993 do vključno leta 2012).

To naj bi bilo doseženo v celoti, ako se nam letos posreči izdati še dva *SRPa* letnika 20 / 2012 in *Lives* letnika 3; natančneje: junijski *SRP* 109-110/2012, oktobrski *SRP* 111-112/2012 ter julijski *Lives* 6/2012. Vse te številke bodo (deloma so zhe) dostopne zhe med nastajanjem na internetu v *Knjižnici Revije SRP* (kot »revija v pripravi«), pri urejanju pa bi bila dobrodošla aktivnejša vloga vsakega člana uredništva.

Torej, naravnost recheno, zbirati zachenjamo prispevke za morda zadnje številke našega revialno-publicistichnega prizadevanja kot dolgoročnejšega reflektivnega prispevanja, namerjenega bolj za prihodnost kot za sedanost. Morda te številke ne bodo chisto zares zadnje, mogoče bosta reviji še izhajali kot »občasnika« (letno ali kako leto tudi nobena); vsekakor pa bo v prihodnje njuno izhajanje bolj spontano – brez rokov in rokovnikov, odvisno zgolj od pripravljenosti sodelavcev za ustrezno nadaljnje sodelovanje.

Zhelim pa še opozoriti (in s tem tudi spodbuditi k ustvarjalni dejavnosti) sodelavce in chlane obeh urednishtev, da zbiramo prispevke za vse tri številke hkrati zhe zdaj, se pravi chim prej. Morda ne bi bilo odveč, ako vsakdo razmisli (in se pravočasno odlochi) tudi o svojem morebitnem zaključnem reflektivnem ali spremnem kritichnem prispevku o *Reviji SRP* (ali *Lives*). Tak pogled bi bil zelo dobrodošel, medtem ko bi bile morebitne (po)hvalnice seveda manj zanimive. Take vrste

»medsebojnih ljubeznivosti« raje prepustimo drugim (tj. »državnim« revijam); seveda to drobno »napotilo« nima namena kakor koli omejevati svobode misli in izražanja pričakovanih piscev. R. Sh.

Glej tudi: Rajko Shushtarshich, *Nasbe razmerje s sistemom – Neodvisni SRP*, *Revija SRP 103/104*, 142
<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp103/rajsh103/razme103.htm>

INTERMEZZO

V letu 2013 smo sodelavci starejshe generacije poskušali prepustiti obe reviji (*Revija SRP* in *Lives Journal*) mlajšim. Izkazalo se je, da to ne gre. Poskus predaje obeh revij na mlajšo generacijo – se pach ni izšel.

Dokument 2

Uredniskhe zadeve, julij 2013

V naslednji sštevilki *Revije SRP* – oktober 2013, sštevilka 115/116 v pripravi) smo obnovili uredništvo. S tem hočesh nochesh sledimo tako dejanskemu dogajanju v uredništvu kot neizogibnim birokratskim zahtevam, ki slede po statutu zavoda Revija SRP.

Obnovitev uredništva *Revije SRP*, in revije *Lives Journal*, ki ju izdaja zavod Revija SRP, Ljubljana, naj bi bila sicer sprotna. Po statutu zavoda, členu 17 in 19:

– »Uredništvo deluje po principu spontanitete sodelovanja svobodnih ustvarjalcev. Spontano se tvori in obnavlja.«

– »Chlanstvo v uredništvu lahko preneha samo z neaktivnostjo avtorjev oz. sodelavcev (ali z njihovim odstopom).«

V izjemnih okolishchinah oz. kriznih dogajanjih v zhivljenju revij pa so neizogibni tudi izjemni ukrepi. To pomeni, da novi aktivnejshi sodelavci *Revije SRP* občasno, lahko tudi samo zachasno, zamenjajo neaktivne sodelavce revije.

Aktualni uredniskhi odbor *Revije SRP* in *Lives Journala* je takle:

Ivo Antich

Damir Globochnik

Rajko Shushtarshich

za zavod: Revija SRP

chlan uredništva

Rajko Shushtarshich

V Ljubljani, 30. julija 2013

Celotni dokument *Uredniskhe zadeve*, 30. julija 2013 (ki obsega kar precej posameznih dokumentov – izmenjane el. poshte) ni namenjen za objavo v *Reviji SRP*, je predvsem za arhiv aktov zavoda [in. za tiste sodelavce, ki bi jih to posebej zanimalo]. (Op. R.Sh.)

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Boborichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srečnejši od drugih,
ti, ki so rojeni pod srečno zvezdo,
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdržati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zunaj tega sveta,
bi jo ti ljudje ozhivili v svoji predstavi,
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uzhivali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie

